T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ KENTLERİN KENTSEL CANLILIK AÇISINDAN İRDELENMESİ: TARİHİ YARIMADA ÖRNEĞİ

Şule ERDEM ALTUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Koruma ve Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Şubat, 2023

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ KENTLERİN KENTSEL CANLILIK AÇISINDAN İRDELENMESİ: TARİHİ YARIMADA ÖRNEĞİ

Şule ERDEM ALTUN tarafından hazırlanan tez çalışması 21.02.2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elif ÖRNEK
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Elif ÖRNEK, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Oya AKIN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ, Üye
İstanbul Ticaret Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Elif ÖRNEK sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Tarihi Kentlerin Kentsel Canlılık Açısından İrdelenmesi: Tarihi Yarımada Örneği başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Şule ERDEM ALTUN

İmza

Sevgiyle varlığımı besleyen

herkese

TEŞEKKÜR

Meşakkat dolu yaşadığım süreci bir o kadar keyifli hale getiren, düştüğüm noktada elini uzatarak beni yeniden ayağa kaldıran, motivasyonu ile desteklerini her zaman üzerimde hissettiğim çok sevgili danışman hocam Doç. Dr. Elif ÖRNEK'e, jürimde yer alan ve çalışmamı ileri taşımamda katkıda bulunan hocalarım Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ ile Doç. Dr. Oya AKIN'a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Bugün bulunduğum noktada büyük payı olan, bana her daim inanan, güvenen, aldığım her kararda arkamda bulunan, emeklerini asla ödeyemeyeceğim canım annem Armağan ERDEM, biricik babam Ramazan ERDEM, iyi ki ablalarıyım diye tariflediğim canımdan öte kardeşlerim Ali ERDEM ve Semin Emin ERDEM'e,

Yürüdüğüm engebeli olan bu yolda bir an olsun elimi bırakmayan, sevgisiyle, anlayışıyla, gülüşüyle, enerjisiyle ve daha bir dolu yaşattığı tarifsiz duygu ile en yanımda olan sevgili eşim Samet ALTUN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmalarım sonucunda tevafuk eseri karşılaştığım, literatürde adını sıkça duyduğumuz fakat kentler için derinliği ve özgünlüğü olduğuna inandığım çalışma konumun geldiği bu nokta, heyecanımı hâlâ diri tutan virgüldür aslında…

Şule ERDEM ALTUN

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ vii

ŞEKİL LİSTESİ viii

TABLO LİSTESİ xi

ÖZET xii

ABSTRACT xiv

1 GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti ... 1

1.2 Tezin Amacı ... 3

1.3 Hipotez ... 4

1.4 Tezin Kapsamı ... 5

1.5 Tezin Yöntemi ... 6

2 TARİHİ KENTLERDE CANLILIK KAVRAMI 9

2.1 Kentsel Canlılık ... 9

2.1.1 Kentsel Canlılık Bileşenleri ... 13

2.2 Tarihi Kentlerde Canlılık ... 19

3 TARİHİ YARIMADA'DA KENTSEL CANLILIĞI ETKİLEYEN PLAN VE POLİTİKALAR 22

3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kentsel Canlılığın Mekânsal Oluşumu ... 23

3.1.1 Antik Yunan Dönemi M.Ö. 7. yy ve M.S. 3. yy ... 23

3.1.2 Roma Dönemi 4. ve 7. yüzyıl ... 26

3.1.3 Doğu Roma Dönemi 7. ve 15. yüzyıl ... 29

3.1.4 Osmanlı Dönemi 15. ve 20. yüzyıl ... 31

3.2 Cumhuriyet Sonrası Dönemde Kentsel Canlılığı Etkileyen Plan ve Politikalar ... 39

3.2.1 Hermann Ehlgoetz ve Henri Prost'un Planlama Çalışmaları ... 40

3.2.2 Menderes Dönemi İmar Faliyetleri ... 43

3.2.3 1964 Tarihli Suriçi İmar Planı ... 45

3.2.4 Sanayi Sektörünün Desantralizasyonu ... 47

3.2.5 Turizm Merkezlerinin 2634 Sayılı Kanun ile İlan Edilmesi (1982) 49

3.2.6 UNESCO Dünya Mirası Alanı İlan Edilmesi (1985) ... 52

3.2.7 1990 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı ... 54

3.2.8 Kentsel Sit Alanı İlan Edilmesi (1995) ... 56

3.2.9 2005 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı 58
3.2.10 Yenileme Alanlarının 5366 Sayılı Kanun ile İlan Edilmesi (2005) 61
3.2.11 2011-2012 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı 64
3.2.12 Günümüz Kesitinde Tarihi Yarımada 66
4 TARİHİ YARIMADA'NIN KENTSEL CANLILIK AÇISINDAN İRDELENMESİ 69
4.1 Tarihi Yarımada'da Kentsel Canlılık 69
4.1.1 Çeşitlilik 70
4.1.2 Yoğunluk 80
4.1.3 Sosyal Temas 88
4.1.4 Tarihi Yarımada Kentsel Canlılık Analizi 101
4.2 Gece ve Gündüz Canlılığı Farklılaşan Mekânlar 105
4.3 Canlılığını Yitiren ya da Yitirmeye Başlayan Alt Bölgeler 108
5 SONUÇ VE ÖNERİLER 121
KAYNAKÇA 127
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 137

KISALTMA LİSTESİ

BHA	Belediye Hizmet Alanı
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KANİP	Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
KAUİP	Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı
KVKBK	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
M1	Yenikapı-Atatürk Havalimanı/ Yenikapı-Kirazlı Metro Hattı
M2	Yenikapı-Seyrantepe-Hacıosman Metro Hattı
SMÖ	Sivil Mimarlık Örneği
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
T1	Kabataş-Bağcılar Tramvay Hattı
T5	Cibali-Alibeyköy Cep Otogarı Tramvay Hattı
UKOME	Ulaşım Koordinasyon Merkezi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu)

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Tez akış şeması 8
Şekil 2.1 Jacobs'ın canlı kent bileşenleri şeması (Jacobs, 1961).....14
Şekil 2.2 Lynch'in canlı kentsel imaj bileşenleri şeması (Lynch, 2010).....15
Şekil 2.3 Lynch'in başarılı kentsel mekân bileşenleri şeması (Lynch, 1981) 16
Şekil 2.4 Maas'ın canlı kent bileşenleri şeması (Maas, 1984) 17
Şekil 2.5 Montgomery'nin canlı mekân bileşenleri şeması (Montgomery, 1998) 18
Şekil 3.1 Byzantion kentinin taslak çizimi (Müller-Wiener, 2001) 24
Şekil 3.2 Byzantion kentinin şematik gösterimi (Çelik, 1986; Kuban, 1996).....25
Şekil 3.3 4.ve 7. yy. Konstantinopolis kenti (Müller-Wiener, 2001) 26
Şekil 3.4 4.ve 7. yy. Konstantinopolis kentinin şematik gösterimi (Çelik, 1986; Kuban, 1996) 28
Şekil 3.5 8.ve 12. yy. Konstantinopolis kenti (Müller-Wiener, 2001) 29
Şekil 3.6 13.ve 15. yy. Konstantinopolis kenti (Müller-Wiener, 2001) 30
Şekil 3.7 1422 yılı Konstantinopolis gravürü (T.C. Kültür Bakanlığı, 1996) 31
Şekil 3.8 1453-1520 yılları İstanbul kentinin şematik gösterimi (Akın, 2012; Kuban, 1996) 32
Şekil 3.9 1520 yılı G. Vavassore'nin İstanbul gravürü (Necipoğlu, 2010).....33
Şekil 3.10 Osmanlı Dönemi pazar yeri minyatürü (Kuban, 1996) 34
Şekil 3.11 16. yy. İstanbul kentinin şematik gösterimi (Kuban, 1996) 35
Şekil 3.12 1776 yılı İstanbul haritası (T.C. Kültür Bakanlığı, 1996) 36
Şekil 3.13 1839 yılı Von Moltke'nin İstanbul haritası (Bilsel, 2016).....37
Şekil 3.14 Süleymaniye bölgesinin Alman Mavileri ile gösterimi 38
Şekil 3.15 1937 yılı Henri Prost'un Tarihi Yarımada Nazım Planı 41
Şekil 3.16 Henri Prost Planları Dönemi Aksaray'dan Atatürk Bulvarı'nın görünüşü (Ergut vd., 2016) 42
Şekil 3.17 Menderes Dönemi İstanbul'un yeni yol planı (Bilsel, 2016) 43
Şekil 3.18 Menderes Dönemi Vatan, Millet, Ordu Caddeleri (Gül, 2016).....44
Şekil 3.19 1964 yılı 1/5.000 ölçekli Suriçi imar planı (İBB, 2003).....46
Şekil 3.20 1961 yılında Fatih Tiyatrosu'nun inşaatı (Fatih Reşat Nuri Sahnesi) (Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, 1960) 47
Şekil 3.21 İstanbul Tarihi Yarımada turizm merkezi sınırları (Fatih Belediyesi, 2012).....50

Şekil 3.22 Eski Sultanahmet cezaevi (üstteki) ile Four Seasons otel (alttaki) (Kara, 2021) 51

Şekil 3.23 İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki alanları (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018) 53

Şekil 3.24 2.11.1990 tarihli Tarihi Yarımada KAİP (İBB, 2003) 55

Şekil 3.25 İstanbul Tarihi Yarımada sit alanı sınırları (Fatih Belediyesi, 2012) ..57

Şekil 3.26 2005 tarihli KAİP/envanter paftası (İBB, 2003) 59

Şekil 3.27 2005 tarihli Tarihi Yarımada KAİP (İBB, 2003) 60

Şekil 3.28 Tarihi Yarımada'da bulunan yenileme alanı sınırları 62

Şekil 3.29 İstanbul Tarihi Yarımada yenileme alanı sınırları 63

Şekil 3.30 2011 tarihli Tarihi Yarımada KAİP (İBB , 2011) 65

Şekil 3.31 2022 yılı Tarihi Yarımada mevcut arazi kullanım (Fatih Belediyesi, 2021) 67

Şekil 4.1 2022 Yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım çeşitliliği oranları (Fatih Belediyesi, 2021) 73

Şekil 4.2 2022 Yılı arazi kulanım çeşitliliğinin mekansal dağılımı (Fatih Belediyesi, 2021) 74

Şekil 4.3 UNESCO Dünya Mirası Alanı'nın mekansal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2012) 76

Şekil 4.4 Eski eserlerin mekansal dağılımı (İBB, 2019) 77

Şekil 4.5 Tarihi Yarımada yapı yaşı oranları (Fatih Belediyesi, 2020) 79

Şekil 4.6 Tarihi Yarımada yapı yaşı analizi (Fatih Belediyesi, 2020) 79

Şekil 4.7 Tarihi Yarımada'nın 1965-2021 yılları arasında nüfus değişimi (TÜİK, 1965-2000, 2021) 81

Şekil 4.8 Tarihi Yarımada nüfus yoğunluğu analizi (TÜİK, 2021) 86

Şekil 4.9 Tarihi Yarımada konut fonksiyonunun yoğunlaştığı alanların gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021) 87

Şekil 4.10 Tarihi Yarımada yapı yoğunluğu analizi (Fatih Belediyesi, 2021) 88

Şekil 4.11 Tarihi Yarımada açık kamusal alanların mekânsal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021) 91

Şekil 4.12 Tarihi Yarımada kapalı kamusal alanların mekânsal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021) 93

Şekil 4.13 Tarihi Yarımada otobüs durağı erişim alanının mekânsal gösterimi (İBB Şehir Haritası, 2022; Google Maps, 2022) 95

Şekil 4.14 Tarihi Yarımada raylı sistem durakları erişim alanının mekânsal gösterimi (İBB Şehir Haritası, 2022; Google Maps, 2022) 97

Şekil 4.15 Tarihi Yarımada deniz yolu iskeleleri erişim alanının mekânsal gösterimi (İBB Şehir Haritası, 2022; Google Maps, 2022) 98

Şekil 4.16 Tarihi Yarımada yol genişliği analizi (Fatih Belediyesi, 2020) 100

Şekil 4.17 Tarihi Yarımada güvenlik algısının mekânsal gösterimi.....101

Şekil 4.18 Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığın mekânsal gösterimi 102

Şekil 4.19 Gece ve Gündüz Canlılığı Farklılaşan Mekânlar 107

Şekil 4.20 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi kentsel canlılık ve mevcut arazi kullanım gösterimi 110

Şekil 4.21 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi Mekânsal Gösterimi (Yazar Arşivi, 2020) 111

Şekil 4.22 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi kötü durumda olan konut yapıları ile yenilenmiş otel yapıları (Yazar Arşivi, 2020) 112

Şekil 4.23 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi Erol Taş kahvehanesi (Yazar Arşivi, 2022) 113

Şekil 4.24 Cankurtaran Meydanı (Yazar Arşivi, 2022) 114

Şekil 4.25 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi çıkmaz sokaklar (Yazar Arşivi, 2022) 114

Şekil 4.26 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi ulaşım odakları.....115

Şekil 4.27 Süleymaniye Bölgesi kentsel canlılık ve mevcut arazi kullanım gösterimi 117

Şekil 4.28 Süleymaniye Bölgesi Vefa Caddesi ile Divan Efendi Sokak kesişiminden görünüş (Google Maps-2, 2022) 118

Şekil 4.29 Süleymaniye Bölgesi İmaret Sabunhanesi Sokak ile Darülhadis Sokak kesişiminden görünüş (Google Maps-3, 2022) 118

Şekil 4.30 Süleymaniye Bölgesi Divan Efendi Sokak'tan görünüş (Google Maps-4, 2022) 119

Şekil 4.31 Süleymaniye Bölgesi Vefa Caddesi'nden görünüş (Google Maps-5, 2022) 120

Şekil 4.32 Süleymaniye Bölgesi ulaşım odakları (Google Maps-6, 2022; Google Maps-7, 2022) 120

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Kentsel canlılık düşüncesinin değişimi 13

Tablo 4.1 Tarihi kentler için kentsel canlılık bileşenleri (Jacobs, 1961) 69

Tablo 4.2 2022 yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım oranları (Fatih Belediyesi, 2021) 71

Tablo 4.3 2022 Yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım çeşitliliği oranları (Fatih Belediyesi, 2021) 73

Tablo 4.4 Tarihi Yarımada sınırlarında bulunan UNESCO Dünya Mirası Alanı koruma alanları (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018) 76

Tablo 4.5 Mahalle nüfus büyüklükleri ve nüfus yoğunluğu (TÜİK, 2021) 82

Tablo 4.6 Tarihi kentler için kentsel canlılık bileşenleri ve haritalandırma puanları (Jacobs,1961; Gehl, 1989; Montgomery, 1998; Lynch, 2010) 104

ÖZET

Tarihi Kentlerin Kentsel Canlılık Açısından İrdelenmesi: Tarihi Yarımada Örneği

Şule ERDEM ALTUN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Elif Örnek

Kentlerin tarihi ve özgün dokuları, geçmişten günümüze kadar yaşayan insanların tüm topluma bıraktığı eserlerdir. Bu dokuların önemini kavrayan uluslar geçmişten gelen kimliklerini koruyarak geleceğe aktarmışlardır. Önemini kavrayamayan uluslar ise benliklerini yitirerek eşsiz özelliklerini kaybetmişlerdir. Bu nedenle eski ve yeni kent bütünlüğü sağlanarak kentlerin tarihi ve özgün dokularını tanımak, anlamak, koruyarak geleceğe aktarmak önemlidir. Tarihi kentler, geçmişte barınma ve çalışma alanlarının bir arada bulunduğu, toplumun sosyal ve ekonomik yapısının canlılık, hareketlilik ve çeşitlilik kavramlarıyla ifade edilebileceği; kentin gelişim süreci ile birlikte günümüzde merkezi bölgelerde kalan özgün kent parçalarıdır. İşlevsel, niteliksel ve kültürel anlamda oldukça zengin durumda olan bu mekânların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda aktarılması önemlidir.

Günümüzde Tarihi Yarımada, çeşitli plan ve politikalar, değişen tüketim alışkanlıkları, eskime, yerli kullanıcıların alandan uzaklaşması ve mekânda aidiyet ile sahiplik duygusunun neredeyse yok olması sonucu değişmiştir. Değişim, alanın gerek sosyoekonomik yapısında gerekse fizik mekânında gerçekleşerek kentsel

canlılığa etki etmiştir. Bu doğrultuda eskiden canlı, çeşitli ve kullanımı özgün olan Tarihi Yarımada'nın bazı bölgeleri giderek köhnemiş, ıssızlaşmış, cansız bir hâl almıştır. Hareketin olmadığı, temel insani ilişkilerin yer almadığı, eylemlerin bulunmadığı bu cansız bölgelerde mekânı terk eden kullanıcıların üstüne, mekâna ziyarete gelen kullanıcıların da talebinin zamanla yok olacağı düşünülmektedir. İnsana özgü olan temasın, ekonomik ve sosyal aktivitenin gerçekleşmediği bir mekânda ise yaşayan canlı bir kentten söz etmek mümkün değildir.

Çalışma ile literatürde tanımlanan ve çeşitlenen kentsel canlılık bileşenlerini, tarihi kentler için Tarihi Yarımada örneğinde ortaya koyarak yorumlamak amaçlanmaktadır. Gece ve gündüz canlılığı birbirinden farklı olan Tarihi Yarımada'nın canlılığı çalışma kapsamında mekânda yaşayan insanlar üzerinden gece nüfusu odağa alınarak değerlendirilmiş olup, yapılan analizler ve araştırmalar sonucunda Tarihi Yarımada'nın canlılığını yitirdiği bölgelerin yitirilme nedenleri tartışılarak tarihi kentler için genelleme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kent, kentsel canlılık, tarihi kentlerde canlılık, Tarihi Yarımada

ABSTRACT

Examination Of Historical Cities In Terms Of Urban Vitality: The Example Of The Historical Peninsula

Şule ERDEM ALTUN

Department of Urban and Regional Planning

Master of Science Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Elif Örnek

The historical and unique textures of the cities are the artifacts left by the people. The nations realized the importance of these textures have preserved their identities from the past and have transferred them to the future. Therefore, it is important to ensure the integrity of the old and new cities while doing this. Nations that fail to grasp its importance have lost their identity. Historical cities are the original parts of the city, where housing and working areas were together in the past, and today, together with the development process of the city, they remain in the central regions. Also, the socioeconomic structure of the society can be expressed with the concepts of vitality, mobility and diversity. It is important to protect these places which are very rich in functionality, quality and culture, to keep them alive and to transfer them to future generations.

Today, the Historical Peninsula has changed in consequence of various policies, changing consumption habits, obsolescence, the alienation of local users from the area, and the almost disappearance of the sense of ownership in the place. In this direction, some parts of the Historic Peninsula, which used to be lively, diverse and original in use, have become increasingly lifeless. The demand of the visiters

will disappear in time, in these lifeless areas where there is no movement and no basic human relations.

In this study, it is aimed to interpret the urban vitality components for historical cities presenting them in the example of the Historic Peninsula. The vitality of the Historic Peninsula, which has different day and night liveliness, has been evaluated focusing on the night population through the people living in the place in the study, and as a result of the analyzes, the reasons for the loss of its vitality have been discussed.

Keywords: Historical city, urban vitality, vitality in historical cities, Historical Peninsula

1
GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Bu tez kapsamında tarihi kentler, kentsel canlılık açısından irdelenmiş olup öncelikle tezin ortaya çıkışına sebep olan problem tanımı ve araştırma soruları belirlenmiştir. Gerekli literatür taramaları yapılarak tezin amacı, kapsamı, hipotezi, yöntemi belirlenerek Tarihi Yarımada için test edilen canlılık kavramı literatür araştırmaları ile ilişkilendirilerek ortaya konmuş ve çalışma sonuçlandırılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde kent ile kentsel canlılık kavramı, kentsel canlılığı sağlayan bileşenler, tarihi kent kavramı ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkisi literatür araştırmaları ile ortaya konmuştur. Kent tanımı için Keleş (2012)'in "Kentleşme Politikası" kitabından, Hayta (2016)'nın "Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı" ile Yahyagil (2011)'in "Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri" adlı makalelerinden faydalanılmıştır. Kentsel canlılık kavramı ile bu canlılığı sağlayan bileşenler içinse:

- Başta Jacobs (1961)'ın "The Death and Life of Great American Cities (Büyük Amerikan Kentlerinin Ölümü ve Yaşamı)" adlı kitabı olmak üzere,
- Lynch (1981)'in "A Theory Of Good City Form (İyi Kent Formunun Teorisi)" adlı kitabından,
- Maas (1984)'ın "Towards A Theory Of Urban Vitality (Kentsel Canlılık Teorisine Doğru)" adlı yüksek lisans tezinden,
- Gehl (1989)'in "A Changing Street Life in a Changing Society (Değişen Bir Toplumda Değişen Sokak Hayatı)" adlı makalesinden,
- Montgomery (1998)'nin "Making A City: Urbanity, Vitality And Urban Design (Bir Şehir Yaratmak: Kentlilik, Canlılık ve Kentsel Tasarım)" adlı makalesinden yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan bir diğer kavram tarihi kent kavramıdır. Literatürde tarihi kenti tanımlayan yeterli düzeyde kaynak olmamakla birlikte tez kapsamında, ICOMOS (2014)'un "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri" ile Mutal (2012)'ın elektronik kaynaktan elde edilen "Some Definitions: Historic City (Bazı Tanımlar: Tarihi Kent)" başlıklı yazısından faydalanılmıştır. Çalışma konusu olan tarihi kentlerde canlılığa yönelik literatürde herhangi bir kaynağa rastlanmamış olup, ele alınan kavramlar birbirleriyle ilişkilendirilerek genel çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu doğrultuda ele alınmış olan konunun aynı zamanda özgün olduğu düşünülmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde tarihi bir kent örneği olan Tarihi Yarımada'nın canlılığı geçmişten günümüze mekân oluşumu ile birlikte ele alınmış ve özellikle Cumhuriyet Dönemi sonrasında canlılığını etkileyen plan ve politikalar irdelenmiştir. Bu doğrultuda Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığın mekânsal oluşumu ve bu canlılığın günümüze evrilişi, kentin kurulduğu dönemden itibaren ele alınmış olup bu konu için,

- Çelik (1986)'in "19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul" adlı kitabı,
- Kuban (1996)'nın "İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul" adlı kitabı,
- Müller Wiener (2001)'in İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası: 17. yy Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul" adlı kitabı başta olmak üzere Cumhuriyet Dönemi sonrası için bu kaynaklara ek olarak;
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hazırlamış olduğu "2005 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı" raporu ile "2011 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı" raporundan,
- İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı'nın 2018 yılında hazırlamış olduğu "İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı" raporundan faydalanılmıştır. Tarihi Yarımada'da canlılığın, günümüze kadar olan değişimi, ele alınan diğer kaynaklar ile birlikte bu bölümde ortaya konmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde Tarihi Yarımada, kentsel canlılık açısından irdelenmiş olup, çalışma kapsamında hazırlanan analiz haritalar için ihtiyaç duyulan temel

kaynaklar Fatih Belediyesi'nden elde edilmiştir. Elde edilen temel kaynaklar, tezin ikinci bölümününde incelenmiş olan literatür ile ilişkilendirilerek tez kapsamında ortaya konmuş ve çalışma sonuçlandırılmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Kent yaşayan canlı bir organizma olarak pek çok olaydan etkilenmektedir. Bunlardan en önemlileri; toplumsal olaylar, kentin fizik mekânı, sosyal mekân ve ekonomik mekânını etkileyen politika ve müdahaleler, zaman içerisinde yaşanan eskime ve köhnemeler, demografik yapıdaki değişmeler gibi örneklenebilir. Özellikle kullanıcıyı değiştiren müdahaleler aynı zamanda aidiyet ve kimlik üzerinde de etki yaratmaktadır. Tüm bu değişim ve müdahale sonuçta mekânın canlılığı üzerinde rol oynamakta ve kimi zaman da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Çalışmanın amacı; geçmişte sosyal ilişkileri güçlü, ölçek olarak insan ölçeğinde olması nedeni ile yaşama alanı olarak tercih edilen, barındırdığı kültürel miras yoğunluğu ve çok kültürlülüğü nedeni ile istekle ziyarete gelinen, içine girildiğinde mahalle kültürünü barındırması sebebi ile mutlu hissedilen bu tarihi kent parçalarının artık neden tercih edilmediğini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda:

- Tarihi kenti, kentsel canlılık kavramı ile ilişkilendirerek ele almak,
- Literatür incelemelerinden hareketle tarihi kent için kentsel canlılık bileşenleri ortaya koymak,
- Tarihi kent örnek alanı olarak seçilen Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığa etki eden tarihi olayları, plan ve politikaları inceleyerek değişimi gözlemlemek,
- Tarihi kentler için çalışma kapsamında ortaya konan kentsel canlılık bileşenlerini örnek alan olarak seçilen Tarihi Yarımada'da puanlama matrisine göre analiz etmek,
- Yapılan analize göre gece ve gündüz canlılığı farklılaşan alanları ortaya koyarak, Tarihi Yarımada'yı bir alt ölçekte kentsel canlılık açısından yorumlamak ve sonuçta öneriler geliştirmek hedeflenmiştir.

1.3 Hipotez

İyi ve başarılı kentsel mekânların kendine ait nabzı, ritmi, canlılığı ve bir yaşam gücü bulunmaktadır. Bununla birlikte daha önce canlı olup, günümüzde donuk, hareketsiz duruma gelmiş birçok mekân da bulunmaktadır. Bu mekânlardan geçmişle olan bağları da hesaba katıldığında tarihi kentler ise önem arz etmektedir. Günümüzde hareketsiz duruma gelmiş tarihi kentsel mekânlar içinse nüfusu destekleyerek günün belirli saatlerinde aktivitelere yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler ile canlılığı yeniden sağlamak mümkündür. Bu doğrultuda çalışmanın araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

- Kentsel canlılık nedir? Bileşenleri nelerdir?
- Tarihi kentler ile kentsel canlılık kavramı arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Tarihi kentler için hangi canlılık bileşenleri ele alınmalıdır? Ele alınan bileşenler mekânsal olarak nasıl test edilir?
- Ziyaretçi ve kullanıcı yoğunluğunun en fazla olduğu ilçelerden biri olan Fatih'te kentsel canlılık bileşenleri ile değerlendirildiğinde homojen bir dağılım görülebilmekte midir?

Çalışma kapsamında ortaya konan hipotez şu şekildedir:

- Başarılı ve canlı bir tarihi kentsel mekân, gece nüfusunu oluşturan yerel kullanıcılar ile gündüz mekânı ziyaret eden kullanıcılar sayesinde oluşmaktadır.

Bu hipotezi destekleyen alt hipotezler ise şu şekilde geliştirilmiştir:

- Yaşadığı tarihi olaylar, devlet politikaları, plan kararları ile sosyokültürel, ekonomik ve fiziki yapısındaki değişiklikler tarihi kentlerde kentsel canlılığı etkilemektedir.
- Konut ve nüfus yoğunluğunu kaybetmiş tarihi mekânlar canlılığını yitirmiş ya da yitirmek üzeredir.
- Fizik mekâna yönelik çeşitlilik ile kamusal alanların varlığı insan aktivitelerini arttırması yönünde kentsel canlılığa olumlu etki sağlamaktadır.

1.4 Tezin Kapsamı

Tarihi kent parçalarını sürdürülebilirlik doğrultusunda geleceğe aktarmak önem arz ederken, günümüzü ve anı yaşamayı kaçırmamak gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikli olarak araştırmada yapılmak istenen; tarihi kentlerde canlılık bileşenlerini yorumlayarak, günümüzde hareketin olmadığı tarihi kent dokularını tespit etmektir. Tespit edilen bu dokularında oluşturulan canlılık bileşenlerinin mekâna uyarlanması ile eski canlılığın yeniden ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Mekânda canlılık sorununun çözümü ise hem yerel ölçekte hem de kent ölçeğindeki kullanıcılar için olumlu etki oluşturarak insanların mekânı severek, isteyerek mutlu ve motivasyonu yüksek bir şekilde ziyaret edip, kullanmalarını sağlayacaktır.

Tarihi kentlerde genel anlamda kaynaklar; fiziksel, sosyal ve ekonomik yapının korunmasından, değişimlerden, değişimlerin sonuçlarından, birbirleriyle olan ilişkilerinden bahsetse de canlılık perspektifi ile özgünlüğün korunması ve yeniden mutlu, hareketli mekânlar oluşturulmasına literatürde rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın amacı kapsamı ve yöntemi belirlendikten sonra ikinci bölümde tarihi kent ve kentsel canlılık kavramları açıklanarak birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Üçüncü bölümde kentsel canlılık kavramının zaman içerisindeki değişimini görebilmek adına, bu kavrama tarihi kentler için, mekânsal olarak etki eden tarihi olay, plan ya da politikalar Tarihi Yarımada özelinde incelenerek yorumlanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde literatür incelemelerinden yararlanılan kaynaklar aracılığıyla tarihi kentler için yorumlanan kentsel canlılık bileşenleri Tarihi Yarımada üzerinde mekânsal olarak test edilmiş ve Tarihi Yarımada için *"Kentsel Canlılık Analizi"* üretilmiştir. Ardından bu bölüm gece ve gündüz canlılığı farklılaşan mekânlar ile canlılığını yitiren alt bölgeler açısından detaylandırılmıştır. Beşinci bölüm, Tarihi Yarımada özelinde kentsel canlılığa yönelik tespit edilen çıkarımlar ile kestirimlerin yer aldığı sonuç bölümü olup; tarihi kentlerde kentsel canlılık için genel yorum ve önerilerde bulunulmuştur.

1.5 Tezin Yöntemi

Araştırmanın düşünce yolu genelden özele olup, keşfedici bir araştırma yapılmıştır. Kentsel canlılık kavramı ve bu değerin yitirilmesi ile alakalı literatür incelenerek, Jacobs (1961), Maas (1984), Gehl (1989), Montgomery (1998) ve Lynch (2010)'in canlılık üzerine yaptıkları değerlendirmeleri üzerine durulmuştur. Yapılan incelemelerde araştırmacıların iyi ve canlı bir kenti oluşturan ilkeleri, tarihi kentler için yorumlanmaya çalışılmış ve nitel bilgiler toplanarak konu sınırlandırılmıştır. Araştırmada kentsel canlılık olgusu Tarihi Yarımada özelinde ortaya konmuş, ardından canlılığı yok olan, devam eden ve yok olmak üzere olan alt bölgelerde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırma soruları ve kurulan hipotez sonrasında betimleyici araştırma yapılarak hem nitel hem nicel veriler toplanmıştır. Bu doğrultuda çalışma alanı olarak seçilen Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığın süreç içindeki değişimini ortaya koyabilmek için kent gelişimi, Cumhuriyet Öncesi; oluşan bu canlılığın çeşitli plan ve politikalar aracılığıyla günümüze dek değişimi ise Cumhuriyet Sonrası olmak üzere iki dönem olarak ele alınmıştır. Ardından tarihi kentin kuruluşundan bu yana yaşadığı tarihi olaylar, kırılma noktaları ile plan ve politikaların kentsel canlılığa olan etkileri literatür araştırmaları yapılarak analiz edilmiştir. Aynı zamanda mekânın arazi kullanımının değişmesine etki eden imar planları da görsel olarak karşılaştırılarak kentsel canlılık üzerindeki etkileri yorumlanmıştır.

Tarihi kentler için canlılık bileşenlerini Tarihi Yarımada'da yorumlayabilmek için çalışma kapsamında ikincil veri kaynaklarına başvurulmuştur. Bu doğrultuda, pasif gözlem ile elde edilen arazi kullanım, eski eserlere yönelik envanter, yapı yaş durumu, yapı yoğunluğu, yol genişlikleri, kullanıcı güvenlik algısı gibi kentsel canlılık bileşenlerine yönelik veriler ilgili belediye aracılığıyla elde edilmiştir. Nüfus verileri için TÜİK'ten yararlanılmış; toplu taşımaya yönelik durak, iskele, istasyon gibi verilere İBB Şehir Haritası ile Google Map gibi elektronik kaynaklardan erişim sağlanarak bilgi elde edilmiştir. İkincil veri kaynaklarından toparlanan her veri yazar tarafından coğrafi bilgi sistemleri (ARCGIS) ile oluşturulmuş altlıklara işlenerek analiz haritaları hazırlanmıştır. Her bir haritaya ise kentsel canlılık için önem derecesi verilerek denge kurulmaya çalışılmış ve

puanlama matrisi oluşturulmuştur. Sonuçta puanlama matrisine göre haritalar üst üste çakıştırılarak kentsel canlılık analizi elde edilmiştir. Elde edilen kentsel canlılık analizine göre gece ve gündüz canlılığı farklılaşan mekânlar ile canlılığını yitiren ya da yitirmek üzere olan bölgeler bir alt ölçekte fotoğraflar ile desteklenerek tartışılmıştır (Şekil 1.1).

Genel olarak, sosyokültürel ve ekonomik yapıya yönelik mekândaki insan aktivitelerini içeren örtük ve gömülü bilgilerin kentsel canlılığın yorumlanması için önemli girdiler olduğu bilinse de çalışma kapsamında ağırlıklı olarak canlılık kavramı gece nüfusunu barındıran alanlar için fizik mekân üzerinde tartışılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın ağırlıklı olarak fizik mekân ile sınırlı kalma gerekçelerinden biri tez sürecinde yaşanan pandemi, bir diğeri de canlılık bileşenlerinin test edildiği alt bölgelerin kullanıcı profilinde yaşanan değişimlerdir.

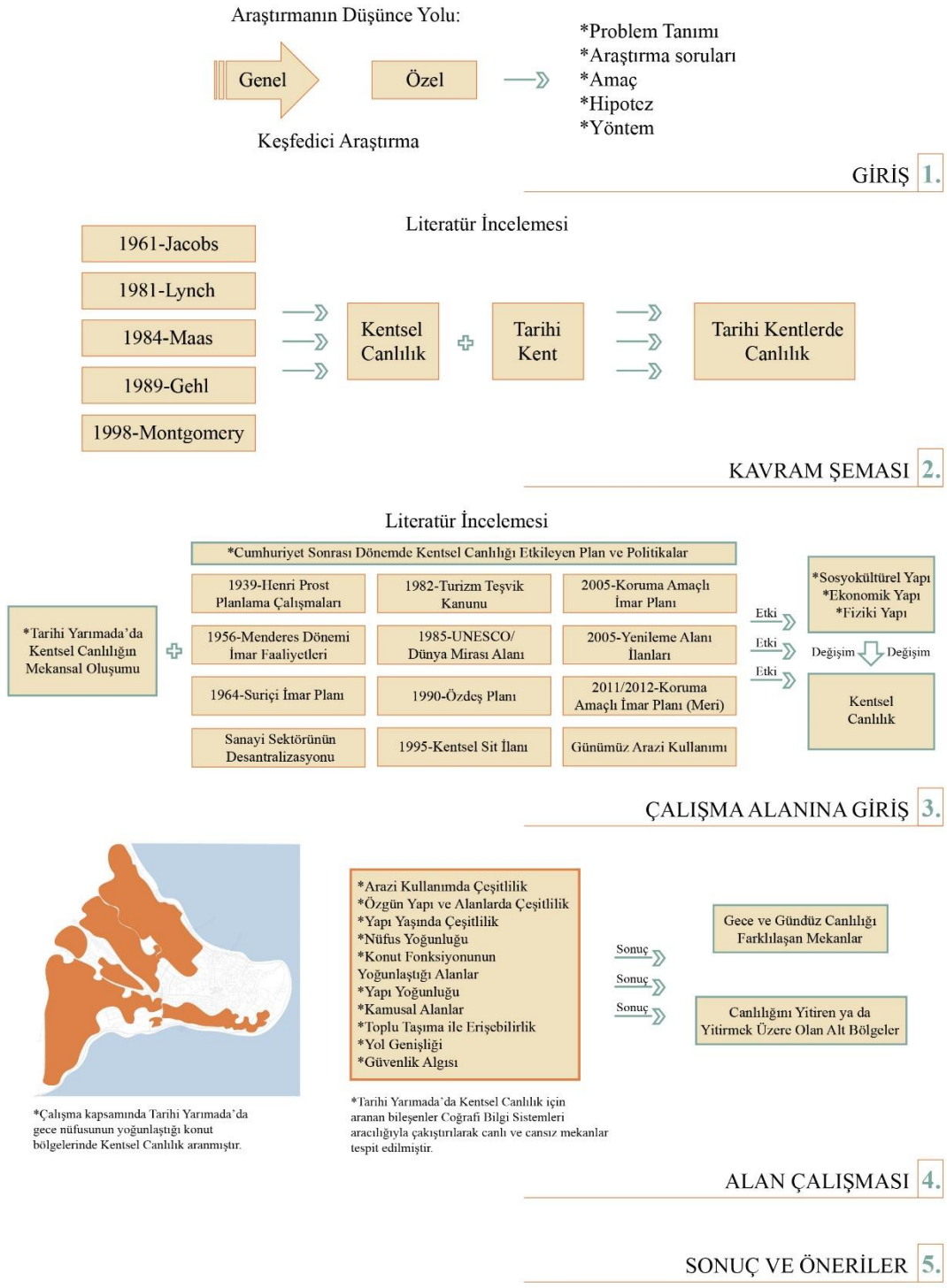

Şekil 1.1 Tez akış şeması

2
TARİHİ KENTLERDE CANLILIK KAVRAMI

2.1 Kentsel Canlılık

Kent, insanların bir mekân üzerinde hayatlarını sürdürdükleri ve o mekânda ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. birçok alanın o topluluk için bir arada bulunduğu toprak parçasıdır (Hayta, 2016, s. 166). Bir başka tanıma göre ise kent, göreceli olarak yoğun nüfusu olan, bu nüfusun sosyal anlamda çeşitli ve ayırt edici olduğu, benzerlik göstermediği yapı ve birey topluluğudur (Keleş, 2012, s. 102). Çeşitli tanımları olan kent, temelde tarımsal faaliyetlerin yapılmadığı, bireylerin çoğunluğun hizmet, ticaret, sanayi gibi iş kolları ile geçindiği, sosyal ve kültürel yaşamda örgütlenmenin olduğu, insanların barındığı ve her türlü ihtiyacını yine o mekânda giderdiği yaşam alanlarıdır (Yahyagil, 2011, s. 105).

Sanayi Devrimi öncesinde kentlerin sınıfsal ayrışmaları belirgindir. Bu dönemlerdeki kentler, sınıfsal olarak farklılaşmış toplumun mekânda yansımasını ifade etmektedir. Sanayi Devrimi sonrası ise kentin yapısı daha çok bireylerin sağlığının korunması yönünde değişmiştir (Keleş, 2012, s. 85-87). 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi sonrası 19. yüzyıl boyunca kent yaşamının giderek kalabalık ve sağlıksız hale gelmesinin ardından dönemin mimar ve şehircileri daha elverişli mekânlarda yaşayabilmek adına çözüm arayışına girmiştir (Günay, 2012, s. 21). 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında kent merkezi dışında banliyölerde yeni yaşam alanları oluşturma fikirleri ortaya atılmıştır (Yücel, 2020, s. 201). Bu fikirler arasında: Ebenezer Howard'ın kır ile kenti birleştiren düşük yoğunluklu "Bahçe Kent" tasarımı, Frank Lloyd Wright'ın herhangi bir merkez tanımlamadığı, kır ile kentin sınırını ayrıştırmadığı "Geniş Kent (Broadacre City)" i Le Corbusier'in kentin içinde keskin fonksiyon ayrımı ve dikeyde büyüme fikri ile tasarladığı "Işıldayan Şehri (Ville Radieuse/Radiant City)" yer almaktadır (Erol & Özcan, 2021, s. 211-212). 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında bu düşünce ve fikirlerin ardından inşa edilen modern kentler, kent araştırmacılarını bu defa da insan odağını düşündürmeye yönlendirmiştir.

Canlılık kavramı ise sözlükte; yaşayan, hayat dolu olma hâli, hareketlilik, dinamik, etkililik gibi anlamlarla ifade edilmektedir (TDK, 2022). Bu doğrultuda kentsel canlılık için de benzer şekilde kentsel bir mekânın canlı, hareketli, yaşayan olması durumu olarak tanımlama yapmak mümkündür. Aslında zaten kent tanımı, canlılık tanımı ile örtüşmektedir. Sanayi Devrimi sonrasında üretilen ya da üretilmek istenen modern kent yapısı daha çok standartlaşmaya evrilen, fonksiyonların mekânda ayrıştığı ve raslantısal ilişkilerin azaldığı donuk yaşam alanlarını tariflemektedir. Oysa kent, nüfusun ve nüfusu oluşturan bireyler arası etkileşimlerin yoğun olduğu, her türlü örgütlenmenin bir arada bulunduğu canlı mekânlardır.

1961 yılında gazeteci ve yazar olan Jane Jacobs, "The Death and Life of Great American Cities (Büyük Amerikan Kentlerinin Ölümü ve Yaşamı)" adlı kitabı ile modern kentlerin oluşumunu eleştirmiştir. Kentlerde izole olan, donuk ve samimiyetsiz mekânlar yaratmak yerine insani değerleri öne çıkaran, çeşitliliğin/karma kullanımların yer aldığı ve insani etkileşimlerin çokça yaşandığı canlı bir kente vurgu yapmıştır.

Jacobs, kentsel canlılığı sokaktaki insan varlığı ve aktiviteleri ile tanımlamaya çalışmıştır. Ona göre sokaklar, oyun oynayan çocuklarla; alışveriş yapan, gezen, konuşup sohbet eden insanlarla cıvıl cıvıldır. Samimi, neşeli ve sağlıklı olan bu sokak atmosferi canlı bir mekânı tariflemektedir (Jacobs, 1961, s. 9). Aynı zamanda Jacobs, sokaktaki insan varlığının ise mekândaki çeşitlilik ile sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Jacobs'a göre kentsel mekânda çeşitlilik ile canlılık birbirine hizmet eden ve birbirini ileriye götüren iki kavramdır. (Jacobs, 1961, s. 14). Yoğunluk ise insanı ve insanın içinde bulunduğu yapıları temsil etmektedir. İnsan yoğunluğu, kentsel canlılık için temel bir koşuldur; çünkü mekân insan ile can bulmaktadır. Yapılar ise sadece sakinlerin kullanımı için değil, farklı amaçlar için o mekânı ziyaret eden insanların kullanımına sebep olmakta ve dolayısıyla kentsel canlılık için anlam kazanmaktadır (Jacobs, 1961, s. 200-201).

Aynı dönem Lynch ise "The İmage Of The City (Kent İmgesi)" kitabı ile kent formunun önemini vurgulamıştır. Lynch, kentin imajı olması gerektiğini ifade etmiş; "kullanıcılar için soyut olmayan daha canlı ve akılda kalıcı benzersiz bir

kent imajı nasıl yaratılır?" sorusunun cevabını aramış ve kentte canlı bir imaj için olması gereken bileşenleri sıralamıştır. Canlı olma kavramına sosyal çevre kaygısı ile değil, akılda kalan canlı bir form-benzersiz oluş düşüncesi ile yaklaşmıştır. Yeni tasarım türlerine dikkat çekerek, büyük kent parçalarının duyusal bir forma sahip olması gerektiğini belirtmiştir (Lynch, 1960, s. 118-120).

Yine Lynch 1981 yılında bu defa "A Theory Of Good City Form (İyi Kent Formunun Teorisi)" kitabıyla bir mekânın iyi-kötü olma niteliğinin, o mekânda yaşayan toplumun ortak etkisi ile oluştuğunu ifade etmiştir. İyi olan bir kent mekânda yaşayan kullanıcıların ihtiyaçlarını adil, eşit, dengeli ve güvenli bir şekilde sağlayabilmelidir (Lynch, 1981, s. 111). İyi bir kentsel mekânı ölçümleyebilmek ya da yeniden tasarlayabilmek adına Lynch beş temel performans ölçütü ortaya koymuştur. Bunlar: canlılık, algı, uyum, erişim ve kontroldür (Lynch, 1981, s. 118). Canlı bir mekân yerine iyi bir mekânı tanımlamaya çalışan Lynch'e göre bir mekân bireyin sağlıklı bir şekilde yaşamasını destekliyor ve devamlılığını sağlıyorsa o yer canlıdır. Canlılığı ise besin, güvenlik ve uyum olarak 3 temel bileşen ile tanımlamıştır. Bu üç temel bileşen karşılanıyorsa o mekân canlılık ölçütünü sağlamaktadır (Lynch, 1981, s. 121). Bu bakış açısıyla Lynch, mekândaki canlılık kavramını, yüzeysel olarak yalnızca yaşam gücü gibi hayati bir bakış açısıyla insan varlığı olarak değerlendirmiştir.

1984 yılında Maas ise Lynch'in akılda kalan canlı bir kent kavramı için "benzersiz olma" gerekliliğini çürütmüştür. Ona göre kentsel canlılık için her şeyden önce mekândaki yerleşik insan gruplarının, kendi içinde homojen birbirleri arasında ise heterojen bir yapı sağlaması gerekmektedir. Maas, birbirleri arasında heterojen bir yapı sergileyen yerleşik insan gruplarının, yerli olmayan kullanıcıları ve yer algısı yaratan mal ve hizmetleri de mekâna çekerek birbirlerini besleyeceklerini söylemiştir. Ona göre nüfusun mekândaki aktiviteleri de önemli olup, bu aktivitelerin sürekliliği içinse insan ölçeğine uygun fiziksel çevre, uygun arazi kullanım ve korku duygusundan uzak güvenli sosyal çevreye ihtiyaç duyulmaktadır (Maas, 1984, s. 172-173).

Gehl ise kentsel mekândaki hayat ile ilgili olarak sokak, cadde ve meydan gibi kamusal alanlardaki yaşamın önemine vurgu yapmıştır. Bu mekânlar geleneksel

anlamdaki açık hava kamusal alanları olup kentsel yaşamın birer canlandırıcı parçalarıdır. Gehl, bu alanların başka insanlarla tanışma fırsatı, başka insanları izleme olanağı, sokak sanatçılarının aktiviteleri ve sıradan günlük sokak hayatının yaşanması gibi sağladığı olanaklar ile kentsel mekânı canlandırdığını ifade etmiştir (Gehl, 1989, s. 8-17).

1998 yılında ise Montgomery, "Bazı mekânları içinde bulunmayı zevkli, bazı mekânları ise kasvetli ve rahatsız kılan şey nedir?" sorusundan hareketle canlı bir kente vurgu yapmış; başarılı ve iyi bir kenti, aktiviteler, imaj ve form kavramlarının birlikteliğiyle açıklamaya çalışmıştır. Montgomery'e göre bu üç bileşene sahip olmayan kentsel mekânlar, giderek daha cansız, ruhsuz, donuk ve hareketsiz hale gelmektedir (Montgomery, 1998, s. 95-97). Kullanıcının olmadığı ve dolayısıyla eylemin yer almadığı mekânda ise kentsellikten söz etmek mümkün değildir.

Sonuç olarak Jacobs, Sanayi Devrimi sonrasında oluşan modern kentlerin tasarımına yönelik yaptığı canlılık eleştirisi üzerine kentlerin yapısının, toplumsal bir bakış açısı ile ele alınması gerekliliği vurgusunu yapmıştır. Topluluğun davranışlarının ve birbirleriyle olan etkileşimlerinin fizik mekândaki çeşitlilik ile sağlanabileceğini ifade etmiştir. Aynı dönem Lynch, kentlerin tasarımını algısal bir düşünce ile ele almış ve toplumdan ziyade mekânın akılda nasıl benzersiz bir şekilde kalacağını kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Ardından yine Lynch iyi bir kenti bu defa mekânsal olarak değerlendirerek mekâna yönelik şartların sağlanması halinde iyi ve başarılı bir kent oluşacağını ifade etmiştir. 1984 yılında Jacobs gibi Maas da canlı bir kentin önemini vurgulayarak kenti, mekânsal ve algısal bir bakış açısı ile değerlendirmek yerine toplumsal bir düşünce ile değerlendirmeye çalışmıştır. Kentte var olan heterojen dağılımlı nüfus yoğunluğunun, aktiviteleri, çeşitliliği ve çevreyi şekillendirerek canlı bir mekân oluşumuna katkı sağlayacağını ve bu bileşenlerin yine Jacobs gibi birbirlerini besleyeceklerini ifade etmiştir. Son olarak Montgomery, daha canlı bir kent kurgusunu hem toplumsal hem mekânsal hem de algısal bir yaklaşım ile açıklamaya çalışmıştır (Tablo 2.1).

Tablo 2.1 Kentsel canlılık düşüncesinin değişimi

Jacobs/1961	Lynch/1981	Maas/1984	Gehl/1989	Montgomery/1998
Canlı Bir Kent	İyi Bir Mekân	Canlı Bir Kent	Kentsel Hayat	Canlı Bir Mekân
*Çeşitlilik	*Canlılık	*Çevre	*Kamusal Alandaki İnsani Etkileşimler Bütünü	*Form
*Temas Fırsatı	*Algı	*Aktiviteler ve Fırsat Çeşitliliği		*Aktiviteler
*Yoğunluk	*Uyum	*Yaya Yoğunluğu		*İmaj
	*Erişim			
	*Kontrol			

2.1.1 Kentsel Canlılık Bileşenleri

Jacobs, iyi bir kent için sokakların hem gece hem de gündüz aktif olması gerektiğini savunmuş ve kullanıcılarla elde edilen bu canlılığın başarılı bir kent için en önemli özellik olduğunu vurgulamıştır (Jacobs, 1961). Bu doğrultuda canlı kentsel mekânlar için çeşitli bileşenler ortaya koymuştur (Şekil 2.1). Bu bileşenleri ise aşağıdaki şekildeki gibi sıralamak mümkündür:

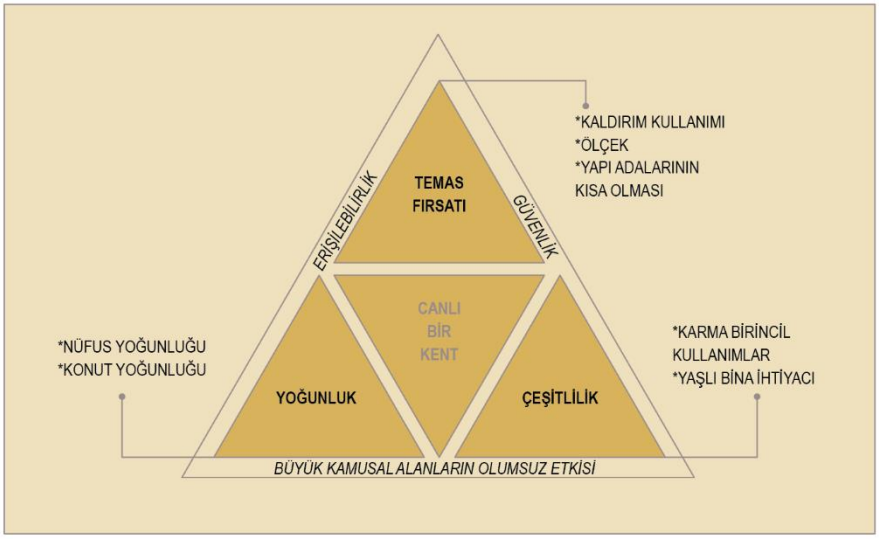

Şekil 2.1 Jacobs'ın canlı kent bileşenleri şeması (Jacobs, 1961)

Çeşitlilik: Mekânda canlılık kavramı çeşitlilik ile doğrudan ilişkilidir. Kentsel mekânda çeşitlilik ise birincil kullanımlar (çalışan nüfusu çeken hizmet faaliyetleri: ofisler, fabrikalar, eğitim tesisleri, dinlenme alanları vb.) ile sağlanmaktadır. Bunun yanında birincil kullanımların ardından oluşan ikincil kullanımlar (küçük ölçekli ticari işletmeler) sağlamaktadır. Aynı zamanda mekândaki yapıların yaş açısından eski olma durumları da (toplumda yaşayan herhangi bir alt gelir grubu kullanıcının mekânda barınabilme olanağı) çeşitliliğe etki etmektedir.

Yoğunluk: Mekân hangi amaçla olursa olsun nüfus yoğunluğuna sahip olmalıdır. Bu yoğunluğa gece nüfusu da dâhildir.

İletişim Fırsatı: İnsanların sokakta birbirleriyle iletişim kurabileceği, raslantısal temasa müsaade edecek türde fırsatlar sağlanmalıdır.

Canlılığı Destekleyici İlkeler/Erişilebilirlik: Mekâna erişim özel araç ile değil toplu taşıma ile desteklenmelidir. Özel araç ile artan erişilebilirlik toplu taşıma hizmetlerinde düşüşe sebep olabilmektedir.

Canlılığı Destekleyici İlkeler/Büyük Kamusal Alanlar: Büyük kamusal alanlar geçirgen olmamaları ve belirli bir saatten sonra kapanmaları ile birlikte tenhalaştıkları için canlılık açısından Jacobs tarafından olumsuz değerlendirilmiştir.

Canlılığı Destekleyici İlkeler/Güvenlik: Bir kentin sokakları korku duygusundan uzak ise kullanıcı da güvendedir. Kullanıcının güvenli bir mekânda dolaşımı ise canlılığı destekleyen bir unsurdur (Jacobs, 1961).

Lynch, modern kent inşasının sadece iyi bir şekilde düzenlenmiş olmasının insan için yeterli olmayacağını söylemiş; kent formunun, kullacının aklında canlı, net ve güçlü kalması gerektiğini belirtmiştir (Lynch, 2010, s. 52). Bu kapsamda kentte canlı bir imaj için olması gereken bileşenler şu şekildedir (Şekil 2.2):

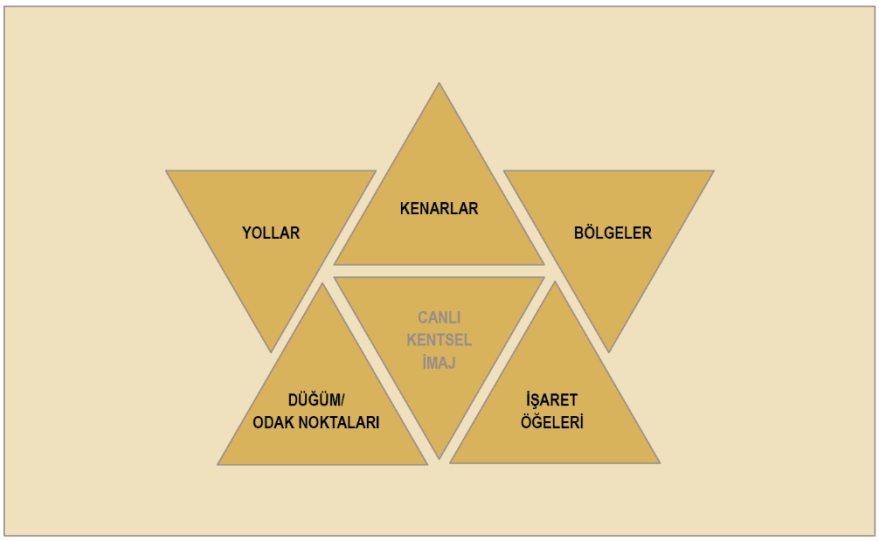

Şekil 2.2 Lynch'in canlı kentsel imaj bileşenleri şeması (Lynch, 2010)

Yollar: Kullanıcılar yol (sokak, cadde, üzerinde hareket halindeyken çevresindeki diğer öğeleri de algılamakta ve bu durum hafızasında yer etmektedir.

Kenarlar: İki bölgeyi ayıran ve sınır özelliği gören doğrusal ögelerdir (duvarlar, deniz kıyıları, demiryolları vb.).

Bölgeler: Kentteki orta ve büyük ölçekli karakterleri olan parçalardır.

Düğüm/Odak Noktaları: Kentteki dağılma ve toplanma noktalarıdır (meydan, kavşak vb.). Kullanıcının kente girişini sağlayan yoğun noktalardır.

İşaret Öğeleri: Kentin içinde ya da dışında gözlemcinin aklında kolay tanımlanan ve yer edinen herhangi bir öğedir (yapı, işaret levhası, dükkân, kule, tepe vb.).

Yine Lynch iyi bir kentsel mekân için canlılık, algı, uyum, erişim ve kontrol (Şekil 2.3) olarak beş temel bileşen belirlemiş ve bu bileşenleri şu şekilde tanımlamıştır (Lynch, 1981):

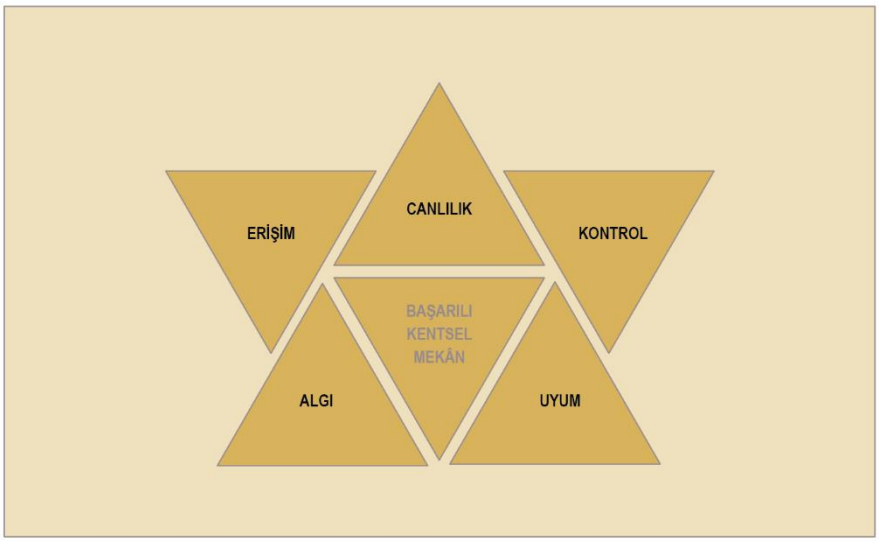

Şekil 2.3 Lynch'in başarılı kentsel mekân bileşenleri şeması (Lynch, 1981)

Canlılık: Mekânın niteliğinin, bireyin yaşamsal işlevini ve gereksinimlerini sağlıklı bir şekilde karşılaması bu bileşen sağlanabilir.

Algı: Mekân duyusal ve zihinsel anlamda net bir şekilde algılanıp diğer mekânlardan ayrıştırılabilir olmalıdır.

Uyum: Bir mekânın bireylerin alışmış olduğu ya da ileride yaşamak isteyebileceği mekân tipine uyarlanabilir, uyumlu olması durumudur.

Erişim: Mekânın diğer bireylere, hizmetlere, kaynaklara, bilgiye, diğer yerlere ya da faaliyetlere ulaşabilme durumudur.

Kontrol: Mekânın faaliyetler, alan kullanımı, erişim, yönetim gibi ihtiyaçlar için kullanıcılar tarafından kontrol edilebilme durumudur (Lynch, 1981, s. 118).

Maas temelde mekânın canlılığını, o mekândaki yerli olan ve çekirdek olarak nitelendirilebilecek kullanıcıları ile ifade edilmektedir. Kentsel canlılığın bileşenlerini: Mekândaki insanlar, onların faaliyetleri, fırsatları ve bu eylemlerin gerçekleştiği çevre (Şekil 2.4) olarak ifade etmiş ve ortaya koymuştur (Maas, 1984, s. 6).

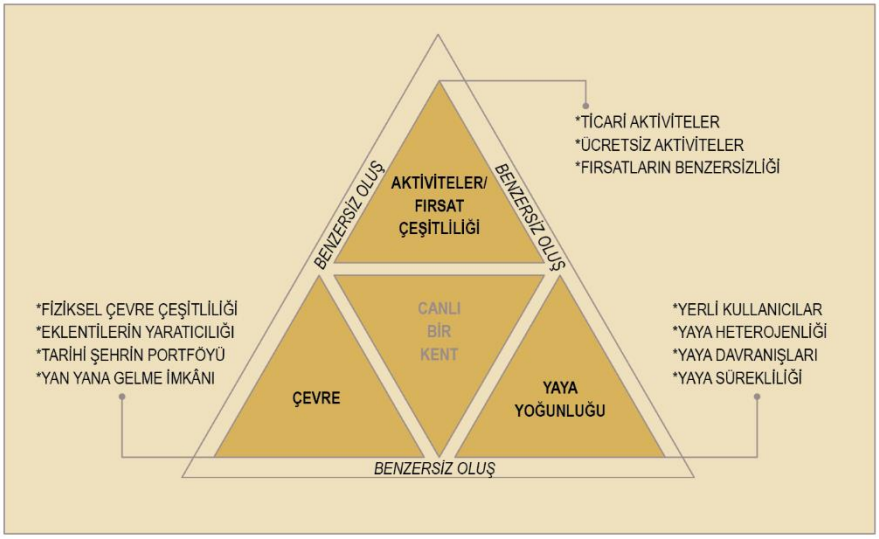

Şekil 2.4 Maas'ın canlı kent bileşenleri şeması (Maas, 1984)

Yaya yoğunluğu: Mekânın yerli kullanıcıları/çekirdek kullanıcılar, bu kullanıcıların heterojenliği (anne, çocuk, yaşlı, genç, çalışan, ziyaretçi, turist vb. toplumdaki her türden insanın mekânda birbirine karışması), yaya davranışları (sokak satıcıları, sokak sanatçıları, oturan, yürüyen insanlar, herhangi bir eylemde bulunan diğer insanlar), yaya sürekliliği (gündüz ve gece hareketlilik) ile yoğunluğun sağlanması durumudur.

Aktiviteler: Mekândaki insan aktiviteleridir. Ticari aktiviteler (alışveriş, yeme içme, eğlence, kişisel hizmet satın alınması), Ücretsiz aktiviteler (bisiklet sürmek, güvercin beslemek, kayak yapmak, oturup diğer insanları izlemek vb.) gibi örneklerle tanımlamaya çalışmıştır.

Fırsat Çeşitliliği: Deneyimsel fırsatların sayısı ve çeşitliliğinin (alışveriş imkânındaki çeşitlilik, yeme içme imkânındaki çeşitlilik vb.) olması. Bu durumla ilgili olarak küçük kentlerde merkez, meydan etrafında perakende ticari birimlerin varlığı ile şekillenirken, büyük kentlerde uzmanlaşma ve çeşitlilik söz konusudur. Dâhice tasarlanmış yerler ve sağlanmış olan fırsatların benzersiz oluşu, canlılığa etki etmektedir.

Çevre: Fiziksel çevrenin çeşitliliği, kısıtlı alanlardaki eklentilerin yaratıcılığı, inşa edilmiş tarihi kentin portföyü, tesadüfi olarak yan yana gelme imkânları gibi birçok etken mekânın çeşitliliği ve benzersizliğine katkıda bulunmaktadır.

Jacobs ve Lynch'ten hareketle Montgomery de iyi canlı ve başarılı bir kentsel mekânın yalnızca fiziki form ya da sokak düzeni ile ele alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu düzenlemelere yerin duygusunun da eklenmesi gerektiğini belirtmiş ve fiziki form ile psikolojik ve kültürel boyutları da birleştirerek canlı ve iyi bir mekân yapabilme ilkeleri ortaya koymuştur (Montgomery, 1998, s. 95).

Montgomery, canlı ve iyi bir mekân yapmak için aktivite, form ve imaj olarak üç temel bileşen (Şekil 2.5) belirlemiş ve bu ana ilkeleriyle başlıkları detaylandırmıştır (Montgomery, 1998):

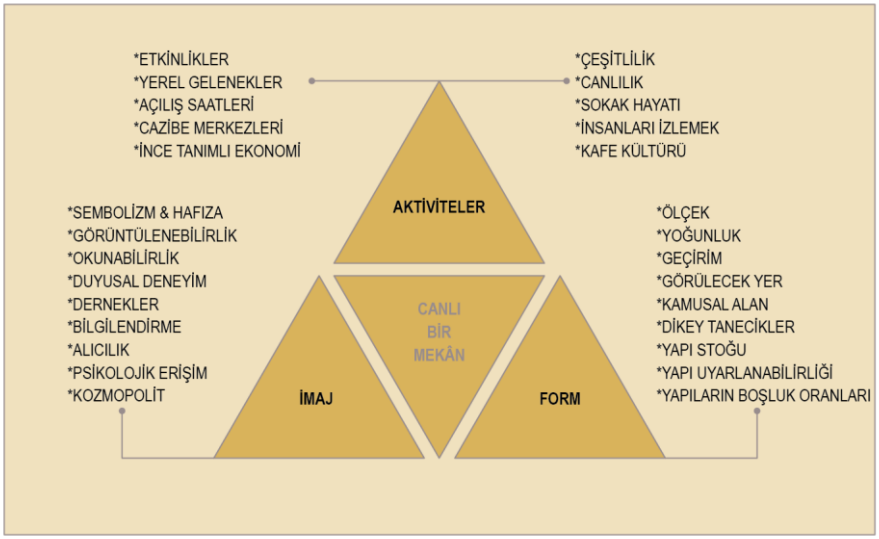

Şekil 2.5 Montgomery'nin canlı mekân bileşenleri şeması (Montgomery, 1998)

Aktivite: Mekânda iki birbirleriyle ilişkili kavram olan canlılık ve çeşitliliğin birleşimidir. Gece gündüz aktif bir sokak yaşamı, bir mekânın canlılığı ile doğrudan ilişkilidir. Canlılık ise, iyi bir kentsel mekânı diğer mekânlardan ayıran en önemli özelliktir. İyi, başarılı bir kentsel mekânın aktivite bileşenini sağlaması için içeriğinde bulundurması gereken ilkeler ise şunlardır:

- Gece nüfusu için konut nüfus yoğunluğunun geliştirilmesi/düzenlenmesi,
- Birincil ve ikincil kullanım çeşitliliği ile yaya akışının arttırılması, canlılığın sağlanması,
- Sokak hayatı ile insanların birbirleriyle iletişime geçmesinin teşvik edilmesi,

- Konut dışı çalışma alanlarının açılış kapanış saatlerindeki düzenlemeler ile akşam vakitlerinde canlılığın sağlanması,
- Küçük ölçekli ekonomik faaliyetlerin arttırılması.

Form: Yapılı çevreyi ifade etmektedir. Fizik mekânın nasıl olması gerektiğini ilkeler ile anlatan Montgomery, bu ilkelerin ilgili mekânda yaşayan kullanıcıların kültürüne göre değişebileceğinden bahsetmiştir.

- Uygun yapı yoğunluğunun bulunması,
- Çeşitlilik için uygun arazi kullanımının sağlanması/imar faaliyetleri,
- Yapı stoğunun başka işlevlere uyarlanabilirliği,
- Yapı ölçeği ve insani ölçek ile samimi mekânlar oluşturulması,
- Yapı adalarının kısa olmasıyla daha geçirgen mekân hissinin sağlanması,
- Sokakların kullanıcıların birbirleriyle ilişkilerini arttırabileceği şekilde tasarlanması, kent mobilyalarının yerleştirilmesi,
- Kamusal mekânlar,
- Mimari stillerde özgünlüğün sağlanması,
- Çeşitli işaret ögelerinin mekânda yer alması.

İmaj: Kullanıcıların bir mekân ile ilgili duygu ve hisleri o mekânın akılda kalan imajını göstermektedir. Kullanıcının aklında kalan kentsel imaj ise bireyin kültürüne, inancına ve düşüncelerine göre değişmektedir. İyi, başarılı bir kentsel mekânın kimliği ise şu ilkelerle ifade edilmiştir:

- Mekânın okunabilir olması
- Hafızanın oluşmasına yönelik sembol ögelerin yer alması
- Psikolojik olarak alanın erişilebilir olması
- Kozmopolit olması
- Mekânda bilgilendirici unsurların bulunması (Montgomery, 1998).

2.2 Tarihi Kentlerde Canlılık

Somut ve soyut öğelerden oluşan tarihi kentler bir toplumu ve toplumun kimliğinin değişim sürecini yansıtan mekânlardır. Tarihi kentlerin somut parçalarını mimari yapılar, yer altı ve yer üstü kalıntıları, silüetler, tepe noktaları, anıtsal yapılar ve sitler oluşturmaktadır. Tarihi kentlerin soyut parçalarını ise

kültürel etkinlikler, paylaşımlar, gelenek ve görenekler, akıldaki simgeler, hafızadaki anılar oluşturmaktadır. Geçmişin yansıması olan tarihi kentlerin korunmaları aynı zamanda günümüzde sosyal ve fiziksel çevrenin birer parçası olup modern toplumla tamamlanmaları gerekmektedir. (ICOMOS, 2014, s. 2)

Bir başka tanıma göre ise tarihi kent, geçmişten gelen ve yerel halkını temsil eden, fiziksel bir mekân ile güçlü bağları olan canlı durumda insan yerleşimleridir. Bu tanıma göre tarihi bir kentte canlı kültürel bir çekirdek yapı ile yerleşimin bulunması esastır. Anıtsal ve arkeolojik kalıntılar ile günümüzde terk edilmiş durumda sosyal yaşamı bulunmayan alanlar tarihi kent tanımının dışında tutulmuştur. Tarihi bir kent, tarihi yapılar, sokaklar, çeşmeler, heykeller, anıtsal öğeler gibi fizik mekâna yönelik birçok parçaya ek olarak yerel halkı, bu halkın iş kollarını, ekonomik ve sosyal ilişkilerini, dini değerleri ile kentsel ritüellerini içermektedir (Mutal, 2012).

Genel bir ifade ile tarihi kentler, tarihi yerleşmelerin ilk merkezi olan, fizik mekanda yönetim, ticaret ve konut fonksiyonlarının iç içe olduğu, sosyal yapıda çokça etkileşim, hareket ve birliktelik kavramlarını bulunduran, canlılık olgusunun sosyal yaşamda hissedebileceği alanlardır. Zaman içerisinde kent yayılıp büyüdükçe, geçmiş dönemin izlerini ve özelliklerini yansıtan yerlerdir.

Yapılan literatür incelemelerinde kent kavramı ile tarihi kent kavramının “canlı” bir özellik gösterme halinin benzer olduğu görülmüştür. Jacobs’a göre canlı bir kentin olmazsa olmazı insandır ve insanlar günün farklı saatlerinde farklı ya da aynı amaçlar doğrultusunda o kentin sokaklarını kullanmalıdır (Jacobs, 1961, s. 152). Kentsel canlılığı insan aktiviteleriyle bağdaştıran Jacobs’ın üzerine günümüze dek birçok araştırmacı bu kavrama kendi yorumunu katmıştır. Her araştırmacı kentsel canlılığın, yarı kamusal ve kamusal alanlardaki kullanıcı hareketliliği (insan etkileşimleri) ile eş değer olduğu yönünde ortak bir düşünceye varmıştır. Benzer şekilde tarihi kenti de canlandıracak temel bileşenin insan olduğunu söylemek mümkündür. Tarihi kentler günümüzde yapısı gereği insan çeken alanlardır ve bu alanlarda insanı çeken her bir unsur canlılığa etki etmektedir.

Yapılan literatür taramalarında araştırmacıların çalışmalarında seçmiş oldukları örnek alan incelemeleri ise genellikle belirlemiş oldukları kentsel canlılık bileşenleri ile örtüşmektedir. Çalışılan mekanın ölçeği, niteliği ve o mekanın değerlerine göre bu bileşenlerin farklılaşabileceğinden söz etmek mümkündür. Canlılığın ölçek itibarıyla saçaklanıp gelişen günümüz kentlerinde değil mahalle ya da ilçe gibi daha alt ölçeklerde aranması durumunda sağlıklı sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir. Aynı bakış açısıyla canlılığın, tarihi kentlerde rastlanan büyüklük ile örtüştüğü ve canlılığın mekansal olarak ortaya koyulabileceğini söylemek mümkündür. Canlılık bileşenlerini aramak için ülkemizdeki en iyi tarihi kent örneği ise Tarihi Yarımada'dır.

3
TARİHİ YARIMADA'DA KENTSEL CANLILIĞI ETKİLEYEN PLAN VE POLİTİKALAR

Tarihi ve kültürel katmanların bir arada bulunduğu, kentin kimliğini simgeleyen Tarihi Yarımada, M.Ö. 7. yüzyıl itibarıyla hâlâ yaşıyor olup; günümüze dek Roma, Doğu Roma ve Osmanlı gibi üç büyük imparatorluğun başkentliğini yapmıştır. Tarih boyunca üstünde yaşayan çeşitli kültürlere sahip her bir insanın fizik mekânı kullanış şekli, Tarihi Yarımada'yı çok katmanlı bir şekilde biçimlendirmiştir. Toplumun sosyal yaşamının ifadesi olan anıtsal yapılar, sivil mimarlık örneği yapılar, çarşılar, sokaklar, meydanlar vb. birçok kent öğesi ortaya çıktığı dönemin izlerini günümüze iletmektedir. Renkli, özgün, zengin ve anlamlı her bir öğe, aslında ortaya çıktığı dönemin kentinin her anlamda canlı bir yapısı olduğunu bize ifade etmektedir.

Literatürde incelenen kaynaklar, kentsel canlılığı daha çok modern kentler üzerinde irdelemiştir. Geçmişte ait olduğu döneme ait izler barındıran günümüz kentlerinin tarihi dokularında ise bu konunun değerlendirilmesi koruma ve sürdürülebilirlik için önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında tarih boyunca Byzantion, Konstantinopolis ve ardından İstanbul olarak anılan, günümüzde Suriçi ya da Tarihi Yarımada olarak ifade edilen tarihi kent, kentsel canlılık açısından irdelenmiştir. Günümüzde bazı kent parçaları bozulmuş olsa da ölçek ve doku itibarıyla kentsel canlılık bileşenleri hâlâ daha Tarihi Yarımada'da yakalanabilmektedir.

Coğrafi olarak doğu ve batı kültürünün harmanlandığı çeşitli ve zengin birikime sahip olan Tarihi Yarımada, kuzeyde Haliç, güneyde Marmara Denizi ve doğuda İstanbul Boğazı ile çevrili kentsel alandır. 1928 yılında Eminönü ve Fatih olarak iki ayrı ilçe şeklinde yönetilen Tarihi Yarımada'nın, 22 Mart 2008 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 5747 sayılı kanun[1] ile iki ilçesi birleştirilerek *"Fatih"* adıyla

[1] Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 2. Maddesi, 2. Fıkrası Gereği Eminönü Belediyesinin Tüzel Kişiliği Kaldırılarak Mahalleleriyle Birlikte Fatih Belediyesine Katılmıştır.

tek bir ilçe haline getirilmiştir. Literatürde bugünkü Fatih İlçesi için geçmişte idari sınırları nedeniyle parçalı olan iki ayrı bölgesinden çok, Suriçi ya da Tarihi Yarımada olarak bahsedilmektedir. Bu doğrultuda tez kapsamında "*Fatih İlçesi*" yerine *"Tarihi Yarımada"* ifadesini kullanmak daha uygun görülmüştür.

Bu bölümde Tarihi Yarımada'nın canlılığının mekânsal oluşumu ile birlikte süreç içindeki değişimi Cumhuriyet öncesi dönem olarak; bu canlılığın çeşitli plan ve politikalar aracılığıyla günümüze evrilişi ise Cumhuriyet sonrası dönem olarak ele alınıp irdelenmiştir.

3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kentsel Canlılığın Mekânsal Oluşumu

Binlerce yıl boyunca yaşanılan Tarihi Yarımada; yoğunluğun, canlılığın, sürekliliğin, iç içe geçmişliğin olduğu çok katmanlı kozmopolit bir yerleşmedir. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Tarihi Yarımada'nın mekânsal oluşumu Byzantion Kenti ile başlayarak, Roma, Doğu Roma, Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminin ardından günümüze dek sürmüştür (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 37). Bir başka deyişle İstanbul, yaklaşık 1000 yıl pagan, yaklaşık 1000 yıl Hristiyan yaşamı sonrası tarihte en büyük İslam İmparatorluğuna başkentlik yapmış bir şehirdir. İstanbulda bu şekilde tarih boyunca çok kültürlü yaşamın sürdüğü yer ise Tarihi Yarımada olmuştur. Hala geçmişin bu kalıntıları korunmakta ve bunlarda kentin imajını yansıtmaktadır (Kuban, 1996, s. 2).

3.1.1 Antik Yunan Dönemi M.Ö. 7. yy ve M.S. 3. yy

M.Ö. 7. yüzyılın ortalarında (660-658) Byzas önderliğinde Megara'dan gelen, tacir ve balıkçılardan oluşan kolonilerin bugün Sarayburnu olarak adlandırdığımız bölgeye yerleştikleri bilinmektedir (Şekil 3.1). Eski kentin şekli ya da büyüklüğü bilinmemekle beraber, kent savunma amacı ile ilk yıllarda surlarla çevrilmiştir (Müller-Wiener, 2001, s. 16).

"Byzantion" olarak anılan kent Tarihi Yarımada'ya yerleşimin ilk gerçekleştiği öz bölgedir. Klasik dönem kenti olan Byzantion, ticari bir kent kimliğine sahip olup kamu yararı gözetilerek yönetilen ve kendine yetebilen bir modele sahiptir (Kubat, 2018, s. 24-25).

Yaklaşık 70 hektar büyüklüğünde olan kent dönem içinde kutsal tapınaklar, sivil yapılar, tiyatro, stadyum, mezarlık vb. birçok kentsel öğe ile gelişmiştir. Kent bir yandan gelişirken bir yandan savaşlara maruz kalmıştır. Byzantion'un gelişiminde olumsuz anlamda en büyük etki bırakan ise taht kavgası nedeniyle Septimius Severus (M.S. 193-211) olmuştur. Kuşatma sonucu ele geçirdiği Byzantion Kenti'ni yıkan Severus kenti Perinthos'a (Marmara Ereğlisi) bağlayıp yeniden yapılaşma sürecini başlatmıştır (Müller-Wiener, 2001, s. 16-18).

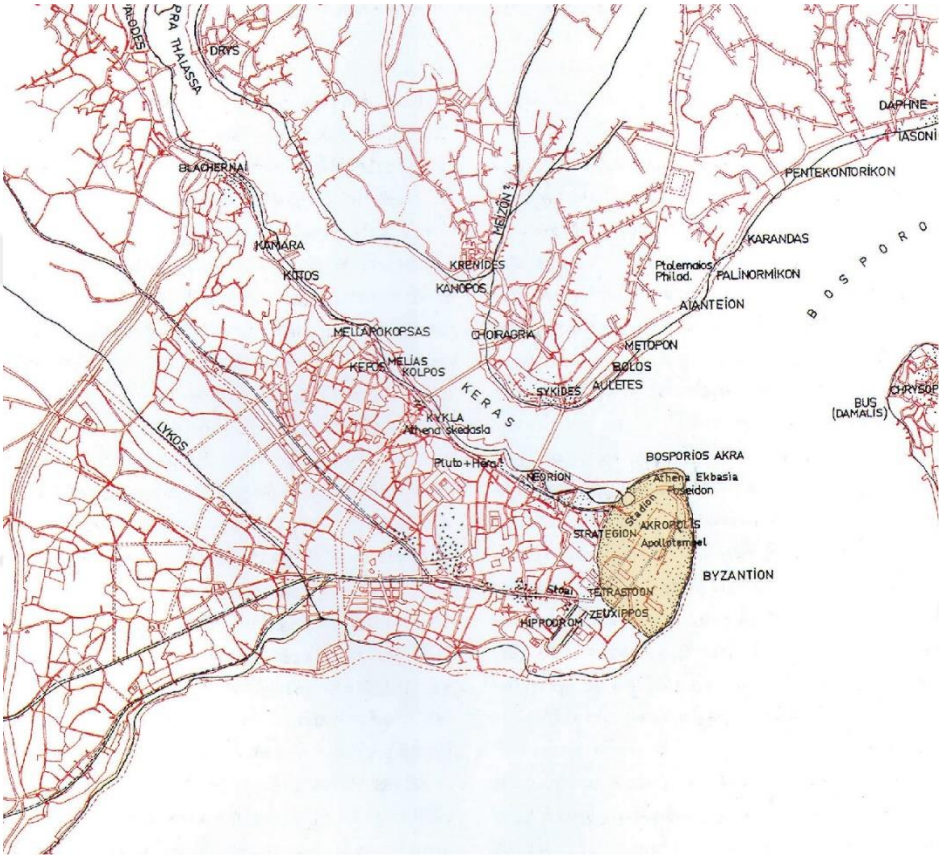

Şekil 3.1 Byzantion kentinin taslak çizimi (Müller-Wiener, 2001)

Byzantion kenti başlangıçta tepe noktası üzerinde kurulmuş akropol ve akropolü saran surlarla çevrilidir (Şekil 3.2). Akropolde birçok tapınak ile birlikte agora bulunmaktadır. Bu dönem ticaret için oldukça önemli olan Neorion Limanı, sur duvarlarının hemen dışında Haliç'te (bugünkü Sirkeci) kalmaktadır. Limana yakın bölgede kentin merkezinde Strategion adı verilen üst düzey devlet görevlilerinin (askeri ve kamusal eylemler) bulunduğu alan yer almaktadır (Çelik, 1986, s. 11-12).

Kentte ikinci sur duvarları ise Septimius Severusun yıkımından sonra inşa edilmiştir. Neorion Limanı'nı da içine alan surların yaklaşık 5 km olduğu düşünülmektedir. Severus aynı zamanda eski ve yeni iki sur arasını revaklı yol ile birleştirmiştir. Bu yol ileride kullanılacak olan Mese Yolunun ilk kısmını oluşturmaktadır. Yeniden inşa dönemine ait bir diğer önemli yapı ise Hipodromdur. Yapının inşaatına Septimius Severus Döneminde başlanmış olsa da tamamlanamamıştır. Yarım kalan Hippodrom I. Constantinus döneminde bitirilmiştir (Kuban, 1996, s. 19-23).

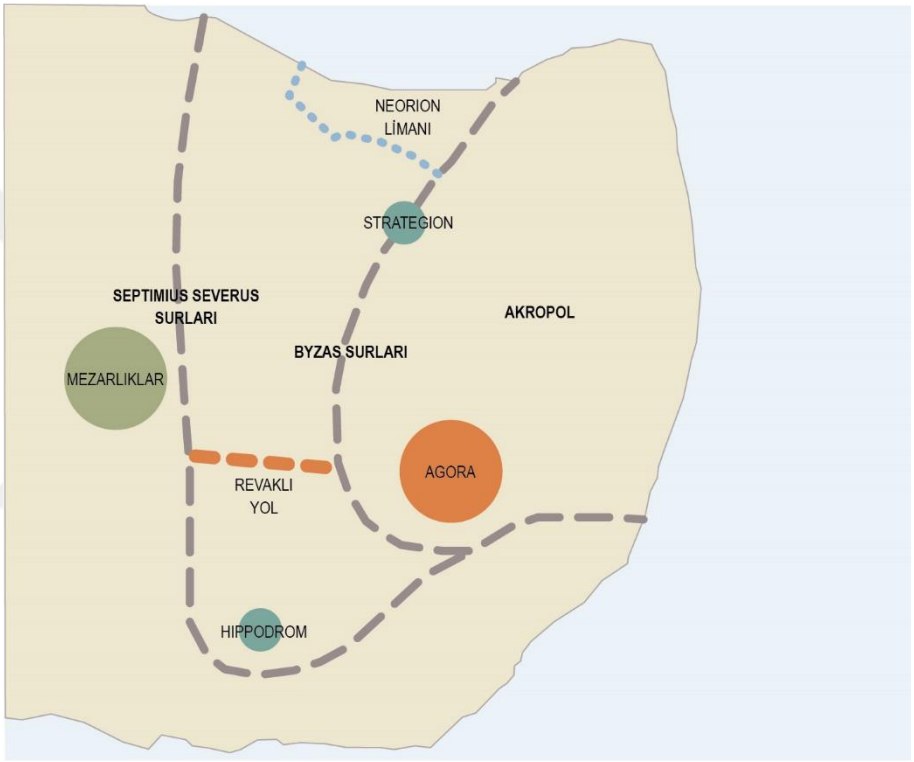

Şekil 3.2 Byzantion kentinin şematik gösterimi (Çelik, 1986; Kuban, 1996)

İlk kent, yönetim alanı olan Akropol, ticari aktivitelerin gerçekleştiği aynı zamanda dönemin kullanıcılarının toplanma alanı olan Agora ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği ticari limanlar etrafında oldukça hareketli ve canlıdır. Byzantion'un nüfus bileşenleri ve nüfusun birbirleriyle olan etkileşimleri açısından kendi dönemine göre ticaretle birlikte birçok şeyin çeşitlenip yoğunlaştığı ve sosyal ilişkilerin güçlü olduğu canlı ve önemli bir kent olduğu düşünülmektedir.

3.1.2 Roma Dönemi 4. ve 7. yüzyıl

Roma İmparatorluğunda aristokrasinin Paganlığa bağlı olması nedeniyle Hristiyanlığı benimsemiş olan Constantinus güvenli bir bölgede yeni bir kent kurmak istemiştir (Çelik, 1986, s. 12). İmparatorluğun doğusu bu fikir için oldukça uygunken Constantinus'un ilgisini Byzantion Kenti çekmiştir. Yeni başkent vizyonu ile Constantinus, uzun yıllar boyunca Konstantinopolis olarak anılmış olan kentini buraya kurmuştur (Gyllius, 1997, s. 32-36).

Resmi olarak olmasa da fiilen iki bölgeye ayrılan imparatorlukta Roma, Batı Roma'nın, Konstantinopolis ise Doğu Roma'nın başkenti olmuştur. 330 yılında yeni kentini kuran Constantinus, kentin omurgasını oluşturmuş, eski surların yaklaşık 2,5 km batısına yeni surlarını inşa ettirmiştir. Septimius Severus döneminde 20.000-30.000 arasında olan nüfus 5. yüzyıla gelindiğinde yaklaşık 300.000 kişilik nüfusa ulaşarak Roma'dan da kalabalık bir kent haline gelmiştir (Kuban, 1996, s. 27-31).

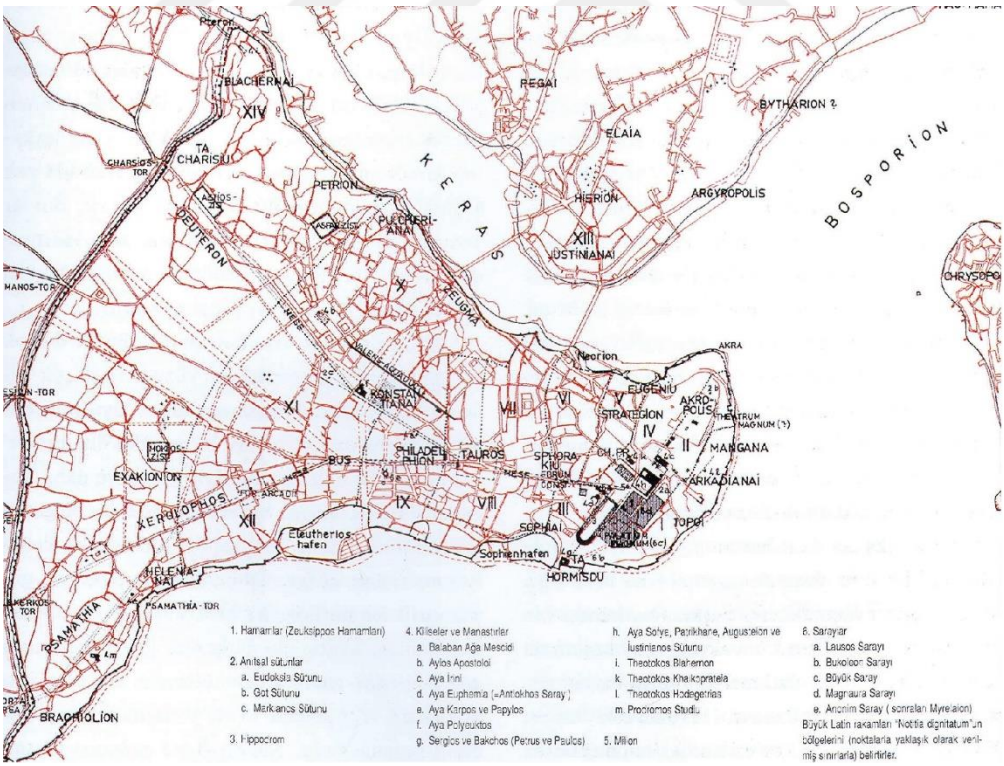

Şekil 3.3 4.ve 7. yy. Konstantinopolis kenti (Müller-Wiener, 2001)

I. Constantinus Roma'nın yönetim biçimi ile mimari stilini kente taşımış, Senato binası, valilik makamı olduğu düşünülen idari yapı (Praetorium), yine Roma'yı

anımsatan kubbeli Milion anıt yapısı yapılmış; Severus Döneminde yarım kalmış olan Hipodrom yapısı tamamlanmıştır. Günümüze Constantinus Döneminden ulaşan anıt ise Çemberlitaş Sütunu olmuştur. Yine sonraki dönemlerde tamamlanmış olan Büyük Saray'ın (Topkapı Saray Duvarlarından Çatladıkapı'ya uzanan alan) ilk yapıları Constantinus tarafından inşa ettirilmiştir. Hristiyanlığı benimsemiş olan Constantinus kente büyük kiliseler inşa ettirmiştir. İçinde Constantinus'un mezarı olan yok olmuş Havariyyun Kilisesi (Bugünkü Fatih Külliyesi'nin bulunduğu arsadadır.) ve defalarca tahrip olup restore edilmesinin ardından bugünkü formuna ulaşan Ayasofya Kilisesi bu kiliselerdendir (Çelik, 1986, s. 12-15).

Kentin tarih boyunca omurgasını oluşturacak olan yol ise bu dönemlerde şekillenmiştir. Septimius Severus Döneminde surlar arasına yapılmış olan revaklı yol bu dönemlerde uzamış ve "*Mese*" adını almıştır. Mese'nin bütün öğeleri ile birlikte yaklaşık genişliğinin 25 m olduğu düşünülmektedir. Zafer alayları veya dini alaylar da gerçekleşen Mese'de o dönemlerde tarih boyunca birçok defa yanıp yenilenen, günümüzde ise yok olmuş revaklar bulunmaktadır (Kuban, 1994, s. 404-405).

Constantinus'tan sonra bu dönemde kentin gelişimine katkısı olan bir diğer önemli isim II. Theodosius (408-450) olmuştur (Şekil 3.4). Bu döneme gelindiğinde Konstantinopolis'in dört tepesi anıtsal öğelerle donatılmıştır. İlk tepede, Hippodrom ile Ayasofya Kilisesi, ikinci tepede Constantinus Forumu, üçüncü tepede Theodosius Forumu ve son tepede ise Havariyyun Kilisesi bulunmaktadır (Çelik, 1986, s. 17). Theodosius'un günümüze de ulaşan en önemli imar faaliyeti ise kenti Hun akınlarına karşı korumak için yaptırdığı kara surları ve Marmara ile Haliç'i çeviren deniz surları olmuştur (Hür, 1994, s. 247). Kentin ana kapısı olan Altın Kapı, II. Theodosius Dönemi'nde surların genişletilmesiyle birlikte Yedikule'ye taşınmış ve Mese surlara kadar uzatılmıştır (Kuban, 1994, s. 404-405).

Şekil 3.4 4.ve 7. yy. Konstantinopolis kentinin şematik gösterimi (Çelik, 1986; Kuban, 1996)

Roma İmparatorluğu son parlak dönemini ise Iustinianus (527-565) ile yaşamıştır. Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışının (476) ardından kaybedilen toprakların bazıları bu dönemde geri alınmıştır. Bu sebeple 4. ve 7. yüzyıllar arasını Bizanslı bazı tarihçiler Geç Roma Dönemi olarak değerlendirilmesi kanısındadır (Kuban, 1996, s. 119). Kentin gelişimi incelendiğinde bu dönemde, Ayasofya (günümüze ulaşan hali) yeniden inşa edilmiş, Aya İrini Kilisesi, Sergios ve Bakchos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camii) ve birçok yeni kamusal yapı yapılmıştır (Çelik, 1986, s. 12-13).

Genel anlamda bu dönemin kenti bir önceki dönem kentinden on kat fazla büyüyerek imparatorlarının etkisiyle şekillenmiştir. Konstantinopolis, Mese ve forumlar ile dikilitaşlar etrafında II. Theodosius'un surlarına kadar saçaklanarak genişlemiştir (Kubat, 2018, s. 25-27). Constantinus ile zenginleşmeye başlayan kent, dönemin en büyük kamusal alanlarından biri olan Hipodrom, Havariyyun Kilisesi, mese ve forumlar ile Iustinianus'un yaptırdığı Ayasofya etrafında dönemin kullanıcıları tarafından canlılığını sürdürmüştür.

3.1.3 Doğu Roma Dönemi 7. ve 15. yüzyıl

476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Doğu Roma İmparatorluğu ya da Bizans İmparatorluğu olarak anılan devletin başkenti Konstantinopolis olmuştur. Geç Roma Dönemi'nin ardından 7. yüzyıla gelindiğinde toprakların kaybedilmesi, çeşitli hastalıklar, depremler, yangınlar gibi birçok farklı sebeple kent ihmal edilmeye başlanmış, eskimiş ve bunun sonucunda kent gelişimi neredeyse durmuştur (Müller-Wiener, 2001, s. 23).

7. ve 9. yüzyıllar arası kent gelişimi genel anlamda var olanı onarmak şeklinde ilerlemiştir. Bilhassa 740 yılında gerçekleşen şiddetli İstanbul depremi ile kent ciddi anlamda zarar görmüştür. O dönemde üst yapı neredeyse tamamen yeniden elden geçirilmiştir. 11. yüzyılda Kariye Manastır Kilisesi (Kariye Camii), 12. yüzyılın sonlarında bugün Kalenderhane Camii olarak adlandırdığımız kilise yapılmıştır (Mango, 2006, s. 130).

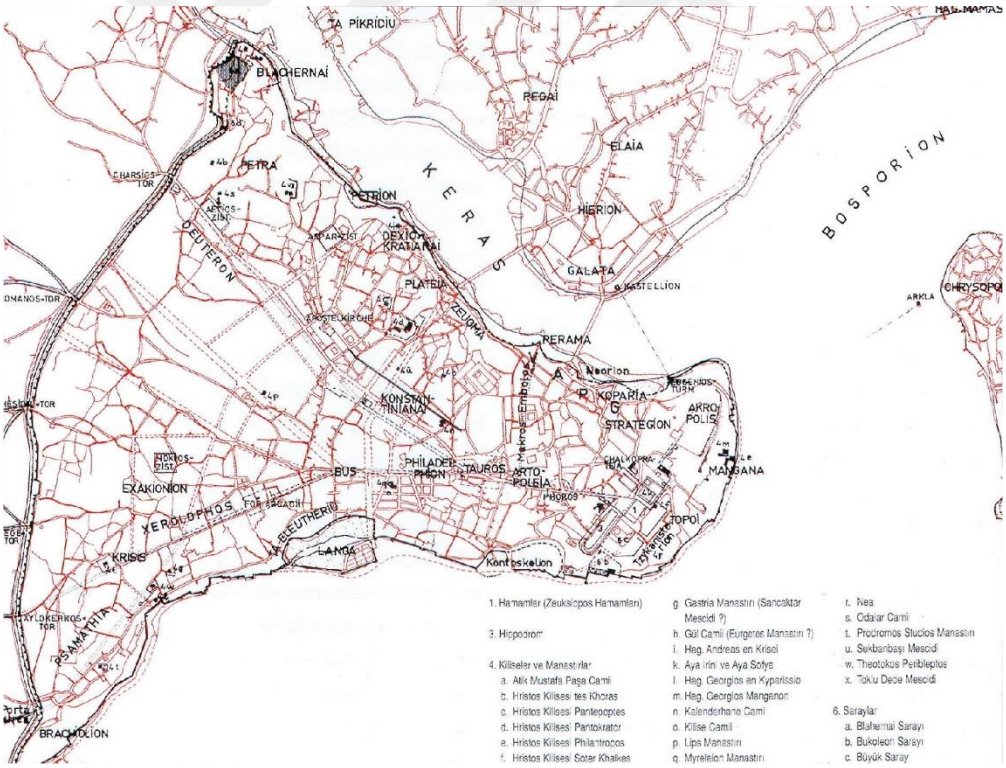

Şekil 3.5 8.ve 12. yy. Konstantinopolis kenti (Müller-Wiener, 2001)

Aynı zamanda yine 12. yüzyılda Pantokrator Manastır Kilisesi (Molla Zeyrek Camii), 13. yüzyılda Pammakaristos Manastır Kilisesi (Fethiye Camii) ve Panayia

Muhliotissa Kilisesi dönemlerinin başlıca anıtları olup çoğu fetih sonrasında cami olarak kullanılmıştır (Çelik, 1986, s. 18-19).

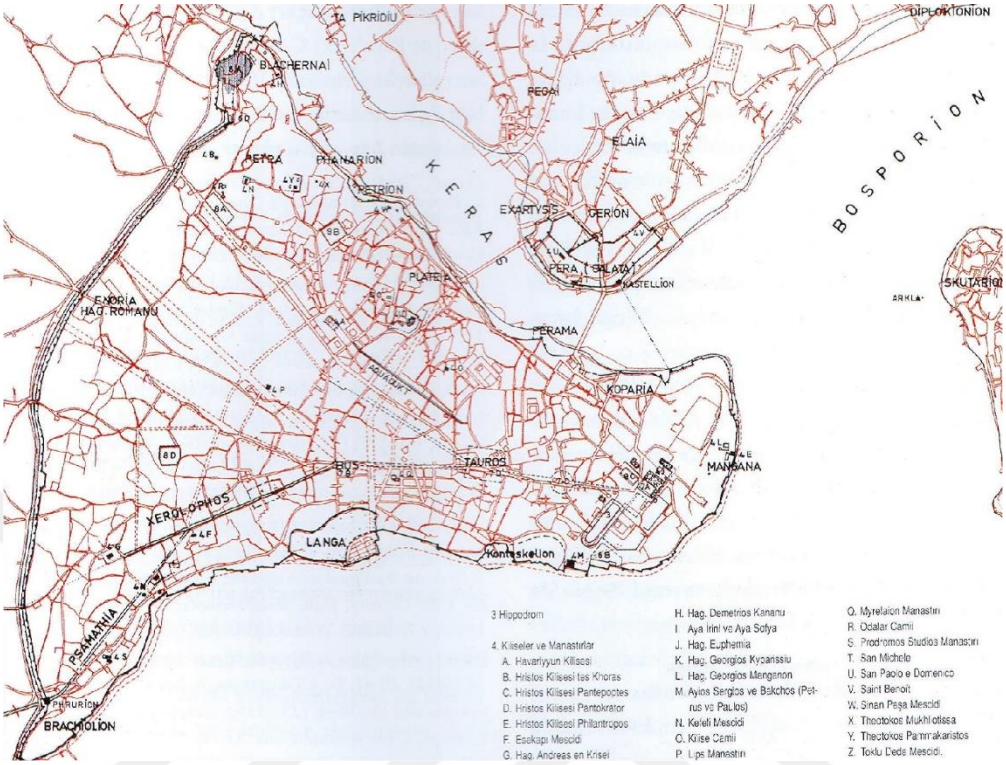

Şekil 3.6 13.ve 15. yy. Konstantinopolis kenti (Müller-Wiener, 2001)

Bu dönemlerde konut kullanımları anıtların etrafında toplanmış olup, tipik Bizans konutu iki veya üç katlı olarak inşaa edilmiştir. Aynı zamanda 11. yüzyıl itibariyle ticaretin artmasının da etkisiyle kentte Venedikliler, Amalfililer, Pisalılar, Cenevizliler, Almanlar, Araplar, Yahudi ve Müslüman gruplar yaşamaktadır. Konstantinopolis etnik kimliğe göre ayrılmış bölgelerden oluşmaktadır (Çelik, 1986, s. 19-20).

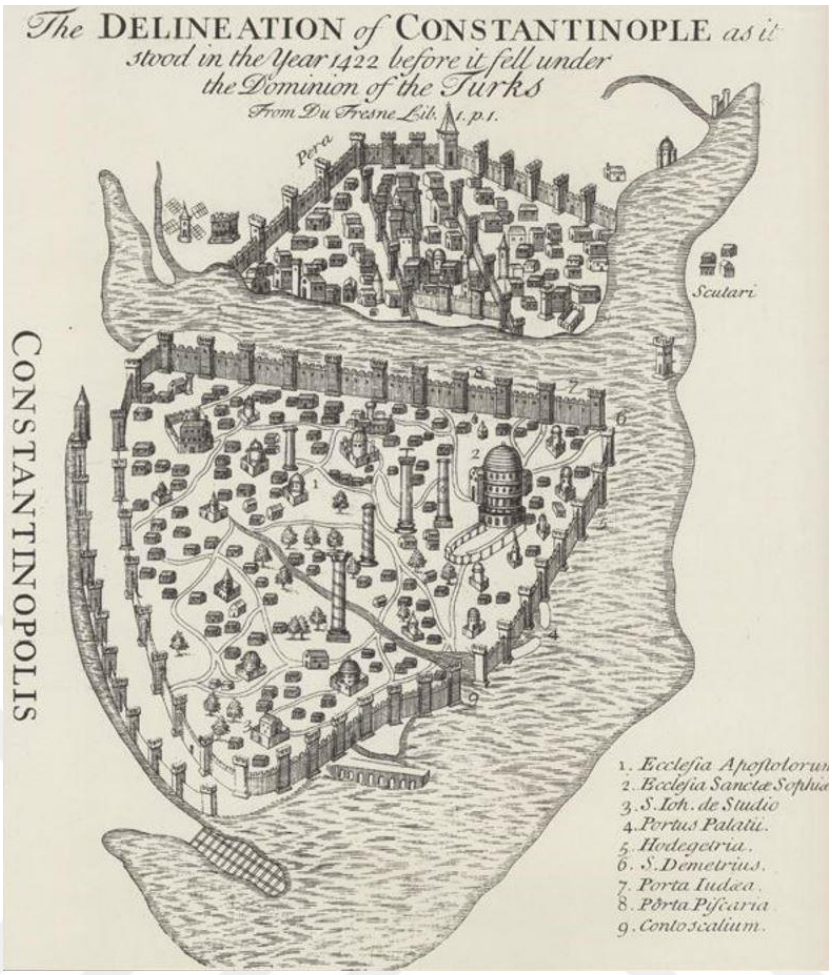

Şekil 3.7 1422 yılı Konstantinopolis gravürü (T.C. Kültür Bakanlığı, 1996)

Roma Dönemi kentinde insani ilişkilerin yoğun ve canlı bir şekilde gerçekleştiği mekanlar ise başta Mese Yolu boyunca konumlanmış forumlar olmak üzere diğer ortak kullanım alanları olmuştur. Kente askeri seferlerden sonra yapılan girişler, Yedikule'de bulunan Altın Kapı'dan başlayarak Mese boyunca ilerleyip sarayda sonlanmaktadır. İmparator ve askerler, halk tarafından şarkılar ve müzikler eşliğinde forumlarda karşılanmaktadır (Pitarakis, 2017, s. 57). 30.000 kişilik kapasitesiye kadar çıkabilen Hipodromda düzenlenen ve 12. yüzyıla kadar devam eden at yarışları, tiyatrolar, tavernalar ve meyhaneler bu dönemdeki kentin canlılığını sağlayan bir diğer önemli sosyalleşme alanlarıdır (Pitarakis, 2017, s. 152-155).

3.1.4 Osmanlı Dönemi 15. ve 20. yüzyıl

1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in kenti fethetmesinin ardından başlayan Osmanlı Dönemi'nin ardından kent Konstantinopolis adını korumuş, 18. yüzyılda

“İslâmbol” ya da günümüze de ulaşan “İstanbul” olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Müller-Wiener, 2001, s. 29).

Fetihten sonra kentte imar faaliyetleri hız kazanmış ve kentin çeşitli noktalarına kamu yapıları, camiler, medreseler, hanlar ve imaretler inşa edilmeye başlanmıştır. İlk olarak Ayasofya Kilisesi camiye çevrilmiş, ardından Fatih Sultan Mehmet, harap halde bulunan Constantinus’un Havariyyun Kilisesi’nin bulunduğu tepeye Fatih Camii ve külliyesini çarşısıyla birlikte yaptırmıştır (Şekil 3.8). Külliyede camiye ek olarak onaltı adet medrese, birer adet darüttalim, kütüphane, darüşşifa, tabhane, imaret, kervansaray ve Fatih Sultan Mehmet’e ait türbe bulunmaktadır (Kuban, 1996, s. 199-201).

Şekil 3.8 1453-1520 yılları İstanbul kentinin şematik gösterimi (Akın, 2012; Kuban, 1996)

Kentte önemli imar faaliyetlerinden bir diğeri ise Saray-ı Hümayun’un (Topkapı Sarayı’nın) inşaası olmuştur. 1455-1478 yılları arasında Roma Dönemi’nin Akropolis platosu üzerine tamamlanarak kurulmuş olan yeni saray, 1856 yılında Dolmabahçe Sarayı’nın yapılışına kadar padişahlar tarafından kullanılmıştır (Kuban, 1996, s. 205-208).

Fethin ardından kente, sefer yapılan ülkelerden (Anadolu, Sırbistan, Makedonya, Mora) çeşitli etnik kimliğe sahip insanlar yerleştirilmiştir. 1480'li yıllarda İstanbul'un nüfusu 65.000-80.000 kişi aralığında olup, nüfusun yaklaşık %60'ı Türk, yaklaşık %20'si Rum ve yaklaşık %20'si Frenk, Ermeni, Yahudi insanlardan oluşmaktadır. Etnik gruplar kentin çeşitli bölgelerine dağılmış olup Ermeni ve Yahudi azınlık grupları güneye Rum azınlık grupları ise kuzeyde Balat-Fener'de bulunmaktadır (Müller-Wiener, 2001, s. 29).

Osmanlı Dönemi'nde konutlar; saray, cami ve hanların çevresinde saçaklanmıştır. Mahallelerde merkeze ulaşan ana yolların dışında çok fazla sayıda çıkmaz sokak ve çeşmeler bulunmaktadır. Bu alanlar kent sakinlerinin ortak kullanım alanları olup günlük sokak yaşamının vazgeçilmez kent parçalarıdır (Kuban, 1996, s. 195-196). Bu dönemde mahalleler farklı etnik grupların birbirine karışmadan ayrıştığı ortak mekânları ve seyyar satıcıları ile kendine yetebilen alanları temsil etmektedir (Akın, 2012, s. 48)

16. yüzyıl İstanbul'unda nüfus hızlı bir şekilde artmış bunun sonucunda mahalleler sur diplerine kadar genişlemiştir. Nüfus artsa da kentte yaşayan Müslüman ve gayrimüslim oranları sabit kalmıştır.

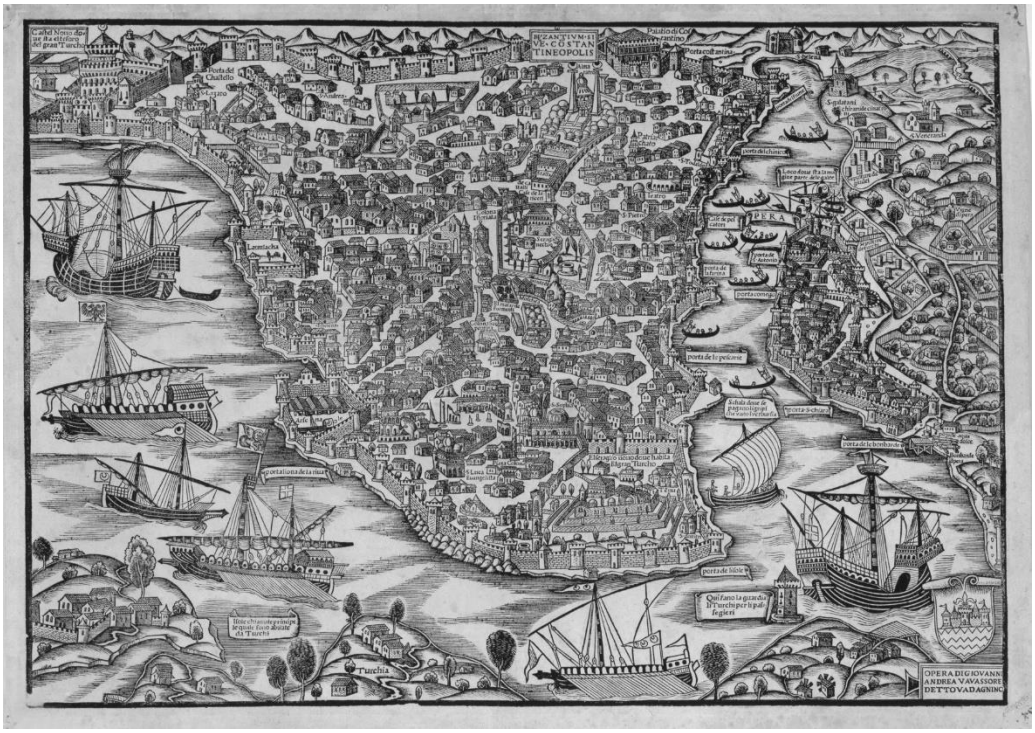

Şekil 3.9 1520 yılı G. Vavassore'nin İstanbul gravürü (Necipoğlu, 2010)

Bu dönemlerde ortak kullanılan kentsel mekânlar gündüz vakitlerinde oldukça canlıdır. Sokakta gezinen seyyar satıcılar, çarşıya çıkan kadınlar, kalabalıklara karşı oynanan oyunlar, büyük camii avlularında gerçekleşen insani ilişkiler ve beraber hareket etme eğilimleri kamusal yaşamın canlılığını ortaya koymaktadır. Kentte işin, dedikodunun ya da siyasetin konuşulduğu başlıca mekânlar çarşılar olup; özel bir işlevi olmayan, raslantısal oluşmuş meydanlar ise daireler şeklinde oturan insan toplulukları, at binicileri, dinlenen ya da yemek yiyen insanlarla hayat bulmaktadır (Cerasi, 1999, s. 197-201). Akşam vakitlerinde ise yönetim tarafından toplumun sokağa çıkma izni bulunmamaktadır. Büyük yangınların çıkması nedeniyle ateş, meşale yakmak yasaklanmıştır. Bu vakitlerde kentin canlılığı azalıyor olup, güvenlik yeniçeriler tarafından sağlanmaktadır (Kuban, 1996, s. 286-287).

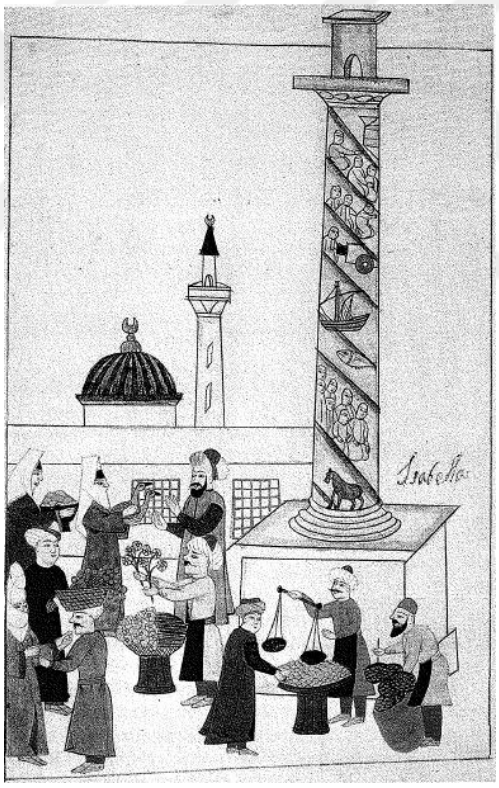

Şekil 3.10 Osmanlı Dönemi pazar yeri minyatürü (Kuban, 1996)

16. yüzyılın İstanbul'unun anıtsal öğeleri ise genel anlamda Mimar Sinan ile şekillenmiştir. Bu dönemde üçüncü tepe, Süleymaniye Külliyesi ile taçlanmış olup külliyede camiiden başka, beş adet medrese birer adet tıp mektebi, imaret, kervansaray birçok türbe dükkân ve çeşme yer almaktadır. Aynı dönemde Sinan

Tarihi Yarımada'ya Sultan Selim Külliyesi, Şehzade Külliyesi, Mihrimah Sultan Külliyesi ve Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi'nin yanı sıra birçok eser inşa etmiştir (Çelik, 1986, s. 22-25).

Şekil 3.11 16. yy. İstanbul kentinin şematik gösterimi (Kuban, 1996)

17. ve 18. yüzyıllarda siyasi ve askeri yenilgilerin de etkisiyle kentte bir önceki yıllara göre büyük ölçekli imar faaliyetleri azalsa da nüfus artmaya devam etmiştir. Bu yıllarda anıtsal yapı açısından kente konumlandırılan örnekler ise Sultan Ahmed Külliyesi ile Eminönü'nde yer alan Yeni Camii ve Nuruosmaniye Camii ile Laleli Camii olmuştur (Kuban, 1996, s. 268-322). Yerleşim yerleri ise sur dışına kadar taşmış olan kentte, konutlar ahşap olup düzensiz konumlanmıştır. Bu düzensizliğin sebebi ise depremler ile büyük yangınlar olmuştur. Gerçekleşen her yangının ardından yeni konut yapısı daha düzensiz bir şekilde yerine yerleşmekte ve bunun sonucunda ise insan ölçeğinde olan sokaklar daha da nizamsız bir hale gelmiştir (Kuban, 1996, s. 272-273).

Şekil 3.12 1776 yılı İstanbul haritası (T.C. Kültür Bakanlığı, 1996)

19. yüzyıl ise Osmanlı Dönemi için reformların gerçekleştiği ve batılılaşmaya yönelik politikaların izlediği dönem olmuştur. Bu yüzyılda yabancı okullar açılmış; yapılan ticari anlaşmalar sonucu kentteki yabancı nüfus hızla artmıştır. Yabancı nüfusun artışı ise fizik mekâna yansımıştır. Gazete ve kitap sayısı artmış, çeşitli tiyatrolar sahnelenmiştir. Bu dönem aynı zamanda sanayileşme dönemi olup, kentte bulunan imparatorluk arazileri yerine, yeni fabrikalar demiryolu terminalleri inşa edilmiştir. 1890 yılında Sirkeci Garı tamamlanarak hizmete açılmıştır. Bu dönemden 1960'lı yıllara dek Haliç boyunca Suriçi, sanayi alanları ile dolmuştur (Kuban, 1996, s. 346-350).

Bu dönem sokak yaşamı ise yönetim tarafından düzene sokulmaya çalışılmıştır. Batıdan plancılar getirtilerek sokak düzeninin sağlanması, yaya alanları oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ise kullanıcılar nezdinde pek de önem arz etmeyerek tezgâhlar açılmış, araçlar park edilmiş ve çoğu zaman nizam, planla değil kullanıcıların davranışlarına göre şekillenmiştir (Kuban, 1996, s. 355). Sokak hayatı ile birlikte insani ilişkilerin daha yoğun olduğu bu dönem canlı olarak tanımlanabilmektedir.

Üst üste ve karmaşık olarak nitelendirilebilecek olan Suiçi'nde planlama çalışmalarının 1839 yılında Von Moltke'nin hazırlamış olduğu harita ile başladığı savunulmaktadır (Şekil 3.13). İstanbul'un dolambaçlı sokak yapısını düzeltmekle görevlendirilen Moltke, sokakları genişliklerine göre ayırarak ana arterler tasarlamış ve yangınlara karşı kaybın olmaması için kâgir yapılar önermiştir. Moltke, Tarihi Yarımada için kademeli bir şekilde 15 m- 9 m- 3,5 m genişliğinde yollar önermiştir. Bu durum o dönem için ulaşımda atlı araba kullanımının artışına işaret etmektedir (Bilsel, 2016, s. 498-501).

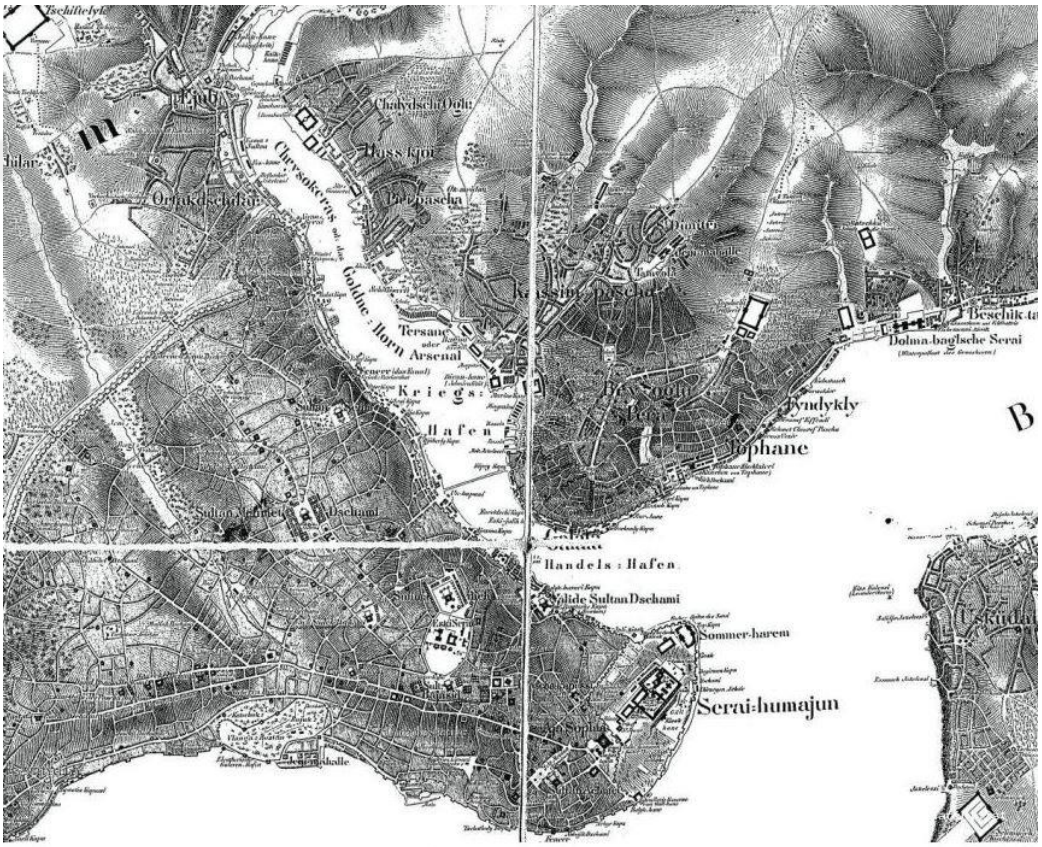

Şekil 3.13 1839 yılı Von Moltke'nin İstanbul haritası (Bilsel, 2016)

Ardından 1848 ile 1882 yılları arasında beş adet nizamname çıkartılmış ve sokaklara kent ölçeğinde nizam getirmek, çıkmaz sokakları ortadan kaldırmak ve iletişimi geliştirmek hedeflenmiştir. 1875 Nizamnamesine göre İstanbul ana ve tali bölge olmak üzere ikiye ayrılmış ana bölgelerde kâgir yapı yapma şartı getirilmiştir (Çelik, 1986, s. 42-44).

1856 yılında Luigi Storari Aksaray Bölgesi'nde çıkan yangın üzerine nizamnamelerden hareketle bu mevki için plan hazırlamıştır. Storari, bu planda

eski organik doku yerine ızgara planlı birbiri ile dik kesişen ve genişliği 6 m ile 9,5 m arasında değişen yollar önermiş; meydan ve kavşakların görünümünü vurgulamıştır (Bilsel, 2016, s. 501-502). 1882'de ise Ebniye Kanunu ile ahşap yapılardan yüksek inşa edilen taş yapıların sokak genişlikleri ile orantılı bir şekilde ele alınması gerekliliği ortaya konmuştur (Çelik, 1986, s. 42-44).

1908 II. Meşrutiyet'in ilanından sonra şehrin planlanması için Antoine Bouvard İstanbul'a davet edilmiştir. Bouvard'ın plan yapabilmesi için hâlihazır haritalara ihtiyaç duyması üzerine, 1913 yılında bir Alman firması, kentin haritasının çıkarılması işine başlamış ve bu işi 1919'da tamamlamıştır. Hazırlanan bu haritalar bugün "Alman Mavileri" olarak kullandığımız haritalar olup (Şekil 3.14), yapı adalarını, sokakları ve adalar üzerindeki kamuya ait yapıları göstermektedir (Tekeli, 2013, s. 72).

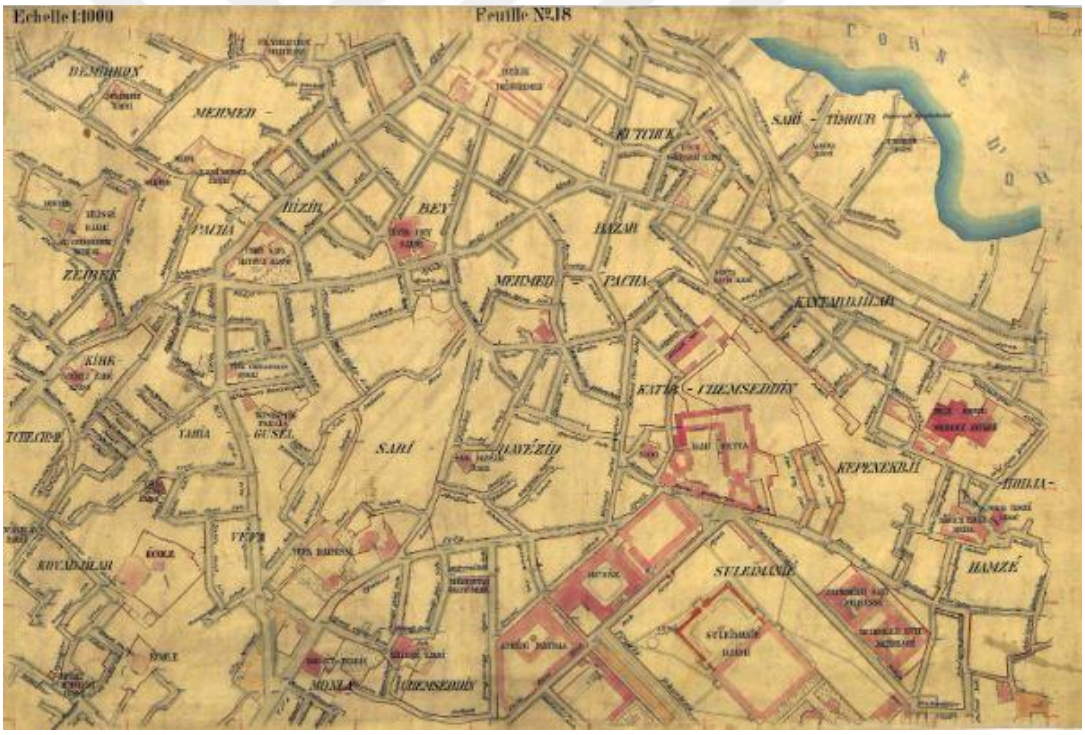

Şekil 3.14 Süleymaniye bölgesinin Alman Mavileri ile gösterimi (Cangül, 2016)

Cumhuriyet öncesinde 1912-1914 yılları arasında son olarak André Auric planları uygulanmaya çalışılmıştır. Auric projelerinde, Tarihi Yarımada'da sahil yolları açılmasını, Aksaray ve Beyazıt meydanlarının düzenlenmesini, Yarımada'nın Unkapanı ve Galata Köprüleri üzerinden birbirine bağlanarak yolun Yenikapı'ya dek uzatılmasını önermiştir. Yine bu dönem halka hizmet eden parklar

düzenlenmiş ve Yarımada'da bulunan Gülhane Parkı halka açılmıştır. Saraçhane Parkının düzenlenmesi, Ayasofya ve Sultanahmet arasındaki konutların kaldırılarak meydan tasarlanması yine bu dönemde gerçekleşmiştir (Bilsel, 2016, s. 512). Kente yönelik gerçekleştirilen bu faaliyetler ise toplumun birbirleriyle etkileşimini ve yaşam kalitesini arttıran önemli değişiklikler olup canlılığa pozitif yönde etkisinin olduğu düşünülmektedir.

3.2 Cumhuriyet Sonrası Dönemde Kentsel Canlılığı Etkileyen Plan ve Politikalar

20. yüzyılın ilk yıllarını savaşlarla ve yenilgilerle geçiren Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul, aynı dönemi siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan da oldukça sıkıntılı geçirmiştir. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanının ardından başkent olma statüsünü kaybeden İstanbul'da nüfus yarı yarıya azalmıştır. Bu yıllarda kentte, kentin geçirdiği sıkıntılar nedeniyle mekânsal anlamda çok fazla değişim gerçekleşmemiştir. Yeni inşaat faaliyetleri yerine kentin altyapısı iyileştirilmeye çalışılmış; kent peyzajına modern kimlik getirecek girişimlerde bulunulmuştur (Ergut, Akpınar, & Akay, 2016, s. 558). Bu kapsamda 1925 ile 1928 yılları arasında Tarihi Yarımada'dan Edirnekapı'ya uzanan ve bugün Fevzi Paşa Caddesi olarak kullandığımız güzergâh tramvay caddesi olarak kullanılmak üzere 30 metre olacak şekilde genişletilmiştir (Bilsel, 2016, s. 513).

1930'lu yıllarda İstanbul'un büyük bölümü hala Suriçi'nde yaşamaktadır. Surun dışında bulunan eski yerleşim alanları ise Galata, Eyüp, Kadıköy ve Üsküdar'dan ibarettir. Tarihi Yarımada'nın Topkapı, Edirnekapı ve Mevlanakapı çıkışındaki alanlar mezarlıklar ile çevrilidir (Şahin, 2016, s. 461). 1914 yılında 1.200.000 olduğu düşünülen kent nüfusu 1927 yılında yaklaşık yarıya, 691.000 kişiye düşmüştür. Geçirdiği yangınlardan dolayı harap durumda olan bir yandan da zamanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen Tarihi Yarımada, aslolan halkı tarafından yavaş yavaş terkedilmeye ve canlılığını yitirmeye başlamıştır (Bilsel, 2016, s. 512-513).

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında özellikle kentlerin plan yolu gelişimine önem verilmiştir. Bu bölümde bu konu için ülkemize yabancı uzmanların davet edilmesi

ve yarışma yoluyla kent planlamalarının elde edilmesi ile başlayan sürecin kentsel canlılık açısından irdelenmesi yapılacaktır.

3.2.1 Hermann Ehlgoetz ve Henri Prost'un Planlama Çalışmaları

1933 yılında yönetim, İstanbul'un planlanması için Avrupa'dan üç kent plancısını ülkeye davet edip bir yarışma düzenlemiş ve İstanbul'un gelişimine yönelik rapor talebinde bulunmuştur. Yarışmada Hermann Ehlgoetz, Jacques Henri Lambert ve Alfred Agache'nin yapmış oldukları öneriler üzerinden H. Ehlgoetz'ün görüşlerini içeren rapor seçilmiştir. H. Ehlgoetz raporunda, anıt eserleri ana arterlerden uzak tutarak koruma altına almayı, sanayi alanlarının Tarihi Yarımada'dan çıkarılmasını, var olan demiryolu hatlarının iyileştirilmesini, vapur ile taşımacılık yapılmasını, Haliç üzerinde dört köprü inşa ederek Galata ile Tarihi Yarımada'nın bağlanmasını ve yeni park alanlarının oluşturulmasını önermiştir (Kuban, 1996, s. 384-385).

Ehlgoetz'ün Tarihi Yarımada için yapmış olduğu öneriler kentsel canlılık için oldukça başarılıdır. Eski eserlerin korunması özgün yapıların çeşitliliğinin de korunması anlamına gelmektedir. Erişimi arttırma önerileri, yeni park alanları ile kamusal alanı arttırma önerileri sosyal teması ve insani ilişkileri desteklemeye yardımcı fikirlerdir. Fakat o dönemin kalkınma planlarında İstanbul öncelikli olmadığı için H. Ehlgoetz'ün projeleri uygulama aşamasına geçmemiştir.

1936 yılında İstanbul'un planlanması için ülkeye bu defa Fransa'dan Henri Prost davet edilmiştir. İstanbul için imar planı ile birlikte mevzi planlar da hazırlayan Prost, 1937 yılında Tarihi Yarımada ve Beyoğlu Nazım İmar Planını tamamlamış olup (Şekil 3.15), plan 1939 yılında onaylanmıştır (Tekeli, 2013, s. 81).

Şekil 3.15 1937 yılı Henri Prost'un Tarihi Yarımada Nazım Planı (Kuban, 1996)

Prost'un önerileri 1938-1949 yılları arasında gerçekleştirilen birçok imar faaliyetinin ana kaynağı olmuştur. Prost'un Tarihi Yarımada için Sarayburnu ve Sultanahmet'in arkeolojik park olarak nitelendirilip korunması, kentin surlarının etrafında yeşil koruma kuşağı bırakılması gibi önerileri olmuştur. Aynı zamanda Aksaray-Beyazıt-Eminönü meydanlarının düzenlenmesini, silüetin korunması için denizden 40 metre yükseklikte bulunan yapıların 3 kat ile sınırlandırılmasını, sanayi alanlarının Haliç'e bakan noktalarda yer almasını, taşıt trafiği için Atatürk Bulvarı'nın açılmasını ve surlara paralel hizalandırılmış yol yapılmasını önermiştir. Yaklaşık on beş yıl süren Prost Planı döneminde bu önerilerin bir kısmı direkt bir kısmı küçük değişikliklerle hayata geçirilmiştir (Akbulut, 1994, s. 286-287).

Şekil 3.16 Henri Prost Planları Dönemi Aksaray'dan Atatürk Bulvarı'nın görünüşü (Ergut vd., 2016)

Prost'un vermiş olduğu plan kararlarının canlılık açısından hem olumlu hem olumsuz etkileri, kente yansımıştır. Silüet ile birlikte daha çok anıtsal ölçekte korumaya yönelik verilmiş olan kararlar, çeşitliliğe, özgünlüğe kamusalı koruyarak sosyal temasa katkıda bulunmuştur. Fakat yeni yolların açılması ya da genişletilmesi sırasında daha küçük ölçekli eski eserler görmezden gelinmiş, yıkılmış tarihi mahalle dokusu korunmamış ve tahrip edilmiştir. Bu durum ise benzer şekilde değerlendirildiğinde canlılığın bileşenleri için olumsuz bir etki oluşturmuştur. Yine bu dönemde her ne kadar estetik kaygılarla hareket edilse de kent için dağılma toplanma izleme gibi birçok eylemin gerçekleştiği meydanların düzenlenerek daha kullanışlı hale getirme çabasının da canlılığa olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir. Haliç'te alınmış olan sanayi kararları ise birçok yapının yıkımı ile sonuçlanmış, Haliç sanayi tesisleri ile kirlenmiş ve ardından çevresi gecekondular ile çevrilmiştir. Sanayi alanları her ne kadar çalışma alanları olup gündüz nüfus çekiyor olsa da o dönemin kentinde birçok soruna sebep olarak canlılığı olumsuz yönde etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3.2.2 Menderes Dönemi İmar Faliyetleri

Henri Prost'un İstanbul'daki görevinin sonlanması üstüne 1956 yılında dönemin Başbakanı Menderes, artan nüfus ve araç sayısı ile birlikte çözüm bekleyen altyapı sorunları için bir basın toplantısı düzenleyerek İstanbul için gerçekleştireceği imar faaliyetlerini açıklamıştır. Menderes, Tarihi Yarımada'nın içinde ve dışında geniş bulvarlar açılmasını, sahil yollarının inşasını, anıt yapıların etrafındaki küçük yapıların yıkılmasını ve böylece yabancı turistlerin ilgisinin çekilmesini hedeflemiştir (Gül, 2016, s. 543-544).

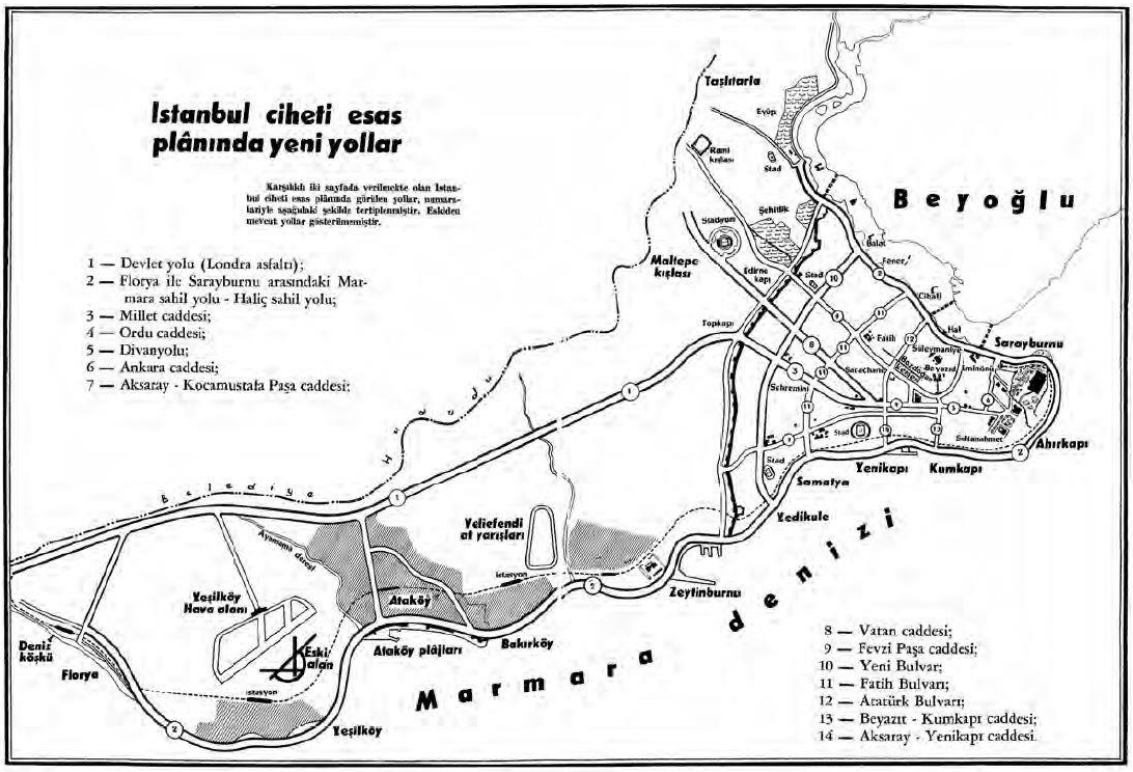

Şekil 3.17 Menderes Dönemi İstanbul'un yeni yol planı (Bilsel, 2016)

Bu doğrultuda 1956 yılında başlayan ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilen imar faaliyetleri kapsamında, Tarihi Yarımada'da 50 metre genişliğinde Millet Caddesi ile 60 metre genişliğinde Vatan Caddesi açılmış ve ışınsal açılan bu yollar Aksaray'da birleştirilmiştir. Beyazıt ve Aksaray Meydanı arasındaki Ordu Caddesi 30 metreye çıkarılmış, Divanyolu genişletilmiş, açılmış olan Fevzi Paşa Caddesi'nin devamı olan Şehzadebaşı-Beyazıt arasındaki yol genişletilmiştir. Yine bu dönem, Haliç'teki sahil yolu Eyüp'e uzatılmış ve bu yolun Eminönü-Unkapanı arasındaki kısmı 50 metre genişliğinde açılmış, Aksaray, Beyazıt ve Sirkeci'deki meydanlar

araç trafiğine uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. 1960 yılına kadar devam eden bu süreç kapsamında Tarihi Yarımada'da birçok yapı kamulaştırılmış, birçok eski eser yıkılmış ve bunun yanında büyük ölçekli anıt eserler restore edilmiştir (Bilsel, 2016, s. 522-524).

Şekil 3.18 Menderes Dönemi Vatan, Millet, Ordu Caddeleri (Gül, 2016)

1956 ile 1960 yılları arasında gerçekleştirilen Menderes'in imar operasyonlarının başladığı sırada aynı zamanda İstanbul'un planlanması için Alman Profesör Hans Högg ile anlaşılmıştır. Högg, kentin trafik sorununun çözülmesi gerektiği, altyapısının iyileştirilmesi ve turizmi sağlayacak imkânların geliştirilmesi üzerine durmuştur (Bilsel, 2016, s. 524). Menderes'in gerçekleştirdiği imar faaliyetleri birçok eleştiri almış ardından 1957'de İstanbul İmar Planlama Müdürlüğü kurulmuştur. İmar planlarını denetlemek üzere heyet kurularak İtalya'dan davet edilen Luigi Piccinato bu heyette müşavir olarak görevlendirilmiştir (Gül, 2016, s. 551-552) . Bu doğrultuda Piccinato danışmanlığı ile İstanbul'u çevresiyle birlikte ele alan "Geçit Devri Nazım Planı" hazırlanmıştır. Planda Piccinato, İstanbul'un sanayi kenti olarak kullanılmasını değil yönetim merkezi, ticaret, kültür ve turizm kimliği ile ön plana çıkmasını, sanayi alanlarının ise kent dışına gönderilmesi gerektiğini savunmuş ve bu kapsamda stratejiler geliştirmiştir (Bilsel, 2016, s. 525-526).

Bir yandan da kent nüfusu bu yıllarda 1.650.000 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde eski kent olan Tarihi Yarımada'nın sakinleri, büyüyen kentin yeni gelişme konut alanlarına taşınarak Suriçi'ni göçle Anadolu'dan gelenlere bırakmıştır (Kuban, 1996, s. 391-392). Menderes döneminde gerçekleştirilen eylemler her ne kadar tarihi kenti modernize ederek canlılık kazandırma amacı gütse de tarihi değerler görmezden gelinmiş basit düşünülerek hareket edilmiştir. Yaya ölçeğinde gelişen eski kent, taşıt trafiğinin sorun olması gerekçe gösterilerek talan edilmiş ve eski kullanıcıların da yerleşim yerlerini terk etmesiyle kimliğini yitirmeye başlamıştır. Bu durum ise tarihi kente canlılık kazandırmak yerine geri döndürülemez birçok soruna sebep olmuş ve Tarihi Yarımada'nın yerli kullanıcıları ile birlikte çeşitliliği de yok olmaya başlamıştır.

3.2.3 1964 Tarihli Suriçi İmar Planı

1964 yılında ise Tarihi Yarımada'ya gerçekleştirilen yıkımın etkilerini azaltarak mekândaki nizamın sağlanması için sadece Suriçi'ne yönelik bir plan yapılmıştır. Fakat o döneme kadar birçok tatbikat planı ile verilmiş olan kararlar sebebiyle taş yığını olan Tarihi Yarımada'yı 1/5.000 Ölçekli Suriçi İmar Planı da kurtaramamıştır (Durunay, Gürsel, & Ural, 1972, s. 100).

Plan, Tarihi Yarımada'yı bölgelere ayırmış; yüksekliği 12,50 metreyi aşmayan ve karakterini koruyan konut alanları, yüksekliği 15,50 metreyi aşmayan ızgara planlı yüksek yapı yoğunluğunun olduğu alanlar, koruma altında olan ve yine 15,50 metreyi aşmayan hanlar bölgesi, Haliç ve Marmara sahilleri boyunca park alanlarının düzenlenmesini ve sahil şeridinde yüksekliğin 6,50 metreyi aşamayacağını önermiştir (Şekil 3.19). Aynı zamanda planda Sultanahmet Arkeolojik Alan olarak bir başka alan olup, 500 metre genişliğinde bırakılan Sur Tecrit Alanı'nda Prost Planı'na ait hükümlerin geçerli olacağı ifade edilmiştir (İBB, 2003, s. 44-47).

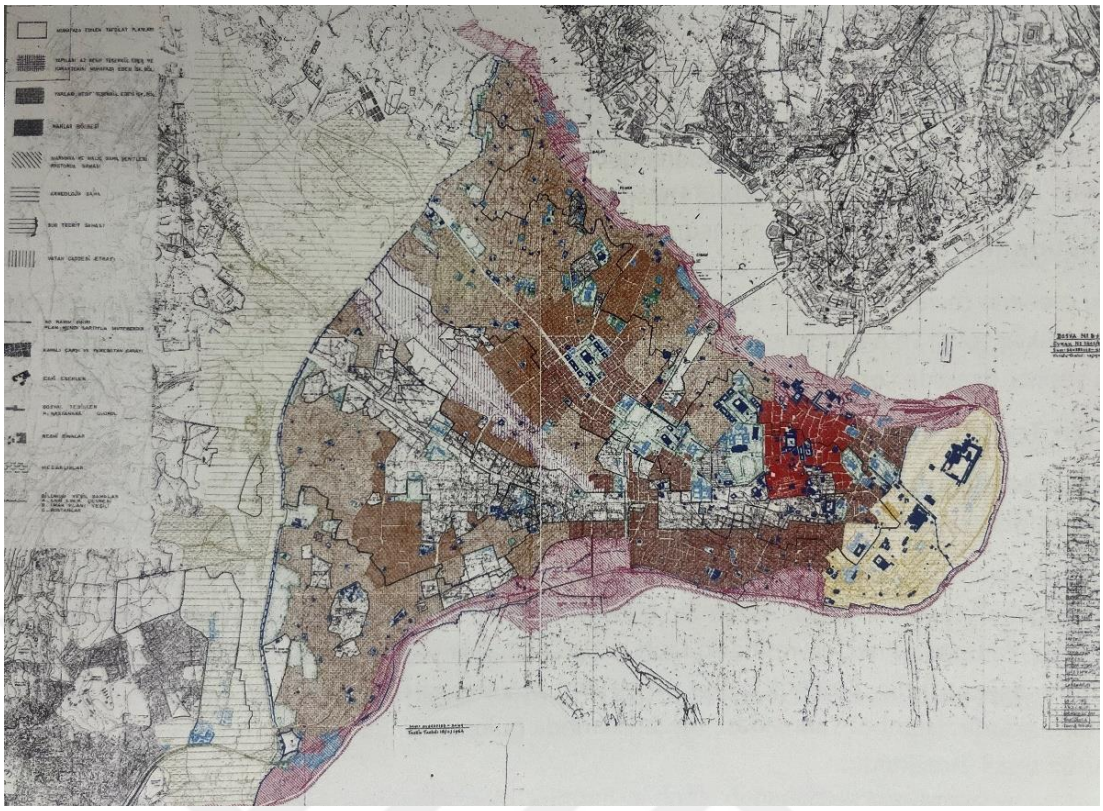

Şekil 3.19 1964 yılı 1/5.000 ölçekli Suriçi imar planı (İBB, 2003)

Diğer bir yandan Eminönü ve çevresi bir zamanlar semt merkezi iken 1950 ile 1965 yıllarında döneminin en büyük iş alanları haline gelmiş ve kendi içinde uzmanlaşan bölgelere sahip olmuştur. Yine bu dönem gerçekleştirilen imar faaliyetleri ve açılan yollar aracılığıyla iş alanları, Eminönü Bölgesinden Aksaray ve Yenikapı'ya, Millet Caddesi üzerinden Fındıkzade'ye, Atatürk Bulvarı'ndan Saraçhane'ye kadar yol boyunca saçaklanmıştır (Tekeli, 2013, s. 119).

Şekil 3.20 1961 yılında Fatih Tiyatrosu'nun inşaatı (Fatih Reşat Nuri Sahnesi) (Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, 1960)

Yeni iş alanları ile oteller, pasajlar, tiyatrolar, sinemalar ve bu sektörlere hizmet eden diğer ticari işletmeler ile birlikte yerli kullanıcısının neredeyse yok olduğu mekânlar, canlılığını gündüz vakitlerinde ticari işletmeler eliyle korumaya devam etmiştir.

3.2.4 Sanayi Sektörünün Desantralizasyonu

Tarihi Yarımada, kentin kuruluşu ile birlikte ticari merkez olma özelliğini korumuş, ilerleyen süreç boyunca küçük el sanatları ile birlikte ticari birçok faaliyeti bünyesinde barındırmıştır. Kent büyüyüp geliştikçe iş kolları da gelişmiş, konut alanlarının yanında ticari faaliyetlere ek olarak üretime yönelik faaliyetler de mekânda varlığını geliştirmiştir (Yüzer & Giritlioğlu, 2003, s. 123).

Osmanlı Dönemi'nde tersanelerin varlığı ile kumaş, dokuma, gıda, askeri malzemeler vb. ürünlere yönelik üretim bölgesi olarak kullanılan Haliç çevresi, Cumhuriyet Dönemi sonrasında da bu özelliğini arttırarak sürdürmüştür (Doğan, 2013, s. 516-521). Bölgenin sanayi vasfı, Henri Prost'un almış olduğu plan kararları ile desteklenmiştir. Yine Osmanlı Dönemi'nde Saraçhane'de deri malzemesi kullanarak giyim eşyaları üreten zanaatkârlar, Saraçhane'nin

yanmasının ardından Tarihi Yarımada'nın diğer bölgelerine kaymışlardır. Bu doğrultuda Cumhuriyet sonrası dönemde Tarihi Yarımada'da konut kullanıcılarının da ikamet ettikleri yerleri terk etmesinin ardından Beyazıt, Gedikpaşa ile Kumkapı semtleri ayakkabı imalatı yapan iş yerleri ile dolmuştur (Müftüoğlu, 2010). Mahmutpaşa, Mercan, Sultanhamam semtleri ise hazır giyim, tekstil işi ile uğraşan üreticiler tarafından kullanılmıştır (Doğan, 2013, s. 525).

1950'li yıllara dek genel nüfus artışı ile büyüyüp gelişen ve merkez olma özelliğini koruyan Tarihi Yarımada, Menderes Döneminde gerçekleşen imar faaliyetlerinin ardından yavaş yavaş boşalmaya başlamıştır. Kent boyunca açılan yeni ulaşım bağlantıları yeni alt merkezler oluşturmuş; bunun sonucunda ise iç dinamikleri doğrultusunda gelişen imalat ve sanayi sektörleri kent çeperlerine taşınmaya başlamıştır (Aysan, Demir, Altan, & Dökmeci, 1995, s. 53).

1980'li yıllara gelindiğinde turizm sektörünün ekonomik açıdan önem kazanmasının ardından, etrafında bulunan sanayi tesislerinin etkisiyle kirlenmiş olan Haliç'in temizlenmesi sorunu ortaya çıkmıştır. 1984 yılında dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Haliç'in temizlenmesi ve Tarihi Yarımada'da şehircilik açısından çevreyi kirleten diğer küçük ölçekli imalathanelerin taşınması amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu amaç doğrultusunda Tarihi Yarımada'dan 1990 yılında kurulan İkitelli Organize Sanayi Bölgesine, sanayi sektörüne ait iş kolları desantralize edilmeye başlamıştır (Doğan, 2013, s. 523-524). O döneme kadar mekânı canlandıran işlevlerin bu vasıta ile alandan çıkması ise gece nüfusunu da tetiklemiş; bu durum genel olarak Tarihi Yarımada'nın ıssızlaşmasına, çökmesine dolayısıyla kentsel canlılığının yitirilmesine sebep olmuştur.

Bir diğer desantralizasyon süreci ise 1995 yılında İstanbul I Numaralı KVKBK'nın Tarihi Yarımada'nın içinde bulunan gürültülü ve ateşli imalat birimlerinin alandan arıtılmasına yönelik almış olduğu karar ile sağlanmıştır. Bu kararın ardından kuyum imalathanelerine alternatif yer olarak Kuyumcukent işaret edilmiş olup günümüzde Tarihi Yarımada'da bu sektöre ilişkin çalışma ruhsatı verilmemektedir (Evren, 2012, s. 63-64). Kurul kararı ile desantralizasyon kararı verilmiş olsa da ilgili birimler Tarihi Yarımada'nın geçmişten gelen kimliğinden ötürü aslında hâlen aynı mekânda varlıklarını sürdürmek istemektedirler. Mekânda varlığını

sürdürmeye devam eden bu birimler ise gündüz nüfusu için dinamiği, hareketliliği ve canlılığı sağlayan kullanımları oluşturmaktadır.

3.2.5 Turizm Merkezlerinin 2634 Sayılı Kanun ile İlan Edilmesi (1982)

Ülkemizde 1980-1990'lı yıllarda tarihi mekânlarda turizm kavramının önem kazanmasıyla birlikte devlet, sektörü destekleyici politikalar geliştirmiştir. Bu politikalardan önemlisi ise turizmin kent üzerinde ayrıcalıklı ve bütüncül olmayan bir şekilde ilerlemesinin önünü açan 1982 yılında yürürlüğe girmiş olan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'dur[2].

Kanunun çıkarılmasının ardından İstanbul'da birçok alan turizm merkezi ilan edilmiş olup Tarihi Yarımada'da süreç içinde ilan edilmiş olan turizm merkezleri:

- Sultanahmet Meydanı Turizm Merkezi,
- Eminönü Barbaros Evleri Turizm Merkezi,
- Ataköy Turizm Merkezi (Büyük bir kısmı Zeytinburnu ilçe sınırları içerisinde bulunmaktadır.) şeklindedir (Şekil 3.21).

[2] Kanun'un Resmî Gazete'de Yayımlandığı Sayı ve Tarih: 17635/16.03.1982

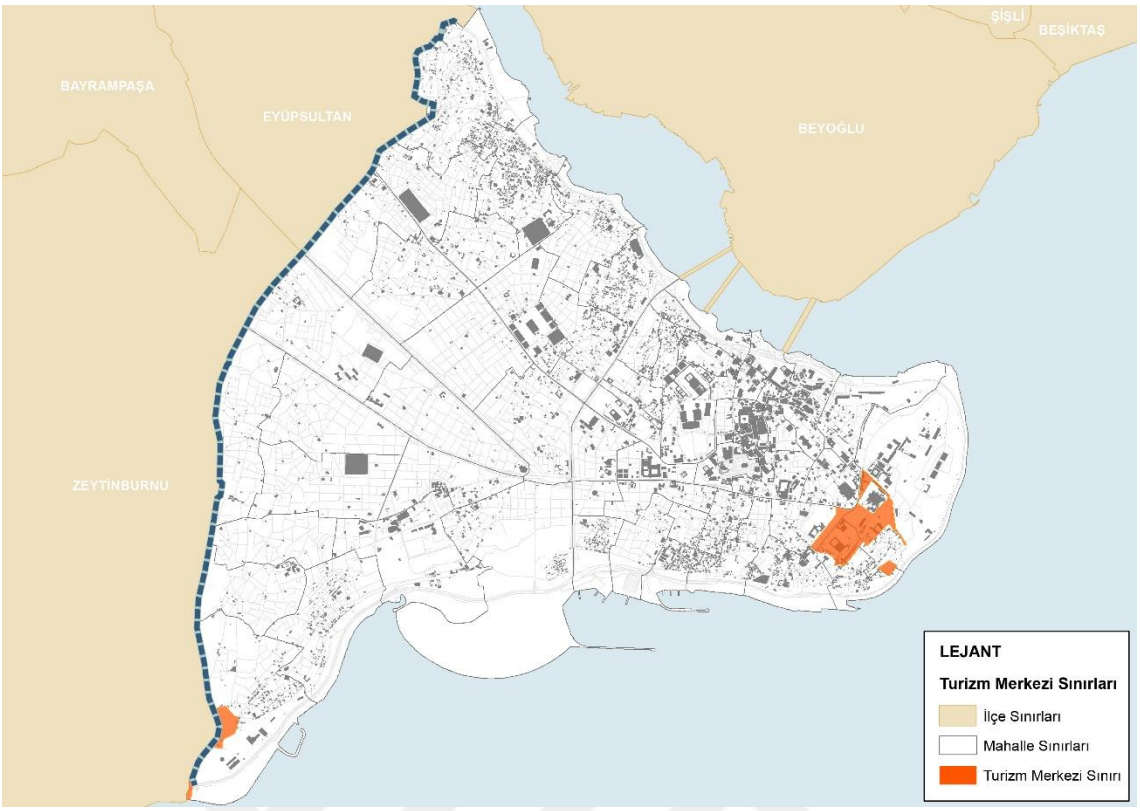

Şekil 3.21 İstanbul Tarihi Yarımada turizm merkezi sınırları (Fatih Belediyesi, 2012)

Kanunun kabulü ile birlikte aynı yıl Tarihi Yarımada içinde yer alan Sultanahmet Meydanı ve çevresindeki Sultanahmet Camii ve Külliyesi, Eski Sultanahmet Cezaevi, Soğuk Çeşme Sokak ile Hipodrom alanını içine alan yaklaşık 18 hektar büyüklüğündeki bölge turizm merkezi[3] ilan edilmiştir (Fatih Belediyesi, 2021, s. 75). İlanın ardından alanın içindeki Şükrü Paşa Konağı bir otele, Kabasakal Medresesi Sanatlar Çarşısına, Soğukçeşme Sokağı'ndaki sivil mimarlık örneği konut yapılar butik otele ve 1996 yılında yatırımcısını bulan Eski Sultanahmet Cezaevi ise *"Four Seasons"* adıyla otele dönüşmüştür (Aykaç, 2020, s. 153-154).

[3] Sultanahmet Meydanı Turizm Merkezi'nin Resmî Gazete'de Yayımlandığı Sayı ve Tarih: 17804/06.09.1982

Şekil 3.22 Eski Sultanahmet cezaevi (üstteki) ile Four Seasons otel (alttaki) (Kara, 2021)

1982 yılında Sultanahmet Meydanı Turizm Merkezi ilanının ardından 1989 yılında, Ahırkapı Caddesi üzerinde bulunan Barbaros Evleri'nin bulunduğu yaklaşık 1 hektarlık alan turizm merkezi[4] ilan edilmiştir (Fatih Belediyesi, 2021, s. 75). İlanın ardından alana dönemin Eminönü Belediyesi tarafından yıkılmış olan sıra evleri anımsatan yeni bir otel inşa edilmiştir. 1994 yılında "*Armada Otel*" adıyla hizmet verilmeye başlanan yapının yakın çevresi de butik oteller ve turizm sektörüne hizmet eden diğer kullanım alanları ile birlikte dönüşmüştür (Aykaç, 2020, s. 154-155).

Aynı zamanda 1989 yılında ilan edilen Ataköy Turizm Merkezi[5], Bakırköy İlçesi'nden Fatih'te İstanbul Kara Surları'nda biten bölgeyi kapsamaktadır. Tarihi Yarımda'nın içinde olan kısım yaklaşık 4 hektar olmakla birlikte bu alanının büyük bir bölümünü Yedikule Hisarı oluşturmaktadır.

[4] Eminönü Barbaros Evleri Turizm Merkezi'nin Resmî Gazete'de Yayımlandığı Sayı ve Tarih: 20144/19.04.1989

[5] Ataköy Turizm Merkezi'nin Resmî Gazete'de Yayımlandığı Sayı ve Tarih: 20281/13.09.1989

Tarihi alanlarda kültürel mirasın önemini anlamak adına turizm sektörü birçok ulusta katalizör görevi üstlenmiştir. Ülkemizde kültür turizminin moda olmasının ardından birçok tarihi alan koruma amacından saparak kazanç eksenli değişip dönüşmüştür (Kuban, 1996, s. 406). Tarihi Yarımada için de cumhuriyet dönemi sonrası gerçekleştirilen büyük imar faaliyetleri ile birlikte turizme yönelim ve bunun sonucunda büyük otellerin mekânda yer seçmesi hem fiziksel hem de sosyal boyutta mekânın canlılığını yitirmesinde önemli etkenler olmuştur.

3.2.6 UNESCO Dünya Mirası Alanı İlan Edilmesi (1985)

Ülkemizde koruma kavramı ağır bir şekilde ilerlerken; 1972 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı), "*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" sini kabul* etmiştir. Sözleşme:

"Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen 'üstün evrensel değere' sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan bu değerlerin yaşatılması için gerekli iş birliğini sağlamak" amacını taşımaktadır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 42). Sözleşme ile korumaya değer doğal oluşumlara, anıt ve sitlere *"Dünya Mirası"* statüsü getirilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

1982 yılında ülkemizin katılımı uygun bulunan bu sözleşme aynı yıl Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmış ve 1983 yılında Resmî Gazete'de yayınlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı). Ardından 1985'de İstanbul, UNESCO Dünya Mirası Listesine 356 sıra no ile 4 ayrı koruma alanı olmak üzere dahil edilmiştir. Tarihi Yarımada sınırları içinde olan bu koruma alanları ise şunlardır (Şekil 3.23) (Unesco World Heritage Convention):

- Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı (Sultanahmet Urban Archaeological Component Area)
- Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı (Suleymaniye Mosque and its Associated Component Area)
- Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi) ve Çevresi Koruma Alanı (Zeyrek Mosque [Pantocrator Church] and its Associated Component Area)
- İstanbul Karasurları Koruma Alanı (Istanbul Land Walls Component Area)

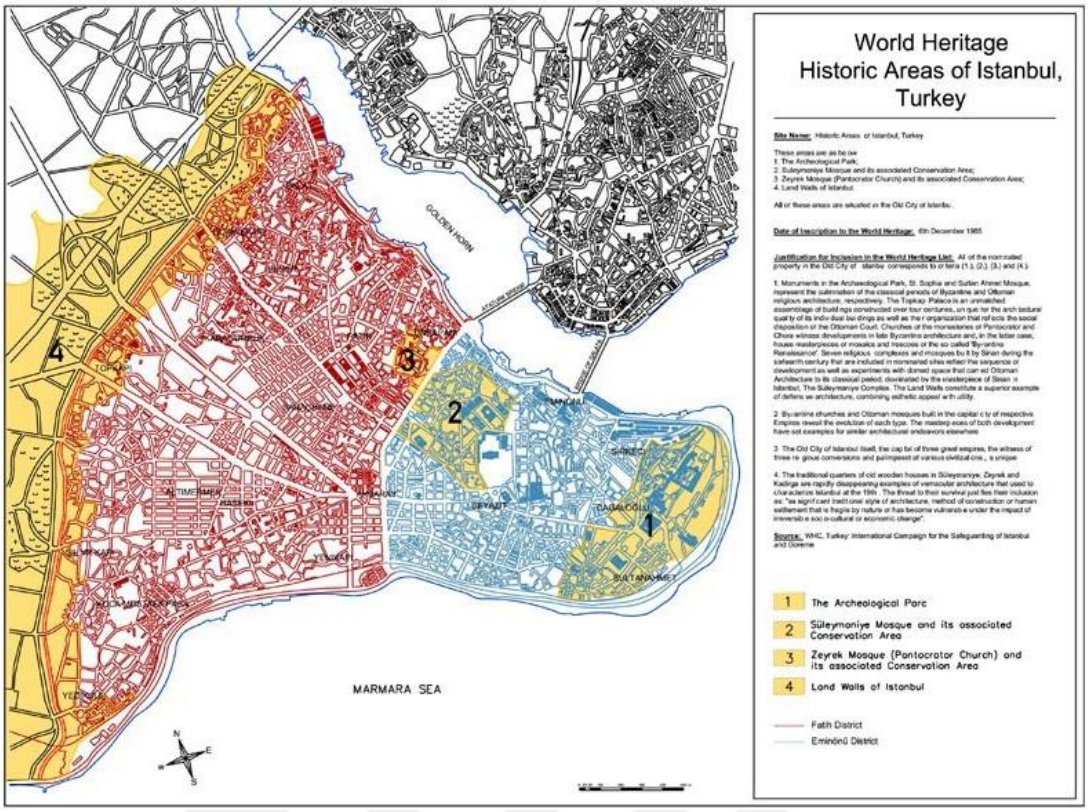

Şekil 3.23 İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki alanları (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018)

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiş olan İstanbul'un Tarihi Alanları'nın bu listeye alınması koşulu olarak üstün evrensel değerinin belgelenmesi gerekmektedir. Belgeleme ise:

- Üstün evrensel değer tanımı,

  Asya ve Avrupa'nın birleştiği noktada Bizans ve Osmanlı mimarlarının eşsiz eserleri ile oluşan benzersiz silüetini tariflemektedir.

- Kriterlere uygunluk tanımı (i),(ii),(iii),(iv),

  Alanda bulunan eşsiz anıtsal yapılar ile geleneksel kent dokusu ve bu değerlerin diğer toplumların kent gelişiminde izlerinin bulunmasını ifade etmektedir.

- Özgünlük ve bütünlük tanımları,

İstanbul'un Tarihi Alanları olarak seçilen dört bölgenin anıtsal yapıları ve arkeolojik kalıntıları özgün ve bütünlükleri korunmuş, bozulmamış durumda olmasını anlatmaktadır.

ile sağlanmıştır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 37-40).

Tarihi Yarımada'da dört bölgenin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmesi, özgün eserlerin korunmasını sağlamış; alanın uluslararası tanınırlıkta statüsünü arttırarak yabancı ziyaretçileri tarihi kente çekmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde belirlenmiş olan koruma alanlarının bünyesindeki çeşitliğin kentsel canlılığa pozitif etkisi olmuştur.

3.2.7 1990 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı

02.11.1990 yılında Gündüz Özdeş tarafından Tarihi Yarımada'nın tamamı için 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlanarak onanmıştır. Plan, "yaşayan kentsel bir mekân" olması amacı güdülerek hazırlanmıştır (İBB, 2003, s. 47). Belirlenmiş amaç doğrultusunda Tarihi Yarımada için alınan plan kararları ise genel hatlarıyla şu şekildedir:

- Tarihi eser ve sit tanımına uygun tüm dokuların çevreleriyle beraber korunması; konut ve konaklama alanları ile yaşatılması.
- Plan içinde korunacak yapıların önemleri ve yoğunluklarına göre 1., 2. ve 3. derece koruma bölgeleri belirlenerek bu alanlardaki yapılaşma koşullarının ayrıştırılması.
- Tarihi Yarımada'yı depolama ve imalat birimlerinden arındırarak tarihi yerlerde turizm, ticaret ve rekreasyon alanları kullanımlarına ağırlık vererek canlı kent merkezlerinin oluşturulması.
- Eminönü ve Fatih Bölgesi'nde mevcut konut alanlarını koruyarak bu alanlara yönelik sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşturulması (İBB, 2003, s. 47-48).

Düşünülen amaç ve hedefler doğru olsa da uygulama kararlarının plana yansıtılmayarak çeşitli hatalar içermesi sebebiyle plan iptali için az sayıdaki tüzel ve özel kişiler yetkili idare mahkemelerinde dava açmışlardır. Genel hatlarıyla plana yapılan eleştiriler ise:

- Üst ölçekli olan 1980 tarihli 1/50.000 İstanbul Nazım Plan ile örtüşmemesi,
- Planda koruma alanları belirlenmiş olsa da kültür varlıklarına yönelik herhangi bir envanter tespit çalışmasının yapılmamış olması,
- Birçok eski eserin tescillerinin yapılmamış olmasından faydalanarak koruma alanı dışında tutulan bölgelerin çöküntü alanı olarak ifade edilmesi,
- Hedeflenen ulaşım kararları ile planda alınan ulaşım kararlarının çelişkili olması ve mevcut durumdaki sorunları daha da arttıracağı gibi çelişkili sebeplerden dolayı olmuştur (Özbayoğlu, 1993, s. 345-349). İtirazlar sonucu mahkeme kararı ile hazırlanan bilirkişi raporunun ardından dava konusu olan plan, 17.11.1994 tarihinde iptal edilmiştir (İBB, 2003, s. 52-53).

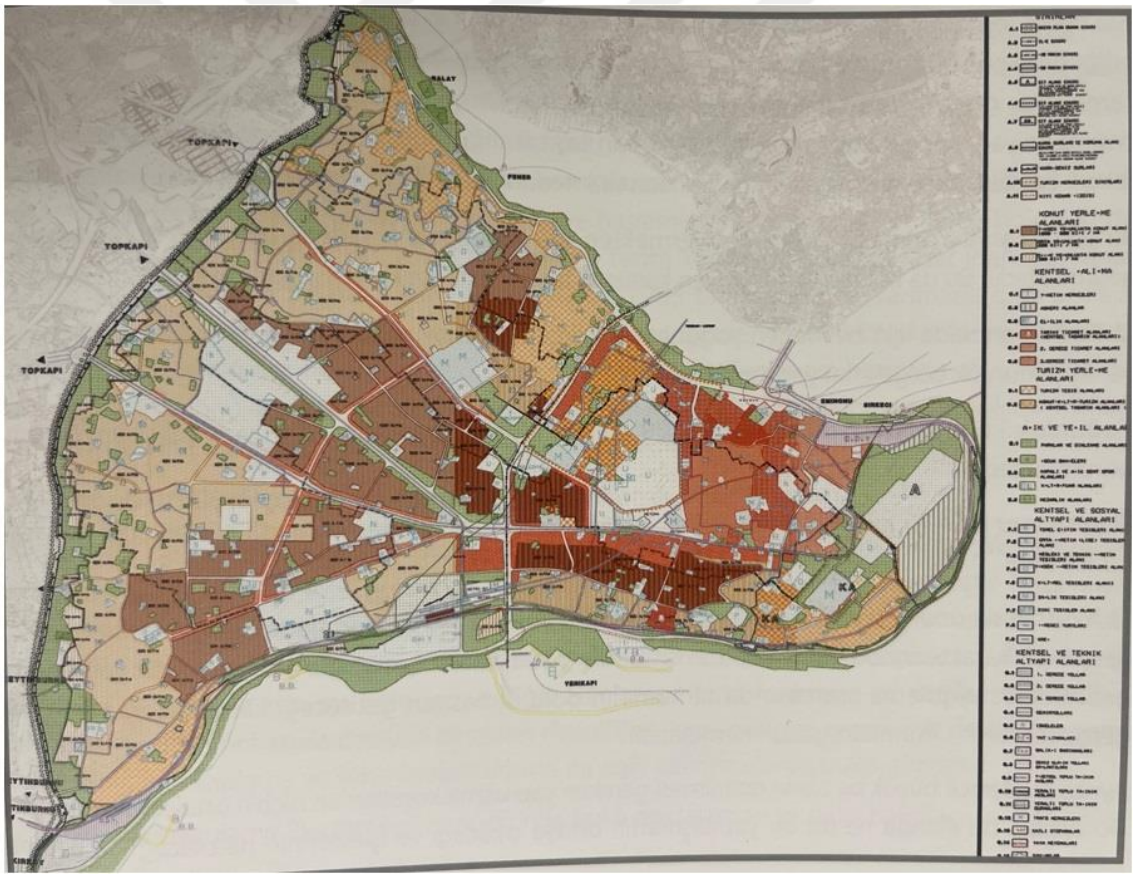

Şekil 3.24 2.11.1990 tarihli Tarihi Yarımada KAİP (İBB, 2003)

1994 yılında iptal edilen planın ardından 1995'te Tarihi Yarımada tamamen sit alanı ilan edilmiş ve bu durumun sonrasında Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları belirlenmiştir. 1998 yılında İBB Planlama ve İmar Müdürlüğü tarafından 1/5000

ölçekli teklif plan hazırlansa da yaşanan 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında teklif planın yeniden gözden geçirilerek düzeltmelerin yapılması gerekmiştir (İBB , 2011, s. 33-34). Yaşanan bu gelişmelerin ardından yeni planın, hazırlanıp kurul tarafından uygun bulunup ilgili belediyelerce onaylanması ancak 2005 yılında gerçekleşebilmiştir.

3.2.8 Kentsel Sit Alanı İlan Edilmesi (1995)

Ülkemizdeki koruma ile ilgili yasal mevzuat 1869 yılında *"Birinci Asarı Atika Nizamnamesi"* olup Osmanlı Döneminde hazırlanmıştır. İlk Nizamname eski eser aramak isteyenlere, arazisinde eski eser bulan kişiye ve eski eserlerin yurtdışına çıkarılamayacağının detaylarına yönelik olup oldukça basit ve yetersizdir. Mevzuat, Osmanlı Dönemi ve devamında Cumhuriyet Dönemi ile zaman içinde evrilmiş ve uluslararası gelişmelere ayak uyduracak şekilde ilerlemiştir. 1973 yılında *"Dördüncü Asarı Atika Nizamnamesi"* nin de yetersiz olması üzerine 1710 Sayılı *"Eski Eserler Kanunu"* yürürlüğe girmiştir (Madran, 2012, s. 303). Bu kanun ile yapı bazında korumadan büyük alanları korumaya geçilmiş, kentsel ve arkeolojik sit alanı kavramları ile korumanın ölçeği genişletilmiştir (Kuban, 1996, s. 405). Çıkarılan bu kanunun ardından İstanbul'da bazı alanlar sit alanı ilan edilse de kentin asıl kimliğini oluşturan Tarihi Yarımada ve Beyoğlu, 1983 yılında çıkarılan 2863 Sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" nun da ardından ancak 1990'lı yıllarda sit alanı ilan edilmiştir. İstanbul'un asıl tarihi yerleşmelerini oluşturan bu alanların uzun yıllar boyunca koruma altına alınmamış olması ile birçok tarihi kentsel doku günümüze ulaşamadan kaybedilmiştir (Dinçer, Enlil, & Evren, 2009, s. 313).

Tarihi Yarımada'da 1985 yılında parçacıl durumda UNESCO Dünya Mirası listesine dâhil edilmiş koruma alanları olsa da Suriçi'nin tamamının sit alanı statüsüne alınması ancak 1995 yılında gerçekleşmiştir.

O dönem Eminönü ve Fatih ilçelerinin bütününü kapsayan 1562 hektar büyüklüğündeki Suriçi, 12 Temmuz 1995 tarih ve 6848 sayılı İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından farklı kategorilerde sit alanı ilan edilmiştir (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 69). 1995 yılında kurulun vermiş olduğu bu karara göre:

- Topkapı Sarayı'nı da içine alan Sur-u Sultani ile çevrelenmiş alan **I. Derece Arkeolojik Sit Alanı,**
- Cankurtaran, Sultanahmet, Küçük Ayasofya ve Binbirdirek Mahallelerinin büyük bir kısmını kapsayan alan **Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı,**
- Tarihi Yarımada'nın kalan kısmı ise **Kentsel ve Tarihi Sit Alanı** ilan edilmiştir (Şekil 3.25) (İBB, 2003, s. 54).

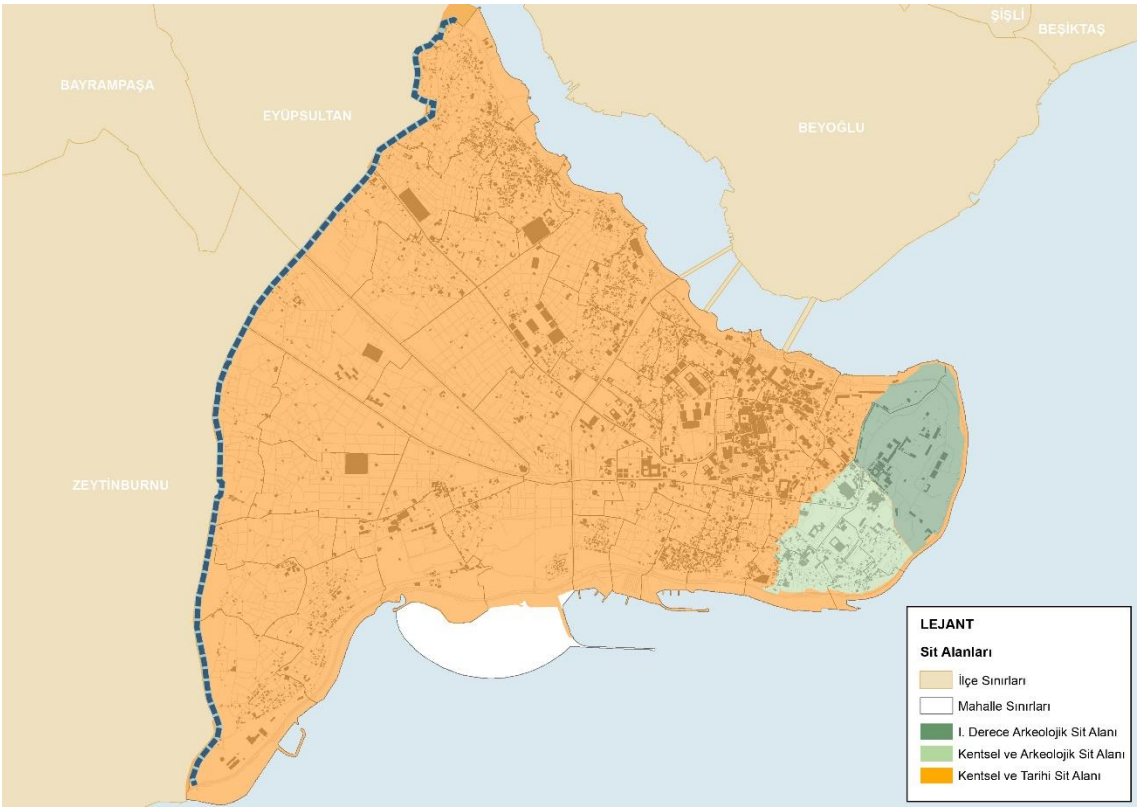

Şekil 3.25 İstanbul Tarihi Yarımada sit alanı sınırları (Fatih Belediyesi, 2012)

Tarihi Yarımada'da 1995 yılında sit alanı ilan edilmeden önce parçacıl bir şekilde koruma alanları bulunmaktadır. Fakat bu durum diğer alanlarda bulunan birçok eski eserin etrafında aykırı yapının inşasına engel olamamış ve tarihi dokunun çeşitliliği ile özgünlüğünü zedelemiştir. Tarihi Yarımada'yı bütüncül ele alan sit ilanı ile birlikte alınmış olan koruma kararının çeşitliliğe dolayısıyla da kentsel canlılığa pozitif etki oluşturduğu düşünülmektedir.

3.2.9 2005 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı

İBB Planlama ve İmar Müdürlüğü'nün plan çalışmalarının ardından gerekli değişiklikleri yaparak kurula ilettiği planlar, İstanbul I Numaralı KVKBK tarafından 26.01.2005 tarihinde uygun görülmüştür. Koruma Kurulu:

- 26.01.2005 Tarih, 399 Sayılı Kararı ile 1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada KANİP'i,
- 26.01.2005 Tarih, 402 Sayılı Kararı ile 1/1000 Ölçekli Fatih KAUİP'i,
- 26.01.2005 Tarih 403 Sayılı Kararı ile 1/1000 Ölçekli Eminönü KAUİP'i, uygun görmüş ve ardından İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi ise:
- 30.04.2005 tarihinde 1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada KANİP'i,
- 21.05.2005 tarihinde 1/1000 Ölçekli Tarihi Yarımada KAUİP'i onamıştır (İBB , 2011, s. 34).

Plan, 1990 tarihli eski plandan farklı olarak dönemin olumsuzluklarını ortadan kaldırarak Tarihi Yarımada'ya eski evrensel kimliğinin yeniden kazandırılmasını amaç edinmiştir (İBB, 2003, s. 579). Tarihi Yarımada'yı bir bütün olarak ele alan plan, toplu alınan tescil kararları açısından da oldukça önemlidir. Gerekli envanter çalışmalarının yapılmamış olması sebebiyle eleştirilen 1990 tarihli Gündüz Özdeş Planının ardından 2005 plan açıklama raporunda kültür varlığı envanteri çalışmalarına yer verilmiştir.

Planın analitik etüt çalışmalarına, 1951 yılından itibaren koruma kurulu tarafından alınmış bütün ilgili yer altı ve yer üstü tescil kararları haritalandırılarak eklenmiştir (İBB, 2003, s. 77-101). Aynı zamanda plan altlığı olarak kullanılan bu analitik çalışmaya tescile önerilen yapılar da eklenmiş olup (Şekil 3.26) kurul, koruma amaçlı imar planının uygunluğuna ek olarak toplu tescil kararları da vermiştir.

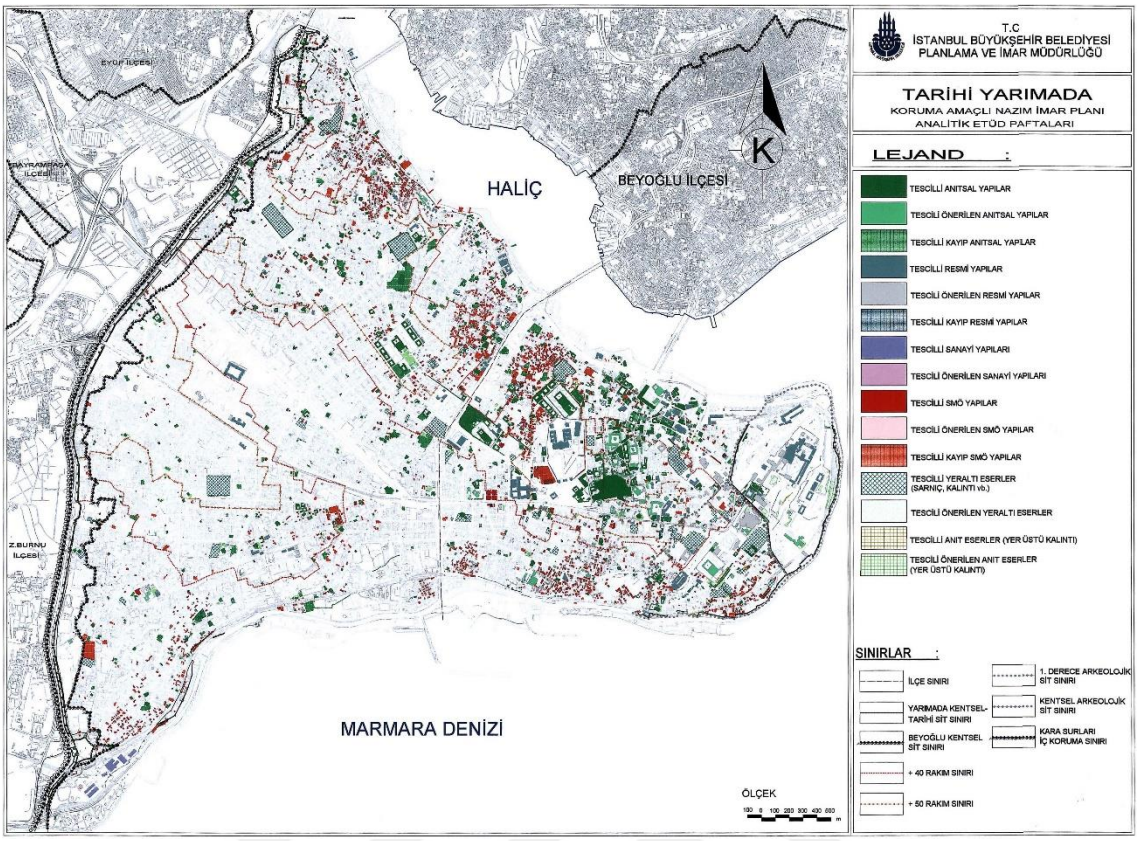

Şekil 3.26 2005 tarihli KAİP/envanter paftası (İBB, 2003)

Planda koruma konusu ise belirli kriterlere göre bölgeler oluşturup bu bölgeleri derecelendirip bölgelere özel kentsel tasarım projeleri hazırlanabilmesi ve kayıp eserlerin ihyasına yönelik kararlar ile ele alınmıştır. (İBB, 2003, s. 582-585) Bu şekilde bölgeleri özelliklerini koruyarak yeniden canlandırmak amaçlanmıştır.

Planda arazi kullanıma yönelik de birçok karar alınmış olup bu kararlar arasında kentsel çalışma alanları ile ilgili olanlar dikkat çekici olanlardır. 2005 tarihli planda turizm fonksiyonu; konut-konaklama, konaklama, 2. ve 4. derece ticaret alanları ile sağlanmaktadır (Şekil 3.27). Eski Sultanahmet Cezaevi, Laleli'de ve Vatan Caddesi'nde bir yapı adası, Millet Caddesi'nde karşılıklı iki yapı adasında mevcutta bulunan konaklama birimlerine ek olarak Sirkeci Garı'nın bir kısmı, Yedikule Gazhane yapılarının bulunduğu adanın bir kısmında konaklama fonksiyonu önerilmiştir. Konut-konaklama fonksiyonu ise Tarihi Yarımada'da birkaç yapı adası üzerinde yalnızca Cankurtaran'da, Kariye Cami Müzesi çevresinde ve Yalı Mahallesinde önerilmiştir. Plan açıklama raporunda, yan yanayken birbirini iten ve dışlayan konut-konaklama kullanımına Tarihi

Yarımada'nın nüfusu ile yaşayan canlı bir mekân olabilmesi için alanda az yer verilmek istendiği belirtilmiştir. Turizme yönelik konaklama ve perakende ticaretin yapılabileceği 2. derece ticaret alanları ise Tarihi Yarımada'nın Eminönü Bölgesi'nde; Kemalpaşa, Balabanağa, Demirtaş, Mercan, Hocapaşa, Molla Fenari, Alemdar ve Binbirdirek Mahalleleri'nde önerilmiştir. Son olarak 4. derece ticaret alanları için plan raporunda konaklama kullanımına uygun olmasa da yalnızca Fener ve Kumkapı'da pansiyonculuk içeren konaklama kullanımlarının yer alabileceği gibi bir şerh düşülmüş olup planda bu semtlerde yine birkaç yapı adası işaretlenmiştir (İBB, 2003, s. 644-653).

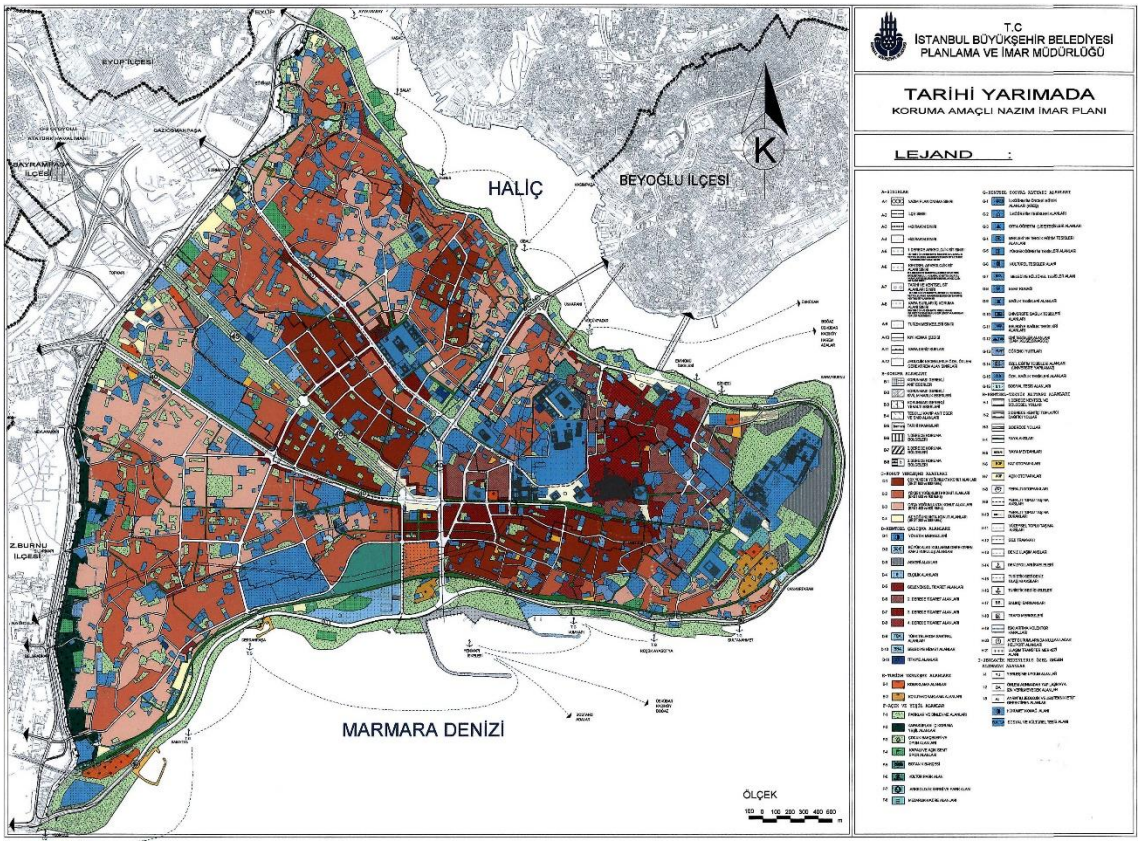

Şekil 3.27 2005 tarihli Tarihi Yarımada KAİP (İBB, 2003)

Mimarlar Odası, onaylanıp askıya çıkan 2005 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı'na dava açmıştır. Mimarlar Odası'nın açmış olduğu dava gerekçeleri ise genel hatlarıyla:

- Kurulda planın uygun görülmesinde olumlu oy kullanan iki üyenin aynı zamanda plan yapım aşamasında da görev almış olmalarındaki usulsüzlük,

- Tescili önerilen kültür varlıkları tescil işlemleri tamamlanmış varsayılarak plan hazırlanmış ve bu eserler için plan uygunluğu ile aynı gün toplu tescil kararları alınmış olması (Bu durum planların sağlıklı bir plan altlığında hazırlanmamış olduğunu göstermektedir),
- Planda yeterli bilgisi olmayan kayıp eserler hakkında dahi kurul onayı aranmaksızın plan kararı ile ihya yapılabiliyor olması gibi çeşitli sebeplerle gerçekleştirilmiştir (Mimarlar Odası, 2006).

Aynı zamanda bu planla aynı dönem ilan edilen Yenileme Yasası'nın ardından Tarihi Yarımada'da birçok bölgesi hızlıca yenileme alanı ilan edilmiştir. Fiziksel, kültürel ve ekonomik anlamda değişimin önünü açan bu kanun ile 2005 tarihli planın amaç edindiği "*Canlı ve Nüfusuyla Yaşayan Tarihi Yarımada"* düşüncesi amacından saparak devlet eliyle mutenalaştırmaya sebep olmuştur.

Açılan davalar sonucunda 2007 yılında 1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada KANİP'in, 2008 yılında ise 1/1000 Ölçekli Tarihi Yarımada KAUİP'in iptali gerçekleşmiştir. Tarihi Yarımada için 2010 yılında ise İstanbul IV Nolu KTVBK tarafından Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanma Şartları belirlenmiştir (İBB , 2011, s. 35).

Sonuç olarak plan açıklama raporunda arazi kullanım kararları alınırken toplumsal yapıya önem veren, nüfusu ile yaşayan canlı mekân oluşturma kaygısından bahsedilse de bu kaygı plan üzerine sağlıklı bir şekilde yansıyamamıştır. Bu durum ise canlı bir Tarihi Yarımada yerine; çeşitli gerekçeler nedeniyle plansız kalan Tarihi Yarımada'nın günden güne canlılığını yitirmesine sebep olmuştur.

3.2.10 Yenileme Alanlarının 5366 Sayılı Kanun ile İlan Edilmesi (2005)

Ülkemizde 16 Haziran 2005 tarihinde kabul edilen *"5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun"* ile koruma alanlarına *"yenileme alanı"* kavramı getirilmiştir. Bu kavram ile Bakanlar Kurulu tarafından sit alanlarında koruma planları dışında proje geliştirmeye yönelik uygulamaların önü açılmıştır. Kanunun çıkarılmasının ardından İstanbul'da Fatih ve Beyoğlu ilçelerinde hızlı bir şekilde birçok bölgede yenileme alanları ilan edilmiştir. Şekil 3.28'de görüleceği üzere

Tarihi Yarımada'da günümüze dek ilan edilen 21 adet yenileme alanı bulunmaktadır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 72).

Sıra No	Yenileme Alanı Adı	Bakanlar Kurulu Onay Tarihi ve Karar No
1-2	Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri 1. ve 2. Etap	03.04.2006--2006/10299 13.09.2006--2006/10961
3-4	Balat Karabaş, Tahta Minare ve Atik Mustafa Paşa Mahalleleri (Fener-Balat Semtleri) 1. ve 2. Etap	
5	Kürkçübaşı Mahallesi Bulgur Palas Yenileme Alanı	03.04.2006--2006/10299
6	Atik Mustafa Paşa Mahallesi (Ayvansaray)	
7	Davutpaşa Mahallesi Yenileme Alanı	13.09.2006--2006/10961
8-9-10	Beyazıt Ağa (Sur–1), Ereğli Mahalleleri	
11	Yedikule-Yenikapı I. Etap (Hacı Evhattin, İmrahor İlyasbey Mahalleleri)	
12	Yedikule-Yenikapı II. Etap (Hacı Hüseyin, Sancaktar Hayrettin, Kasap İlyas Mahalleleri)	
13	Yedikule-Yenikapı III. Etap (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkçübaşı Mahalleleri)	
14	Veledi Karabaş, Cambaziye, Hacı Hamza, Hacı Evhattin, İmrahor İlyasbey Mahalleleri (Sur-2)	
15	Küçük Mustafa Paşa ve Haraççı Kara Mehmet Mahalleleri	
16	Hüsambey-Kırkçeşme ve Şeyh Resmi Mahalleleri	
17	Neslişah İlköğretim ve Mimar Sinan Stadı	
18	Süleymaniye Bölgesi	24.05.2006--10501
19	Kapalıçarşı ve Çevresi	26.11.2007--12893
20	Nişanca Sultanahmet Bölgeleri	03.07.2007--12375
21	Aksaray ve Çevresi Yenileme Alanı	01.04.2013--4599

Şekil 3.28 Tarihi Yarımada'da bulunan yenileme alanı sınırları (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018)

Kanunun amacı, *"Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabiî afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması"* olarak ifade edilmiştir.

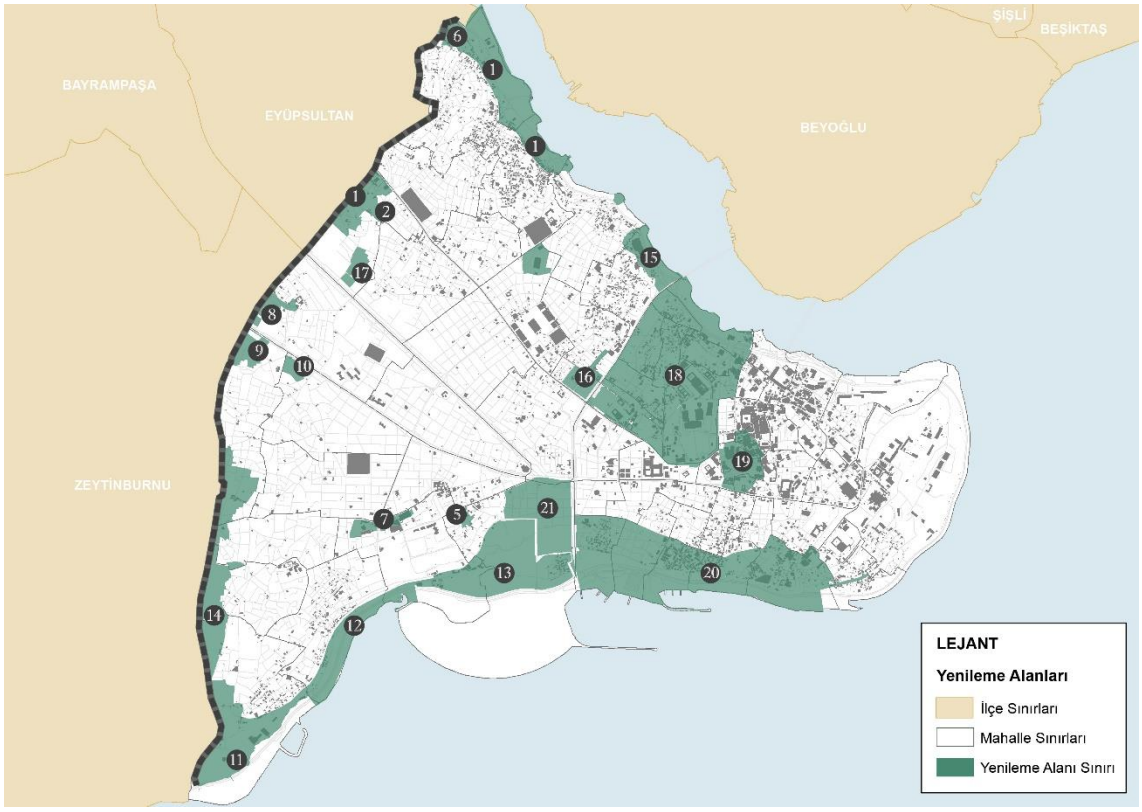

Şekil 3.29 İstanbul Tarihi Yarımada yenileme alanı sınırları (Fatih Belediyesi, 2012)

Tarihi Yarımada'da 2005 yılında kanunun kabulünden itibaren 21 adet bölge yenileme alanı ilan edilmiştir. Bu alanlardan Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri ile Atik Mustafa Paşa Mahallesi 5366 sayılı kanun kapsamında yenilenmiş olup günümüzde bu alanları, fizik mekânı iyi fakat sosyal hayatı yok olmuş ölü mekânlar olarak tariflemek mümkündür. Tarihi Yarımada'da bir başka yenileme

alanı ilan edilmiş olan Süleymaniye Bölgesi ise ilanın ardından sürüncemede kalmış, birçok eski eser yok olmuş ya da yok olmak üzeredir. Kaybolan tarihi dokular büyük kentsel boşluklar oluşturmuştur. Çeşitlilik ile birlikte bu çeşitliliği karşılayacak nüfus yoğunluğu mekânı terk etmiş olup Süleymaniye Bölgesi günümüzde cansız bir hâl almıştır. Kanunun amacı her ne kadar koruma alanlarında yıpranan, eskiyen ya da köhneyen şeklinde ifade edilmiş bölgeleri restore ederek yeni atanacak fonksiyonlar ile canlandırmak olsa da kanun, uygulama aşamasında tariflediği bölgeleri daha da cansızlaştırmaktan ileri gidememiştir.

3.2.11 2011-2012 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı

Tarihi Yarımada 2005 planının iptalinin ardından kurul 28.02.2011 tarihinde yeni planların iletilmesi talebinde bulunmuştur. Bu talebin ardından İBB Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan planlar İstanbul IV Numaralı KVKBK'ya iletilmiştir. Koruma Kurulu 11.08.2011 Tarih, 4728 Sayılı Kararı ile 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi, Tarihi Yarımada KANİP'i düzeltmelerle uygun görmüş ve ardından İBB ise 30.12.2011 tarihinde planı onamıştır. İBB Planlama ve İmar Müdürlüğü'nce hazırlanan alt ölçekli plan ise yaklaşık bir sene sonra kurula iletilmiştir. 25.07.2012 Tarih 788 Sayılı Kararı ile Koruma Kurulu, Tarihi Yarımada KAUİP'i uygun görmüş ve İBB bu planı 04.10.2012 tarihinde onayarak askıya çıkarmıştır (Fatih Belediyesi, 2021, s. 84-86).

2011 tarihli planın amacı 2005 tarihli planın amacının aynısı olmakla birlikte planın hedeflerinde farklı olarak 2005 yılında 5366 sayılı kanun ile mevzuata girmiş olan "*yenileme"* kavramı yer almaktadır. Bu kapsamda bahsi geçen yenileme hedefi, kayıp durumdaki eski eserlerin geleneksel dokuyla bütünleşik bir şekilde yenilenmesi şeklinde olmuştur (İBB , 2011, s. 43).

2011 tarihli planda, 2005 eski planının üstüne arazi kullanıma yönelik birçok yeni karar alınmıştır. Hedeflerinden biri Tarihi Yarımada'nın turizm payının arttırılması olan 2011 planında turizm fonksiyonu; konaklama, konut-konaklama, 2. derece ticaret ve turizm-kültür alanları ile sağlanmaktadır (Şekil 3.30). Konut-konaklama fonksiyonunun 2005 tarihli plana göre oranı arttırılmıştır. Bu doğrultuda Cankurtaran'a ek olarak Sultanahmet ve Küçük Ayasofya Mahallesi'ne

kadar büyük bir bölgeyi içine alacak şekilde konut-konaklama fonksiyonu genişletilmiştir. 2011 tarihli planda aynı zamanda turizme yönelik konaklama ve perakende ticaretin yapılabileceği 2. derece ticaret alanlarının oranı da benzer şekilde arttırılmıştır. Bu kapsamda Eminönü Bölgesinde Ordu ve Divanyolu Caddesine bakan dört sıraya kadar olan yapı adaları, Hanlar Bölgesi ile Gülhane Parkı arasında kalan yapı adalarının çoğu, Süleymaniye Camii çevresi ile Atatürk Bulvarı ve Ragıp Gümüşpala Caddesi'ne bakan çoğu yapı adasına 2. derece ticaret alanı fonksiyonu atanmıştır. Aynı türde fonksiyon Fatih Bölgesi'nde; Aksaray, Vatan ve Millet Caddeleri'nin ilk sıralarındaki yapı adalarına da verilmiştir. Son olarak plan açıklama raporunda turizm-kültür taraması yapılan alanlar ise hem kültürel hem de turizme yönelik tesislerin yapılacağı alanlar olarak ifade edilmiştir (İBB , 2011, s. 117-122).

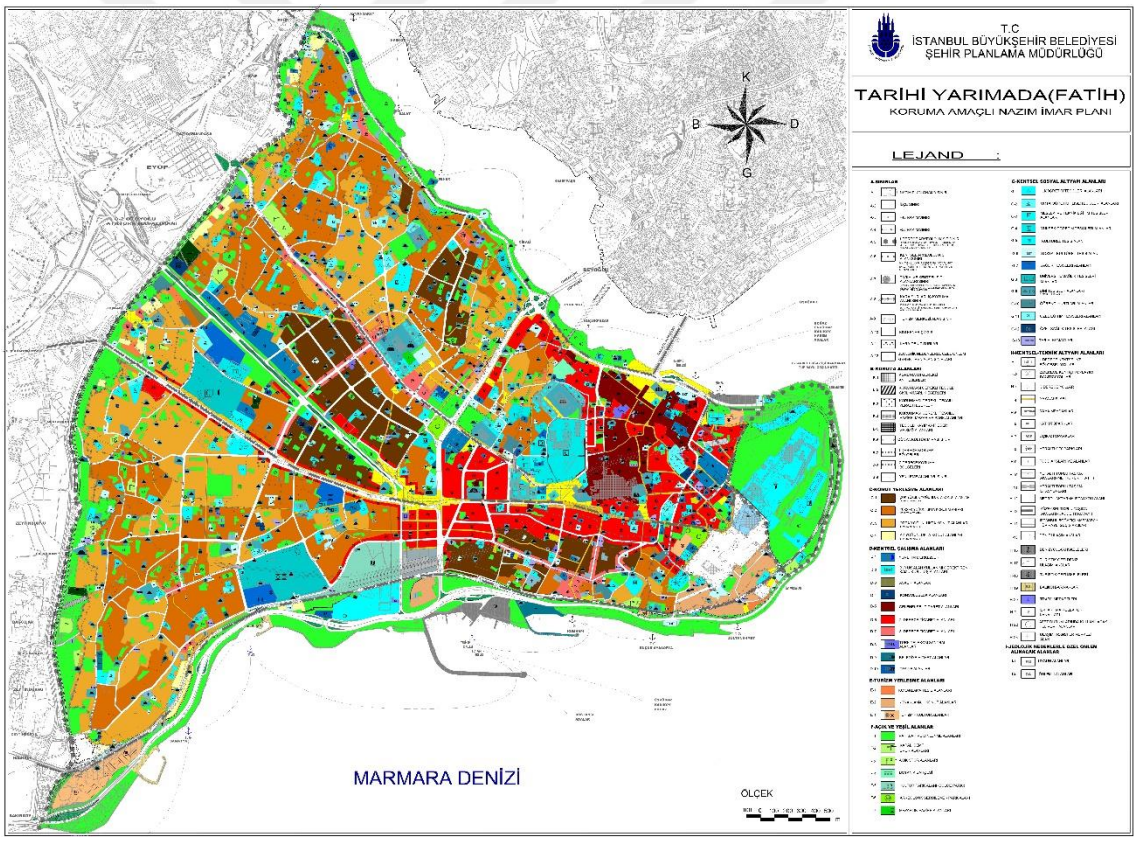

Şekil 3.30 2011 tarihli Tarihi Yarımada KAİP (İBB , 2011)

Bu plandaki bir diğer önemli husus ise turizm merkezi alanlarının plan onama sınırı dışında bırakılarak hazırlanacak planın 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında ilgili Bakanlığa devredilmesi konusudur. Sınırlar ile ilgili bir önceki

2005 tarihli plandan hareketle tartışmalı olan yenileme alanları içinse, 2011 tarihli 1/5000 ölçekli meri planda fonksiyonları belirlenmiş olan yenileme alanları; 2012 tarihli 1/1000 ölçekli planda yalnızca sınırları belirtilerek, fonksiyon ve yapılaşma şartları verilmemiştir. Plan açıklama raporunda bu durum ile alakalı 5366 sayılı kanun kapsamında İstanbul Yenileme Alanları Koruma Bölge Kurulunca onaylanacak avan projeleri doğrultusunda hareket edileceği belirtilmiştir (İBB , 2011, s. 88-89).

Sonuç olarak günümüzde 2011-2012 planları yürürlükte olup kullanılmaktadır. Bu plan aracılığıyla Tarihi Yarımada'da, daha fazla turizme yönelik kullanımların oluşturulmasına ve fiziki durumu eskiyen alanlarda ise yenileme alanı kanunu ile plandan kopuk bir dönüşüm yapılabilmesine olanak tanınmıştır. Yasal anlamda tanınan bu olanakların ise artışı hedeflenen günübirlik ziyaretçilerin etkisiyle ya da yenilenen/yenilenecek olan alanlarda sahiplenmeyen nüfusun ikâmeti ile Tarihi Yarımada'ya geri döndürülemez hasarı vermeleri beklenen sondur. Bu durum ise Tarihi Yarımada'nın canlılığını yitirmeye başlamasına sebep olan etkilerden bir diğerini oluşturmaktadır.

3.2.12 Günümüz Kesitinde Tarihi Yarımada

Çeşitli plan ve politikaların etkisiyle günümüze değişerek ulaşan Tarihi Yarımada, bütünde hem yerel ölçekte hem de kent ölçeğinde birçok fonksiyonu bünyesinde barındırmaktadır. Günümüz Tarihi Yarımada'sının arazi kullanışı incelendiğinde, alanı iki ayrı bölgeye ayıran Atatürk Bulvarı önemli bir sınır görevi üstlenmektedir. Bulvarın batısı Fatih Bölgesi'ni oluştururken bu alanda konut ve konut-ticaret kullanımları ile kent ölçeğinde büyük donatı alanları yoğunlaşmaktadır. Atatürk Bulvarı'nın doğusu ise Eminönü Bölgesi olarak adlandırılıyor olup, kente hizmet eden fonksiyonların yer aldığı; geleneksel ticaret alanının, konaklama alanlarının, kültürel tesis alanlarının kümelendiği, geçmişte var olan konut alanlarının ise buradan yavaş yavaş izlerinin silindiği bölge olarak tariflenmektedir.

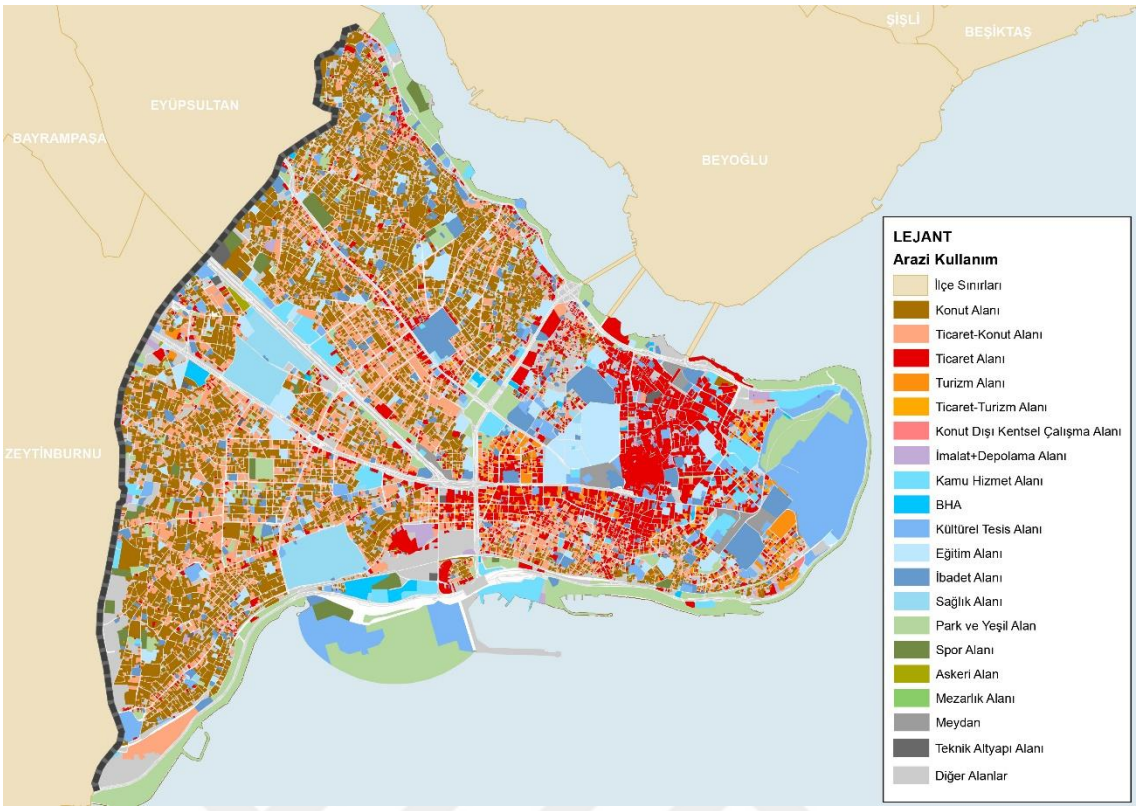

Şekil 3.31 2022 yılı Tarihi Yarımada mevcut arazi kullanım (Fatih Belediyesi, 2021)

Eminönü Bölgesi, tarih boyunca kentin ticari merkezi olup günümüzde hâlâ toptan ve perakende ticaretin merkezi niteliğindedir. Kapalıçarşı başta olmak üzere, Hanlar bölgesi, Aksaray ve Laleli ticaretin yoğunlaştığı; alt sektörlerin ise çeşitlenerek birçok kümelenmenin yer aldığı lokal alanlardır. Bu alanlar gündüz saatlerinde yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisini çeken kalabalık, hareketli, canlı kentsel mekânlar olurken akşam saatlerinde hareketsiz, sessiz, cansız ve güvensiz mekânlar haline gelmektedir.

Tarihi Yarımada'nın batısı diyebileceğimiz Fatih Bölgesi ise konut fonksiyonunun yoğun olduğu, işlevsel olmasa da sosyal ve fiziki yapı bakımından bozulmaların olduğu alanı ifade etmektedir. Yine bu bölgede konut, ticaret fonksiyonu ile iç içe olup; ticaret fonksiyonunun alt sektörleri tüm kente hizmet veren kullanımlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda yine bu alanda yükseköğretim tesisleri, yurtlar, büyük ölçekli sağlık tesisleri, çeşitli kamu hizmet alanları ve tüm bu tesislerle ilişkili ticari kullanımlar yer alıyor olup bu bölgenin birçok noktasının hem gündüz hem de akşam saatlerinde canlı olduğunu söylemek mümkündür.

Genel anlamda Tarihi Yarımada günümüzde üstlenmiş olduğu ticaret ve turizm merkezi kimliği ile gündüz saatlerinde yaya ve taşıt sirkülasyonunun oldukça fazla olduğu canlı bir niteliğe sahiptir. Ancak toplumsal açıdan mekânda yaşayan kullanıcıların varlığı ile kentsel canlılık kavramı ele alınırsa; Tarihi Yarımada akşam saatlerinde yaşayan nüfusunun neredeyse hiç olmadığı ticaret ve hizmet alanları ile zamanla deformasyona uğramış konut dokularında hareketsiz ve cansız bir kimliğe bürünmüştür.

Tarihi Yarımada'nın sosyal yapısı incelendiğinde 2021 yılı nüfus büyüklüğü 382.990' dır. Bu değer tüm İstanbul'daki nüfusun yaklaşık %2,4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2021). Gece nüfusunu temsil eden bu oran, eski İstanbul olarak adlandırılan Tarihi Yarımada'yı aslında insanların artık yaşam alanı yerine yalnızca çalışma alanı, transit geçiş alanı olarak kullandıkları ya da günübirlik ihtiyaçları için tercih ettikleri alan olarak tariflemeye yetmektedir.

Yine TÜİK verilerine göre, Tarihi Yarımada'da yaşayan nüfusun ise yaklaşık %22'si İstanbul, %5,9'u Kastamonu, %5,8'i Mardin, %4,61'i Malatya, %4,58'i Siirt ve kalan nüfus diğer illere kayıtlıdır (TÜİK, 2021). İç göçün yanı sıra dış göçün de fazla olduğu Tarihi Yarımada'ya özellikle 2011 yılında Suriye Krizi ile başlayan kitlesel göç hareketlerinin ardından Suriyeli göçmen nüfusun da yüksek düzeyde baskısı olmuştur. Bu soruna önlem alabilmek adına ise İstanbul İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2019 Temmuz ayı itibarıyla İstanbul iline geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin kayıt işlemlerini kapatmış; 2021 Ocak ayı itibarıyla ise Tarihi Yarımada'yı yabancıların ikametine tamamen kapatmıştır. Alınan bu kararların ardından 2022 yılında Tarihi Yarımada'da kalış hakkına sahip yabancı uyruklu kişi sayısı 45.041 değerine düşmüştür (İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2023). Bu değerler ise Tarihi Yarımada'ya hem iç hem de dış göçle gelerek ikamet eden nüfusun ne kadar fazla olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda bir zamanlar yerli kullanıcıları ile canlı olan Tarihi Yarımada günümüzde; geçmişi ile kopuk, mekânı sahiplenmeyen ve dolayısıyla da koruma içgüdüsü bulunmayan ve o mekâna ait olmayan kullanıcıları ile canlılığını günden güne yitirmektedir.

4
TARİHİ YARIMADA'NIN KENTSEL CANLILIK AÇISINDAN İRDELENMESİ

4.1 Tarihi Yarımada'da Kentsel Canlılık

Bütünde tarihi kentsel mekânların canlılığını neden yitirdiğini anlayabilmek için öncelikli olarak bu mekânlardaki canlılık bileşenlerini belirlemek gerekmektedir. Bu doğrultuda Tarihi Yarımada çalışılacak olup; Tarihi Yarımada için yorumlanan kentsel canlılık bileşenlerinin tüm tarihi kentlere uyarlanarak mekansal olarak test edilebileceği düşünülmektedir.

1960'lı yıllarda Jacobs'ın *"Kentsel Canlılık"* kavramı ile modern kentlere sunmuş olduğu toplumsal yaklaşım, günümüzde hala kent planlama çalışmalarında mihenk taşı olarak kabul edilmektedir.

Bugün hala dünya çapındaki bazı kent yöneticileri, karma kullanımları, yüksek yoğunlukları ve yaya odağındaki kent gelişimini desteklemekte: Jacobs'ın sunmuş olduğu canlı kent yaratma bileşenlerini çalışmalarına dâhil etmektedirler (Delclòs-Alió & Miralles-Guasch, 2018).

Toplumun ve toplumsal ilişkilerin güçlü varlığı ile kentsel canlılığın olabileceği düşüncesinden hareketle Tarihi Yarımada'da kentsel canlılık bileşenleri aranmıştır. Yapılan literatür araştırmasının ardından tez kapsamında, sosyal ilişkileriyle güçlü tarihi bir kentin canlılığının ölçülebilmesi için başta Jacobs (1961) olmak üzere, Gehl (1989) ve Montgomery (1998)'nin çalışmalarından faydalanarak bileşenler oluşturulmuştur. Bu noktada ele alınan ölçekle birlikte bakılması gereken bileşenlerin değişebileceğinden söz etmek mümkündür.

Tablo 4.1 Tarihi kentler için kentsel canlılık bileşenleri (Jacobs, 1961)

Çeşitlilik	Yoğunluk	Sosyal Temas

Tablo 4.1 Tarihi kentler için kentsel canlılık bileşenleri (Jacobs, 1961) (devamı)

Özgün Yapı ve Alanlarda Çeşitlilik	Konut Fonksiyonunun Yoğunlaştığı Alanlar	Toplu Taşıma ile Erişebilirlik
Yapı Yaşındaki Çeşitlilik	Yapı Yoğunluğu	Yol Genişliği
		Güvenlik Algısı

Ele alınmış olan bu bileşenler özellikle gece nüfus yoğunluğu barındıran alanlar için düşünülerek analiz edilmiş olup, yalnızca gündüz kullanıcı ve ziyaretçi yoğunluğuna sebep olan mekânlar çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

4.1.1 Çeşitlilik

İyi ve canlı bir kent birçok faaliyetin karışımı ile çok çeşitli içeriklerle oluşmaktadır. Genel anlamda kentlerin canlı ve ilgi çekici kısımları, karmaşık çeşitlilikteki mekânlar olup, bu mekânlar farklı zevk ve eğilimleri olan her türlü kullanıcı tarafından desteklenmektedir. İnsanlar her türde çeşitliliği barındıran bu mekânları ziyaret ederler, bu mekânlarda ticaret yaparlar, tanışırlar ve etkileşim halinde bulunurlar (Montgomery, 1995, s. 105). Kapı, pencere, duvar, peyzaj elemanı gibi çeşitliliğe etki eden her türde kentsel öğe görsel zenginliğe sebep olmakta; pek çok kamusal mekân, ticari ve karma kullanım, yürümeyi teşvik ederek alanı, insan yoğunluğu ile canlandırmaktadır (Tekel & Özalp, 2016, s. 41-42).

Çeşitlilik kentsel canlılığın sağlanması için en önemli bileşenlerden biridir. Aslında kentsel anlamdaki çeşitlilik hem fiziki yapı hem sosyal yapı hem de ekonomik yapıdaki çeşitlilik ile sağlanmakta ve anlam kazanmaktadır. Her anlamda çeşitli olan bir mekân kendisine çeşitli kullanıcılar çekerek insani eylemleri arttıracaktır. Fakat çalışma kapsamında sosyal ve ekonomik yapıdaki çeşitliliğin önemi bilinmekle birlikte çeşitlilik konusu fizik mekân üzerinde tartışılacaktır. Bu doğrultuda bu bölümde tarihi bir kent parçası olan Tarihi Yarımada'nın çeşitliliğini ortaya koyabilmek için:

- Arazi kullanımdaki çok çeşitli kullanımları bir arada bulunduran fonksiyonlar
- Fizik mekâna çeşitlilik ve zenginlik kazandıran koruma alanları ile tescilli eserler
- Eski eser dışındaki yapı yaşlarının eski ve yeni olma durumları ile alana kazandırmış oldukları çeşitlilik konuları değerlendirilecektir.

4.1.1.1 Arazi Kullanımda Çeşitlilik

Geçmişten günümüze birçok uygarlığa başkentlik yapan Tarihi Yarımada, yönetim ve ticaret merkezi, sosyal ve kültürel merkez olarak günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Tarih içinde kimliğinde barındırdığı çeşitli kullanımlar günümüze ulaşmış ya da değişmiştir. Bugün eklenen Yenikapı dolgu alanı ile birlikte yaklaşık 1611 hektar büyüklüğüne ulaşmış olan Tarihi Yarımada'nın mekânsal kullanımının (Tablo 4.2) büyük bir bölümünü konut alanları, ticaret alanları ve diğer kullanım alanları oluşturmaktadır (Fatih Belediyesi, 2021).

Tablo 4.2 2022 yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım oranları (Fatih Belediyesi, 2021)

Sıra	Fonksiyonlar	Alan (Ha)	Oran (%)
1	Konut Alanı	329.92	20.48
2	Ticaret-Konut Alanı	168.55	10.46
3	Ticaret Alanı	141.46	8.78
4	Turizm Alanı	24.03	1.49
5	Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı	1.28	0.08
6	İmalat+Depolama Alanı	13.13	0.82
7	Kamu Hizmet Alanı	43.69	2.71

Tablo 4.2 2022 yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım oranları (Fatih Belediyesi, 2021) (devamı)

Sıra	Fonksiyonlar	Alan (Ha)	Oran (%)
8	BHA	9.26	0.57
9	Kültürel Tesis Alanı	85.01	5.28
10	Eğitim Alanı	70.77	4.39
11	İbadet Alanı	76.29	4.74
12	Sağlık Alanı	46.53	2.89
13	Park ve Yeşil Alan	173.3	10.76
14	Spor Alanı	18.72	1.16
15	Askeri Alan	1.04	0.06
16	Mezarlık Alanı	3.52	0.22
17	Meydan	10.4	0.65
18	Teknik Altyapı Alanı	3.03	0.19
19	Diğer Alanlar[6]	391.07	24.27
Toplam		**1611**	**100**

[6] Ulaşım altyapısı, otopark alanları, akaryakıt istasyonları ve boş alanları kapsamaktadır.

Çalışma kapsamında "*Kentsel Canlılık*" kavramı için arazi kullanım çeşitliliğine bakılmış ve bu doğrultuda tekil fonksiyonlar yerine farklı kullanımları bir arada bulunduran fonksiyonlar tercih edilmiştir. Bu alanlar, konut ve ticaret fonksiyonunu bir arada bulundurması sebebi ile Ticaret-Konut Alanları, konaklama ve ticaretin birlikte yer aldığı Turizm Alanları, içinde karma kullanımların yer aldığı Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanlarıdır (Şekil 4.1).

Ticaret ve Konut fonksiyonunun diğerlerine kıyasla çok daha yoğun olduğu bu kullanımlar 1611 hektarlık alanın yaklaşık %11'ini oluşturmaktadır (Tablo 4.2).

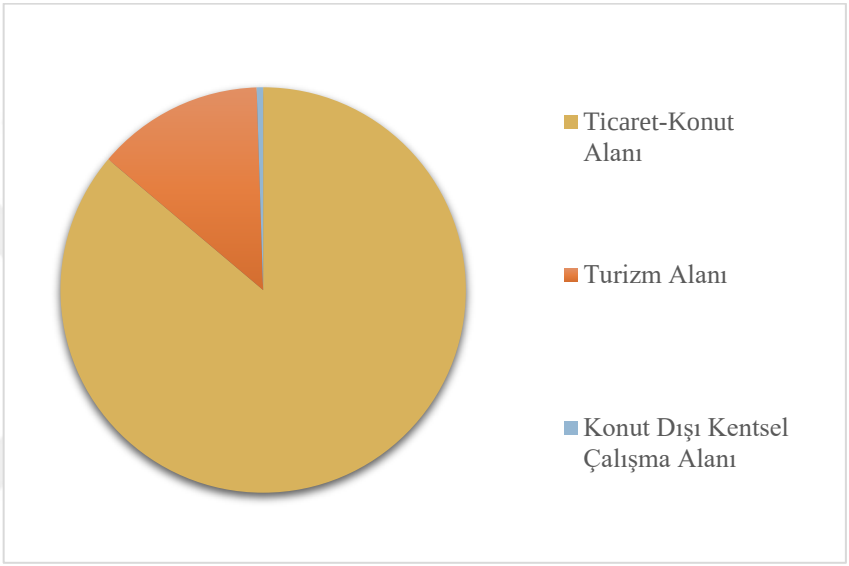

Şekil 4.1 2022 Yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım çeşitliliği oranları (Fatih Belediyesi, 2021)

Tablo 4.3 2022 Yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım çeşitliliği oranları (Fatih Belediyesi, 2021)

Sıra	Arazi Kullanım Çeşitliliği	Alan (Ha)	Çeşitlilik Oran (%)
1	Ticaret-Konut Alanı	168.55	86.94
2	Turizm Alanı	24.03	12.40

Tablo 4.3 2022 Yılı Tarihi Yarımada arazi kullanım çeşitliliği oranları (Fatih Belediyesi, 2021) (devamı)

Sıra	Arazi Kullanım Çeşitliliği	Alan (Ha)	Çeşitlilik Oran (%)
3	Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı	1.28	0.66
Toplam		**193.86**	**100**

Ticaret-Konut Alanları Fatih Bölgesi ile Eminönü Bölgesinin güneyindeki mahallelerde (Kâtip Kasım Mah., Nişanca Mah., Muhsine Hatun Mah. ve Şehsuvar Bey Mah.) yoğunluk gösterirken; turizm alanları Aksaray-Laleli Bölgesi, Ordu Caddesi'ne bakan yapı adaları, Sultanahmet-Cankurtaran Mahalleleri ve Sirkeci Bölgesinde yoğunlaşmaktadır (Şekil 4.2).

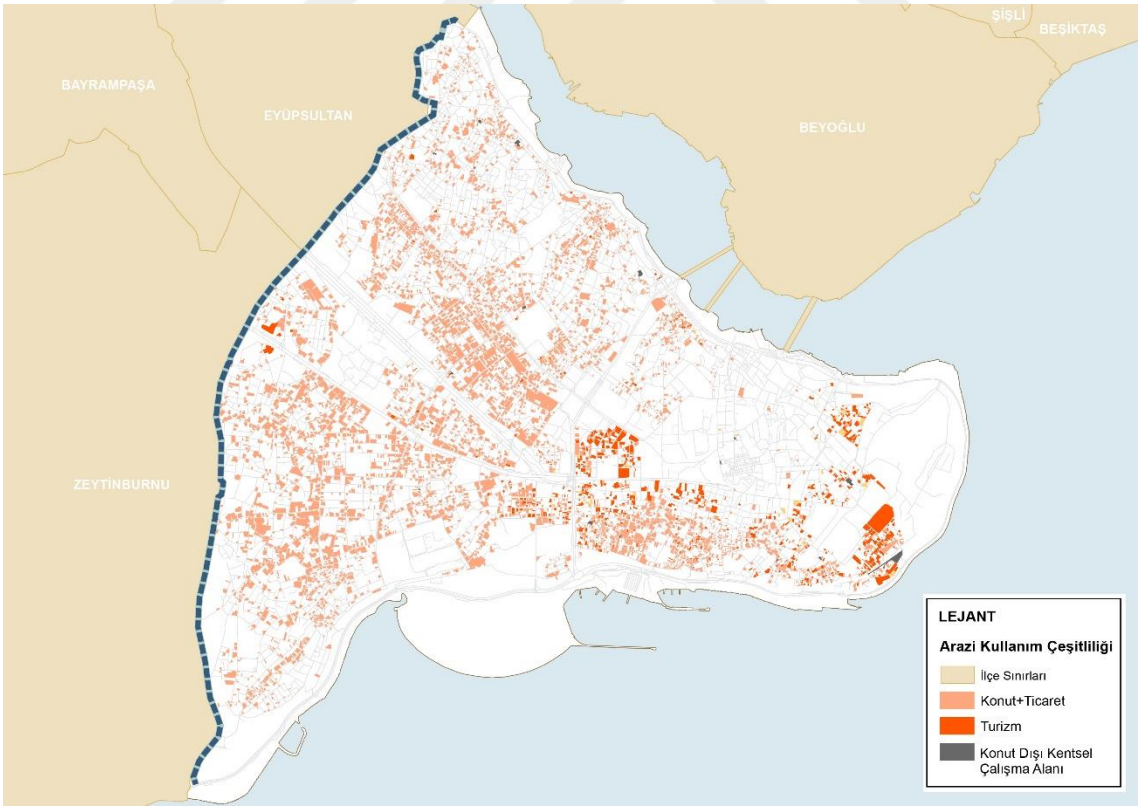

Şekil 4.2 2022 Yılı arazi kulanım çeşitliliğinin mekansal dağılımı (Fatih Belediyesi, 2021)

4.1.1.2 Özgün Yapı ve Alanlarda Çeşitlilik

Kentsel canlılığa etki eden, oluşturacağı çeşitlilikle mekâna ziyaretçi çekeceği düşünülen bir başka unsur ise özgün yapı ve dokuların varlığıdır. Montgomery'e göre iyi bir kent oluşturmanın fiziki koşullardan bazıları görsel anlamda işaretler ve mimari stilde bulunan çeşitlilikle sağlanmaktadır. Ona göre mimari stildeki özgünlük kimliği şekillendirerek mekâna ait bir imaj oluşturmaktadır. Mekândaki özgün işaret öğeleri ise insanları yönlendirmekte ve buluşma noktalarını oluşturmaktadır. İyi ve canlı bir kent, çeşitli, çok kültürlü, tarihi ve modern mimariyi bir arada bulundurmalıdır (Montgomery, 1998, s. 111-113).

Tarihi kentler, özgün dönem yapıları ve kentsel işaret öğelerini barındırma konusunda oldukça zengindir. Bu fiziki detayların kente kazandırmış olduğu çeşitlilik ise ziyaretçi üzerinde merak uyandırmakta ve dolayısıyla ziyaretçinin mekân üzerindeki hareketini arttırmaktadır. Bu bağlamda Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığa etki eden çeşitlilik bileşenine özgün yapı ve alanlar dâhil edilmiştir.

Özgün yapı ve alanlar ise Tarihi Yarımada'da, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiş olan koruma alanları ve tescilli eski eserler olarak konu edilmiştir.

- **Dünya Mirası Listesi Koruma Alanları**

Binlerce yıl çeşitli kültürlere ev sahipliği yapmış, çok katmanlı, üstün evrensel değere sahip olan Tarihi Yarımada, 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Komitesi tarafından *"İstanbul'un Tarihi Alanları"* olarak Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 35).

Suriçi'nde Yenikapı Dolgu Alanı hariç ilçenin tamamı sit alanıdır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 34). Tarihi Yarımada'yı daha da özel kılan ise dünya mirası alanı sınırlarında kalan zengin, çeşitli ve özgün fizik mekân dokusudur. Bu kapsamda her kültürden yerli ve yabancı ziyaretçi çeken Tarihi Yarımada'ya tarihi kentlerde canlılık kavramı için koruma alanlarının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple çalışma için yapılan analizlere, ilçenin tamamının (Yenikapı Dolgu Alanı Hariç) sit alanı olduğu göz önünde bulundurularak Dünya Mirası Listesine alınmış olan Koruma Alanları aynı zamanda çeşitlilik yaratıcı bileşen olarak dâhil edilmiştir (Şekil 4.3). Bu alanlardan İstanbul Kara Surları Koruma Alanı, Eyüpsultan ve Zeytinburnu ilçe sınırlarına da giriyor olup toplamda

561 hektarlık alanı kapsamaktadır (Tablo 4.4). Bu alanın sadece Tarihi Yarımada'da kalan kısmı ise yaklaşık 130,5 hektar büyüklüğündedir.

Tablo 4.4 Tarihi Yarımada sınırlarında bulunan UNESCO Dünya Mirası Alanı koruma alanları (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018)

Koruma Alanı		Büyüklük (Ha)
Dünya Mirası Alanı	Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı	140
	Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı	54
	Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı	10.5
	İstanbul Kara Surları Koruma Alanı	561

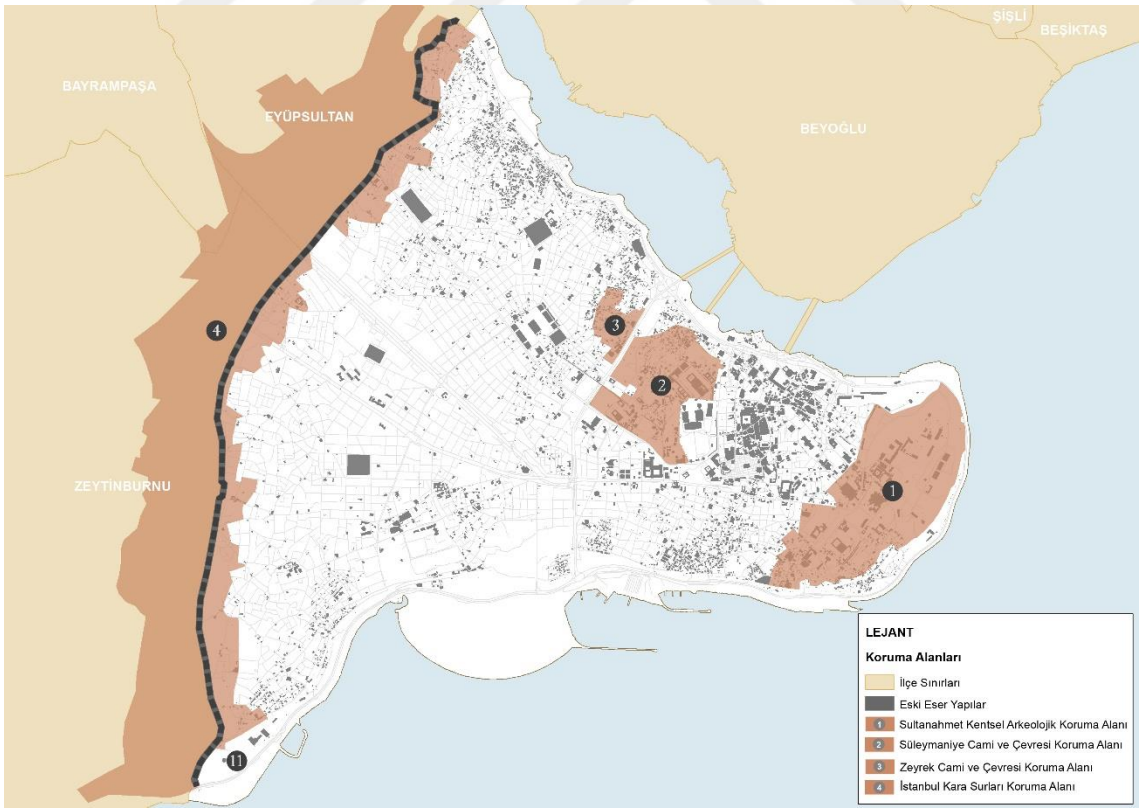

Şekil 4.3 UNESCO Dünya Mirası Alanı'nın mekansal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2012)

- **Tescilli Eski Eserler**

Maas'a göre kentsel canlılığı arttıran fırsatlardan biri diğer mekânlarda karşılaşılmayan özellikleri mekânda deneyimleme fırsatıdır. Ona göre kentin karakterini oluşturan bu çeşitlilik ve fırsat hem yerli hem yabancı ziyaretçileri mekâna çekerek canlılığın oluşmasına yardımcı olacaktır (Maas, 1984, s. 38-42).

Çalışma kapsamında, tarihi kentlerde canlılığa girdi verecek olan ve hareketliliği arttıracak bireylerin varlığı, aynı zamanda mekâna özgünlük katan eski eserler ile ilişkilendirilmiştir. Tarihi Yarımada bünyesinde, geçmişten birçok katmana ait eski eser bulunduran zengin bir mimari dokuya sahiptir. Sahip olduğu çok çeşitli zengin eserlerin varlığı kullanıcıyı mekâna çekmektedir. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü verilerine göre ilçede 10.248 adet tescilli eski eser (anıt eser, sivil mimarlık örneği, sur, kalıntılar, kayıp eserler vb.) bulunmaktadır (İBB, 2019).

Mevcut olan bu eski eserler günümüzde yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından alana hareketlilik kazandırmakta; aynı zamanda konut alanlarına dâhil olan sivil mimarlık örneği eserler, nüfus yoğunluğuna katkıda bulunarak gece ve gündüz mekâna ayrıca hareketlilik ve canlılık sağlamaktadır.

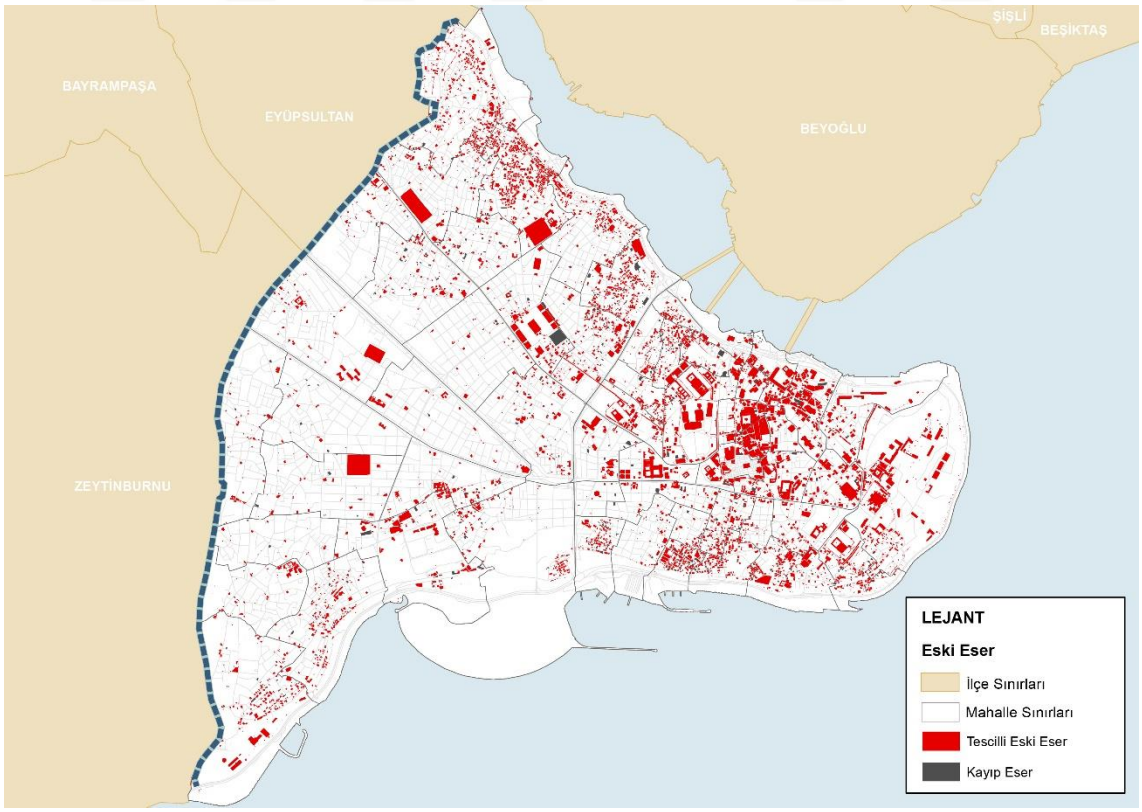

Şekil 4.4 Eski eserlerin mekansal dağılımı (İBB, 2019)

Tarihi Yarımada'da tescilli eski eserler Eminönü Bölgesi ile Fatih Bölgesinin kıyı kesimlerinde (Ayvansaray, Fener-Balat, Cibali, Zeyrek, Yedikule, Kocamustafapaşa, Yenikapı) yoğunlaşmıştır. Kayıp eserler başta Süleymaniye olmak üzere, eski eser barındıran diğer bölgelere homojen olarak dağılmıştır (Şekil 4.4).

4.1.1.3 Yapı Yaşındaki Çeşitlilik

Kentsel canlılık için mekân, aynı zamanda yaşça eski olan yapılara ihtiyaç duymaktadır. Yaşça eski olandan kasıt ise kıymetli olan eski eserleri değil; sade, sıradan, görece daha düşük değerli, tescilli olmayan eski yapılardır. Çünkü bir kentsel mekân ne kadar fazla yeni yapıya sahipse, oradaki işletmeler de bir o kadar yeni yapı maliyetini karşılayabilecek düzeyde olanlarla sınırlanmış olacaktır. Sokakların güvenliği ve kamusal yaşamın gerekliliği olan sıradan birçok işletme eski yapılarda daha düşük maliyetle barınabilmektedir. Mekânda eski ve yeni yapıların sağlamış olduğu çeşitlilik ise getirisi olmayan, düşük, orta ya da yüksek getirili birçok işletmenin karışımına sebep olacaktır (Jacobs, 1961, s. 187-188). Jacobs'ın her düzeyde işletmenin var olabilmesi için gerekli gördüğü eski yapı önerisine ise Maas fırsat çeşitliliğini eklemiştir. Mekânda karma durumda var olan ekonomik ve sosyal fırsatların çeşitliliği çekiciliği arttırarak yaya yoğunluğunu arttırmakta dolayısıyla kentsel canlılığa etki etmektedir (Maas, 1984, s. 12-13).

Sonuç olarak mekân yapı yaşı anlamında ne kadar çeşitliyse fiziki sosyal ve ekonomik yapıda da çeşitlilik artmaktadır. Yaşlı yapı varlığı hem ekonomik anlamda işletmeler için hem de sosyal anlamda mekânda yaşayacak olan insanların gelir durumu açısından çeşitlilik sağlayacaktır. Bunun sonucunda oluşan çeşitlilik ise kentsel canlılığı pozitif yönde etkileyecektir.

Bu kapsamda Tarihi Yarımada'nın yapı yaşlarındaki çeşitliliği görebilmek için değerli olan tescilli eski eserler bu analizin dışında bırakılmıştır. Fatih Belediyesi'nden alınan 2020 yılı verilerine göre Tarihi Yarımada'da, 37.938 adet tescilli olmayan yapı bulunmaktadır (Fatih Belediyesi, 2020). Bu yapıların %46'sının (17.364 adet) yaşı bilinmemektedir. Kalan %42'si (15.883 adet) 31 yaşın üstünde olup; %2'si (742 adet) 0-5 yaş, %4'ü (1.583 adet) 6-15 yaş ve %6'sı (2.366 adet) 16-30 yaş aralığındadır (Şekil 4.5).

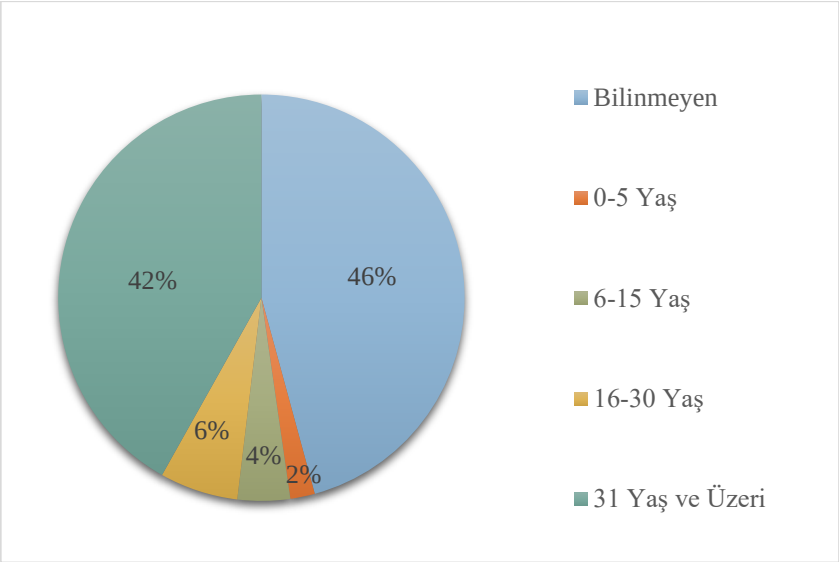

Şekil 4.5 Tarihi Yarımada yapı yaşı oranları (Fatih Belediyesi, 2020)

İlçede tescilli olmayan eski yapılar Fatih Bölgesinde yoğunlaşmakta olup, homojen bir dağılım göstermektedir. Eminönü Bölgesinde ise güneyde bulunan mahallelerde yoğunlaşmaktadır (Şekil 4.6).

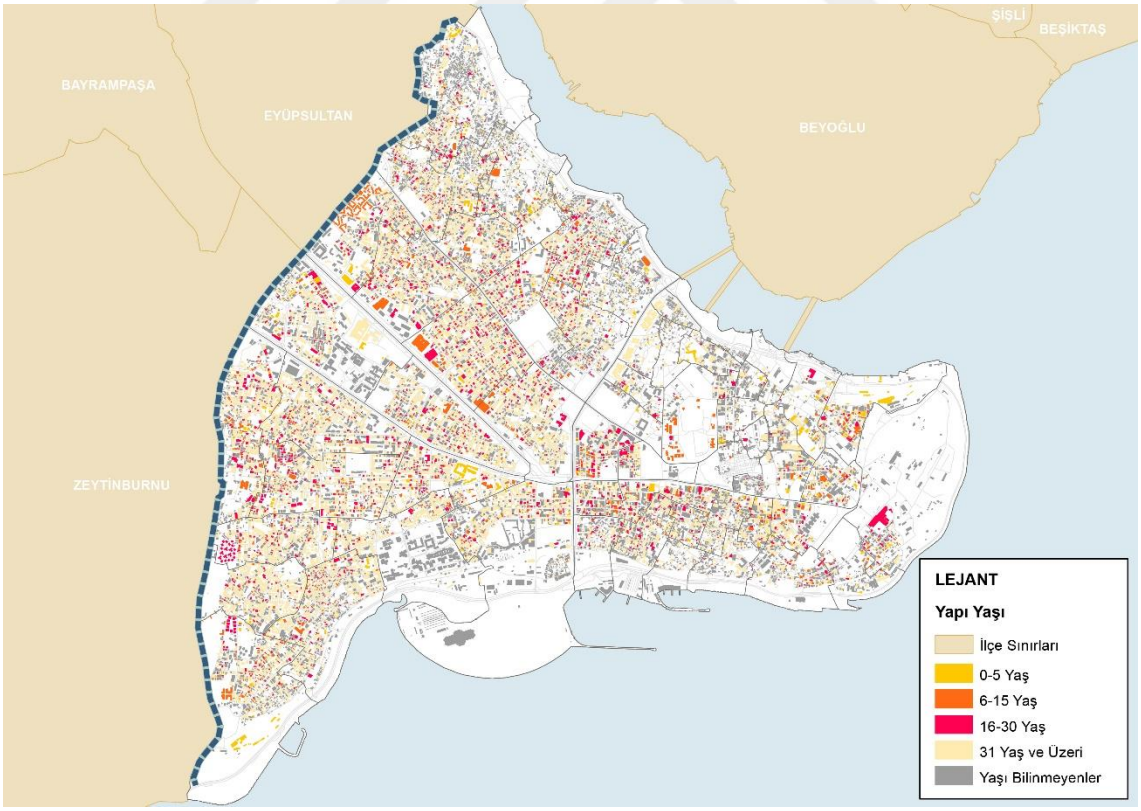

Şekil 4.6 Tarihi Yarımada yapı yaşı analizi (Fatih Belediyesi, 2020)

4.1.2 Yoğunluk

Kentsel canlılık için, mekânın hangi amaç ve hedef doğrultusunda olursa olsun insan yoğunluğuna sahip olması gerekmektedir. Buradaki temel konu, mekânın canlılığının yalnızca gündüz gelen ziyaretçiler ile değil özellikle mekânda kalıcı olan gece nüfusu ile sağlanması gerekliliğidir. Çünkü yaşayan bir mekândaki canlılık, içinde barındırdığı ana kullanıcıların birbirleriyle etkileşimleri ile çoğalacaktır.

Bu doğrultuda bu bölümde tarihi bir kent olan Tarihi Yarımada'nın yoğun olma durumunu ortaya koyabilmek için:

- Nüfus yoğunluğu,
- Gece nüfusunu besleyen konut fonksiyonunun yoğunlaştığı alanlar,
- Kullanıcıyı mekâna çeken yapı yoğunluğu konuları değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında canlılık için yapı ve insan yoğunluğu değerlendirilecek olup, taşıt yoğunluğu ele alınmamıştır.

4.1.2.1 Nüfus Yoğunluğu

Canlı bir kentin ana omurgasını mekânda hem gece hem de gündüz yaşayan birey oluşturmaktadır. İnsan yoğunluğu mekânda gece gündüz var olduğu takdirde ilişkilerden, çeşitlilikten, hareketten ve dolayısıyla canlılıktan söz edilebilmektedir.

Geçmişten günümüze İstanbul'un merkezi olan Tarihi Yarımada'nın nüfusu 1975 yılına kadar artma eğilimi gösterirken bu tarihten itibaren yıllara göre sürekli olarak azalmıştır (Şekil 4.7) (TÜİK, 1965-2000). Gece nüfusu fazlasıyla düşen Eminönü ilçesi, 2008 yılı itibarıyla Fatih ilçesine dâhil olmuş, bir bütün olarak Tarihi Yarımada nüfusu dengelenmeye çalışılmıştır. Buna karşın Tarihi Yarımada'da yaşayan nüfus düşme eğilimini sürdürmektedir. Günümüzde Tarihi Yarımada'nın gündüz nüfusu fazlasıyla yoğun olmasına rağmen çalışmada yaşayan nüfusu üzerinden kentsel canlılık ölçülmeye çalışılmıştır.

Yıllar	Eminönü	Fatih	Tarihi Yarımada	İl Nüfusuna Oranı (%)
1965	137,849	344,602	482,451	21.0
1970	136,997	417,662	554,659	18.4
1975	122,885	504,127	627,012	16.1
1980	93,324	474,578	567,902	12.0
1985	93,383	497,459	590,842	10.1
1990	83,444	462,464	545,908	7.5
2000	55,635	403,508	459,143	4.6
2011	30,762	398,589	429,351	3.2
2021	26,275	356,715	382,990	2.4

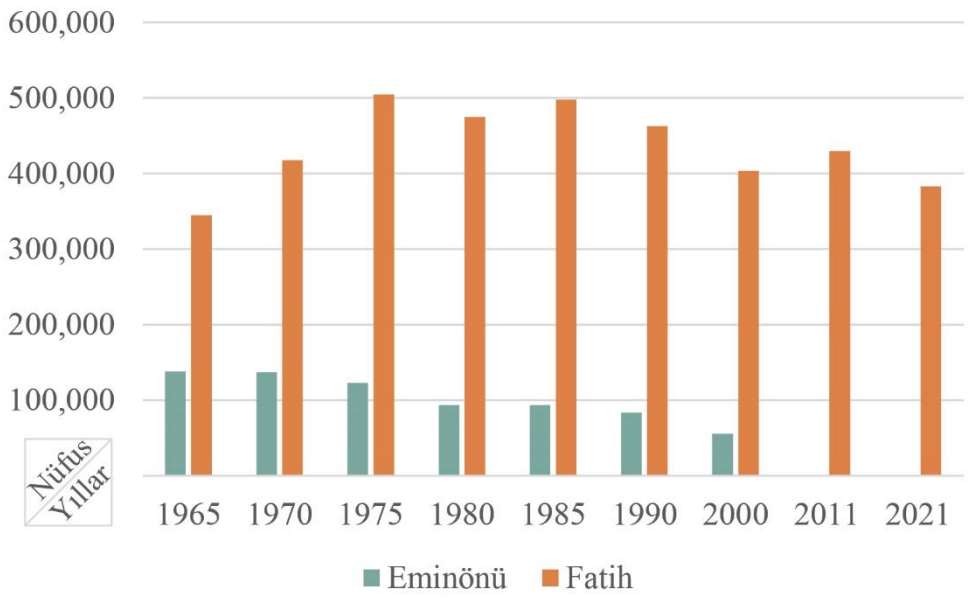

Şekil 4.7 Tarihi Yarımada'nın 1965-2021 yılları arasında nüfus değişimi[7] (TÜİK, 1965-2000, 2021)

Günümüzde ise 2021 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sonuç Sistemine göre ilçenin nüfusu 382.990'dır (TÜİK, 2021). İlçe en yüksek nüfusa sahip mahallelere göre sıralandığında ise Fatih Bölgesinde yer alan; Seyyid Ömer Mahallesi, Hırka-i Şerif Mahallesi, Şehremini Mahallesi ve Akşemsettin Mahallesi ön sırada yer almaktadır. Düşük nüfusa sahip mahalleler ise Eminönü Bölgesindedir. Bu

[7] 2008 yılı itibarıyla Eminönü İlçesi ile Fatih İlçesi birleştirilerek tek bir ilçe haline getirilmiştir. Bu sebeple 2011 ile 2021 nüfus verileri Fatih İlçesi olarak tek bir sütunda ifade edilmiştir.

Mahallelerdeki nüfus sayısı Nişanca Mahallesi dışında 10 ile 2000 kişi arasında değişmektedir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5 Mahalle nüfus büyüklükleri ve nüfus yoğunluğu (TÜİK, 2021)

Sıra	Mahalle	2021 Nüfus	Yoğunluk (Ki/Ha)
1	Alemdar	396	1 ile 50
2	Balabanağa	112	1 ile 50
3	Beyazıt	97	1 ile 50
4	Cankurtaran	1,175	1 ile 50
5	Demirtaş	214	1 ile 50
6	Hacı Kadın	277	1 ile 50
7	Hobyar	73	1 ile 50
8	Hocapaşa	253	1 ile 50
9	Kemalpaşa	445	1 ile 50
10	Mercan	39	1 ile 50
11	Mesihpaşa	143	1 ile 50
12	Mimar Kemalettin	252	1 ile 50
13	Molla Fenari	148	1 ile 50
14	Rüstempaşa	15	1 ile 50

Tablo 4.5 Mahalle nüfus büyüklükleri ve nüfus yoğunluğu (TÜİK, 2021) (devamı)

Sıra	Mahalle	2021 Nüfus	Yoğunluk (Ki/Ha)
15	Sarıdemir	10	1 ile 50
16	Sultan Ahmet	604	1 ile 50
17	Sururi	23	1 ile 50
18	Süleymaniye	735	1 ile 50
19	Tahtakale	14	1 ile 50
20	Taya Hatun	100	1 ile 50
21	Yavuz Sinan	252	1 ile 50
22	Aksaray	9,310	51 ile 150
23	Binbirdirek	1,422	51 ile 150
24	Cerrahpaşa	8,027	51 ile 150
25	Emin Sinan	924	51 ile 150
26	Hoca Gıyasettin	516	51 ile 150
27	Kalenderhane	1,484	51 ile 150
28	Katip Kasım	1,740	51 ile 150
29	Küçük Ayasofya	1,998	51 ile 150

Tablo 4.5 Mahalle nüfus büyüklükleri ve nüfus yoğunluğu (TÜİK, 2021) (devamı)

Sıra	Mahalle	2021 Nüfus	Yoğunluk (Ki/Ha)
30	Mimar Hayrettin	619	51 ile 150
31	Muhsine Hatun	1,819	51 ile 150
32	Şehsuvar Bey	2,101	51 ile 150
33	Ayvansaray	16,107	151 ile 300
34	Balat	12,215	151 ile 300
35	Cibali	7,487	151 ile 300
36	Molla Hüsrev	1,571	151 ile 300
37	Nişanca	5,549	151 ile 300
38	Saraç İshak	1,155	151 ile 300
39	Topkapı	10,568	151 ile 300
40	Yedikule	16,149	151 ile 300
41	Ali Kuşçu	10,323	301 ile 450
42	Haseki Sultan	9,548	301 ile 450
43	İskenderpaşa	13,373	301 ile 450
44	Karagümrük	10,827	301 ile 450

Tablo 4.5 Mahalle nüfus büyüklükleri ve nüfus yoğunluğu (TÜİK, 2021) (devamı)

Sıra	Mahalle	2021 Nüfus	Yoğunluk (Ki/Ha)
45	Koca Mustafapaşa	19,497	301 ile 450
46	Mevlanakapı	18,622	301 ile 450
47	Molla Gürani	13,624	301 ile 450
48	Şehremini	20,420	301 ile 450
49	Zeyrek	13,391	301 ile 450
50	Akşemsettin	20,283	451 ile 600
51	Atikali	13,874	451 ile 600
52	Derviş Ali	17,435	451 ile 600
53	Hırka-i Şerif	21,664	451 ile 600
54	Seyyid Ömer	24,912	451 ile 600
55	Silivrikapı	16,028	451 ile 600
56	Sümbül Efendi	16,005	451 ile 600
57	Yavuz Sultan Selim	17,026	451 ile 600
TOPLAM		**382,990**	

Aynı zamanda TÜİK 2021 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sonuç Sisteminin verilerine göre Tarihi Yarımada'da bulunan 57 adet mahalleye yönelik nüfus yoğunluğu analizi hazırlanmıştır (Şekil 4.8). Hazırlanan bu analize göre Fatih Bölgesinde yer alan Atikali Mahallesi (600 ki/ha), Seyyid Ömer Mahallesi (530 ki/ha), Silivrikapı Mahallesi (517 ki/ha), Hırka-i Şerif Mahallesi (504 ki/ha) ve Sümbül Efendi Mahallesi (500 ki/ha) nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu mahallelerdir. Nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu mahalleler ise Eminönü Bölgesinde yer almaktadır. Sarıdemir, Rüstempaşa, Tahtakale, Sururi, Hobyar, Mercan, Hocapaşa, Beyazıt, Molla Fenari, Balabanağa, Cankurtaran, Mimar Kemalettin, Mesihpaşa, Taya Hatun, Süleymaniye, Kemalpaşa, Demirtaş, Alemdar, Hacıkadın, Sultanahmet, Yavuz Sinan Mahallelerinde yoğunluk 50 ki/ha ve altına düşmektedir (Şekil 4.8).

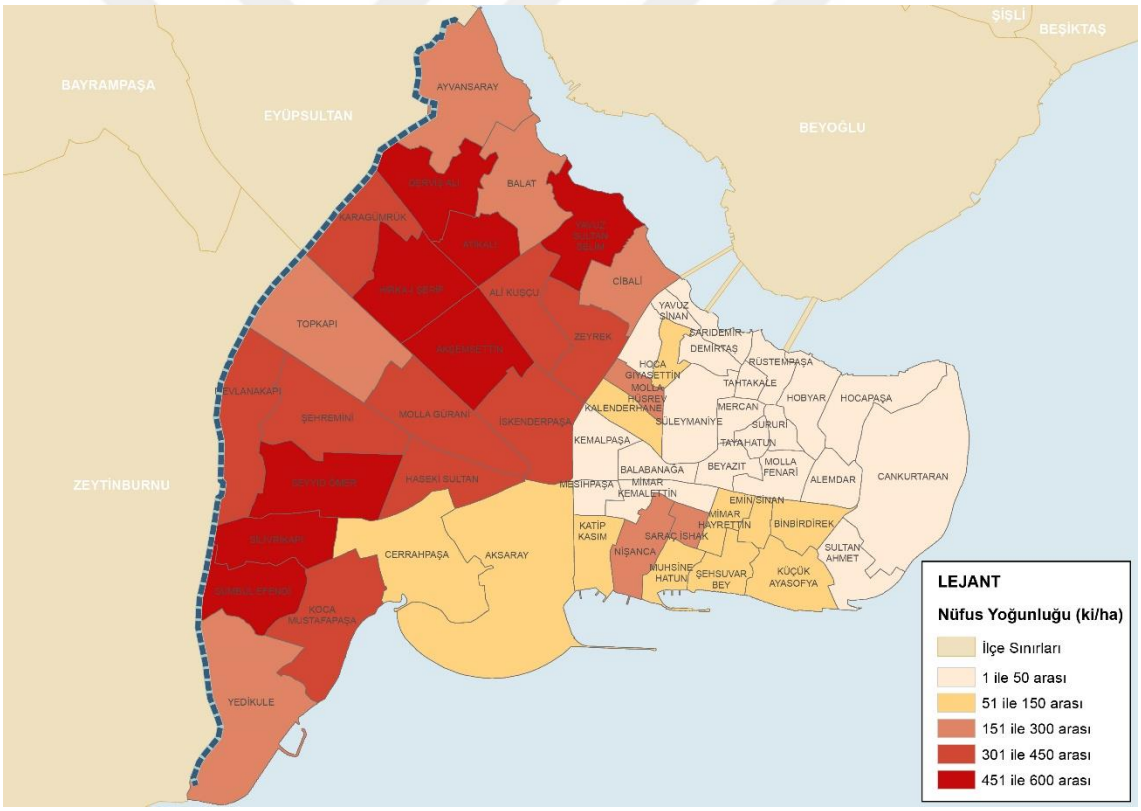

Şekil 4.8 Tarihi Yarımada nüfus yoğunluğu analizi (TÜİK, 2021)

4.1.2.2 Konut Fonksiyonunun Yoğunlaştığı Alanlar

Kentsel canlılığın sağlanması için olması gereken bir başka bileşen mekânda yeterli düzeyde konut fonksiyonunun yoğunlaştığı alanların varlığıdır. Çünkü o mekânda yaşayan nüfusu barındıran konut alanları olmadan çeşitlilik, gece

hareketliliği sağlanmayacaktır. Konut alanlarının fazla olması ile birlikte gece nüfusu da doğru orantılı olarak fazla olacaktır. Bu kapsamda değerlendirilen ve yaklaşık büyüklüğü 1611 hektar büyüklüğünde olan ilçenin konut alanı toplam 329, 92 hektardır. Konut alanları ilçenin %20'sini oluşturmaktadır. Bu alanlar, ilçenin batısı olan eski Fatih Bölgesinde ve Eminönü Bölgesinin güneyinde; Nişanca, Muhsine Hatun, Şehsuvar Bey Sultanahmet Mahallelerinin kıyıya bakan alt kesimleri ile Küçük Ayasofya Mahallesinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte 168,55 hektarlık ticaret-konut alanı ise ilçenin yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Bu alanlar merkezde Vatan Caddesi ve Millet Caddesinin arasında kalan yapı adaları başta olmak üzere; Fatih Bölgesinde dağınık vaziyettedir. Ticaret-konut alanları Eminönü Bölgesinde ise Süleymaniye ve Aksaray başta olmak üzere kıyı kesiminde yer alan güney mahallelerde yoğunlaşmaktadır (Şekil 4.9).

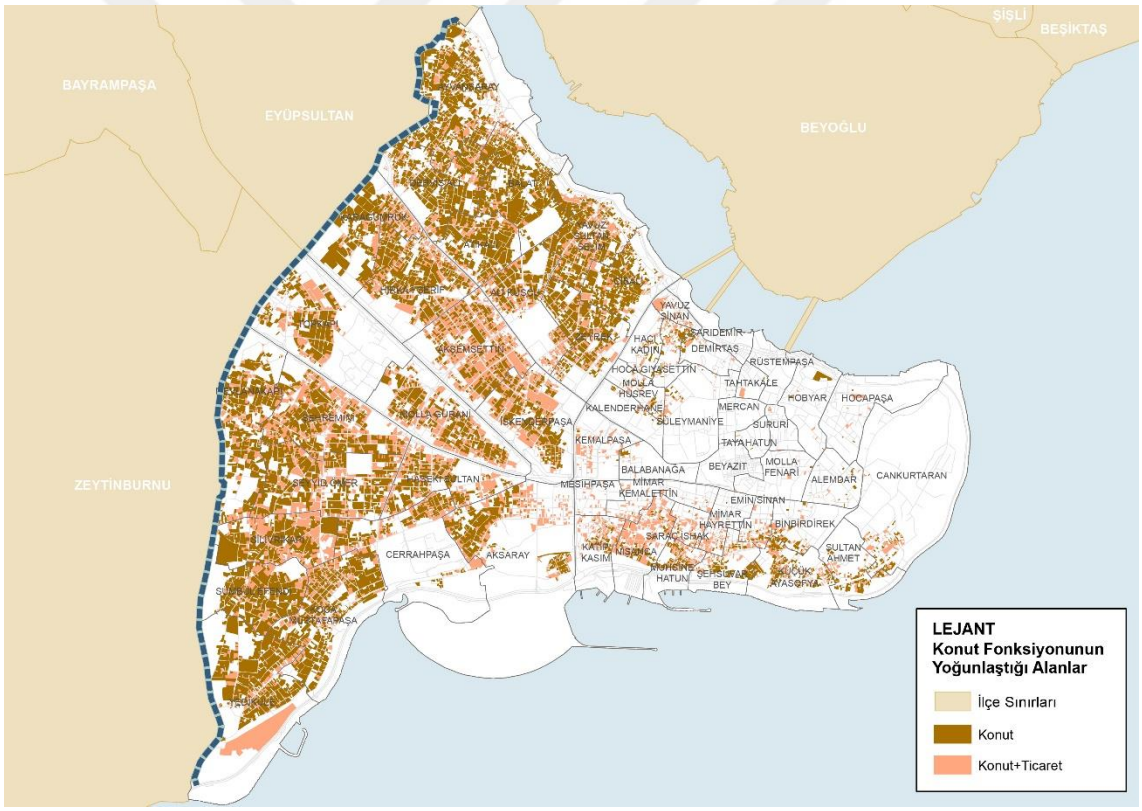

Şekil 4.9 Tarihi Yarımada konut fonksiyonunun yoğunlaştığı alanların gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021)

4.1.2.3 Yapı Yoğunluğu

Kentsel canlılık için nüfus ve konut dışında son olarak mekândaki yapı yoğunluğuna da bakılmıştır. Çünkü insan aktivitelerine olanak sağlayan her bir

girdi canlılığı olumlu etkilemektedir. Sosyal olan bir mekânın yalnızca içinde yaşayan nüfus ile değil başka amaçlar ile de o mekânı dışarıdan kullanan bireyler aracılığıyla olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda mekânda vurgulanan konut yoğunluğu dışında yapı yoğunluğuna da ihtiyaç duyulmaktadır.

Tarihi Yarımada'daki yapı yoğunluğu için KAKS değerlerine bakılmıştır. Ada bazında hesaplanmış olan KAKS değerleri Eminönü Bölgesinde yüksek değerlerde olup; Mesihpaşa Mahallesi, Mimar Kemalettin Mahallesi, Kemalpaşa Mahallesi, Hocapaşa Mahallesi ve Hobyar Mahallesi'nde KAKS=5,5 değerini geçmektedir (Şekil 4.10). İlçenin ortalama KAKS değeri ise 3.45'tir (Fatih Belediyesi, 2021, s. 132).

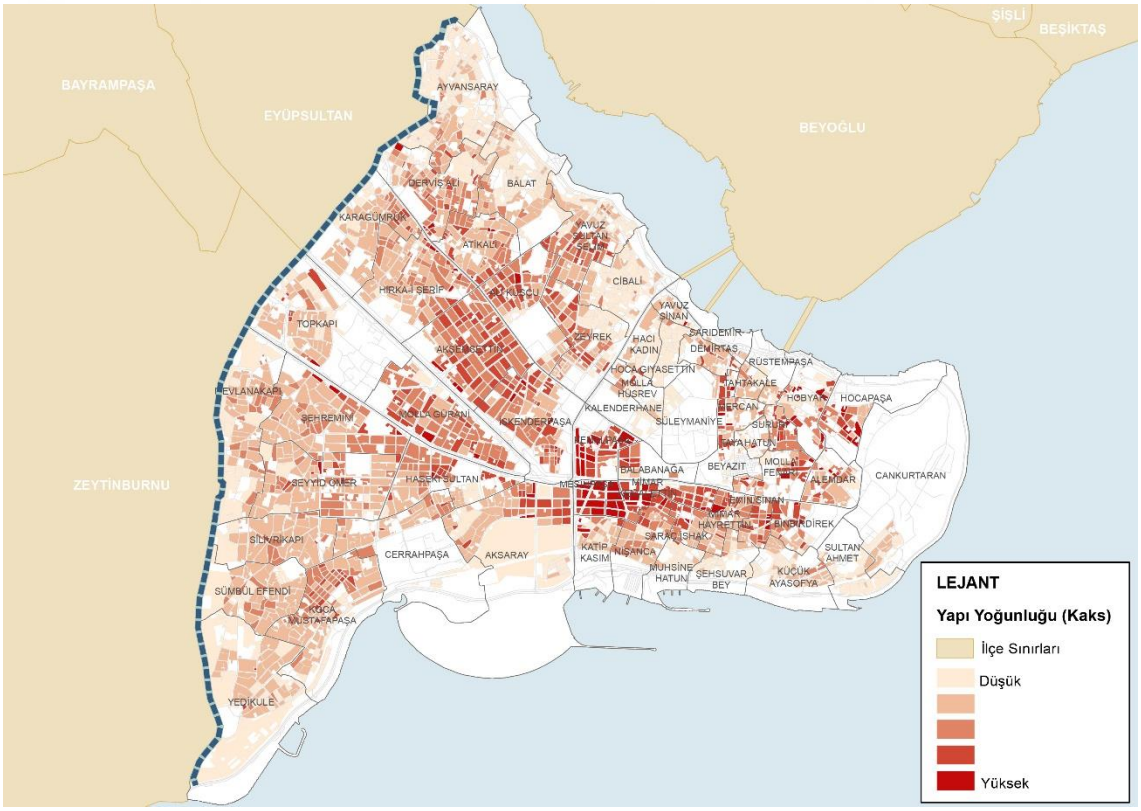

Şekil 4.10 Tarihi Yarımada yapı yoğunluğu analizi (Fatih Belediyesi, 2021)

4.1.3 Sosyal Temas

Son olarak kentsel canlılık için, mekânda insan ile birlikte insanların birbirleriyle olan etkileşimleri gereklidir. Etkileşim ise güvenli bir kamusal alan ile sağlanabilmektedir. Kamusal alan varlığı raslantısal teması arttırmakta ve sokak hayatını canlandırmaktadır. Yabancı insanlarla tanışmak, mekânda neler olup

bittiğini seyretmek; çocuk, genç, yaşlı insan görmek ya da gelip geçenleri izlemek, sohbet etmek, beklemek, buluşmak vb. birçok eylem geleneksel anlamda insani mutlulukları oluşturur (Gehl, 1989, s. 8). Bu eylemler bütünü ise kamusal alandaki sosyal yaşamın vazgeçilmezi olup kentsel canlılığa etki etmektedir.

Bu doğrultuda tarihi bir kent olan Tarihi Yarımada'nın sosyal ilişkiler durumunu ortaya koyabilmek için bu bölümde mekânsal gereklilikler olarak:

- Temasa etki eden yol genişlikleri,
- Yerli ve yabancı ziyaretçiler ile mekândaki yerel kullanıcıların ihtiyacına yönelik ve olası etkileşimleri arttıran kamusal alanlar ile
- Temasın sağlanabilmesi için mekânda var olan güvenlik duygusu konuları değerlendirilmiştir.

4.1.3.1 Kamusal Alanlar

Tanımının yapılmasında zorlanılan kamusal alan Habermas'a göre, sosyal yaşam içinde çeşitli iletişim türleri ile duygu ve düşüncelerin, eylemlerin, söylemlerin, örgütlenmelerin yapıldığı/paylaşıldığı toplumsal bir alandır (Özbek, 2004, s. 40-45). Birbirinden yaş, cinsiyet, dini, ekonomik ve kültürel özellik olarak farklı olan birçok insanı aynı noktaya toplayabilen kamusal alanlar, insanların sosyal anlamda ilişki kurabilmesine olanak tanımaktadır (Akkar Ercan, 2012, s. 177).

Canlı kentsel mekânlar için önemli olan bir başka unsur ise toplumun serbestçe dolaştığı, toplandığı veya dağıldığı, birbirlerini izledikleri kamusal alanlardır. Bu alanlar yalnızca dolaşım alanları olmayıp aynı zamanda mekâna kimlik kazandıran toplumun hafızasında yer eden gelenekler, görenekler ve türlü etkinlikler için imkân sunmaktadır (Montgomery, 1998, s. 109-110).

Kamusal olanın gerçekleştiği, insanlar arası etkileşimi ve sosyal teması arttıran kamusal alanlar tarihi kentler için de oldukça önemlidir. Zaman içinde form değiştirerek ya da değiştirmeden günümüze ulaşan, birçok yaşanmışlığın ve bir aradalığın temsili olan kamusal alanlar günümüz tarihi kentini hâlâ canlı tutabilecek kentsel alanlardır. Bu sebeple sosyal temasın artışına olanak veren kamusal alanlar çalışma kapsamında açık kamusal alanlar ve kapalı kamusal alanlar olarak iki ayrı başlıkta ele alınmıştır. Açık kamusal alan başlığında, yaya yolları, meydanlar, yeşil alanlar incelenirken; kapalı kamusal alanlar başlığında,

eğitim alanı, sağlık alanı, ibadet alanı, spor alanı, belediye hizmet alanı, kamu hizmet alanı, sosyal tesis alanı, kültürel tesis alanı gibi donatı alanları ele alınacaktır.

- Açık Kamusal Alan

Kenti oluşturan her bir öğenin insanların sosyal hayatı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Yayaların kullandığı sokaklar, park alanları, meydanlar; bireylerin toplanma ve dağılma noktaları, birbirleriyle karşılaşacağı, sohbet edeceği, birbirlerini özgürce ifade ettikleri toplumsal açık alanlardır (Erdönmez & Akı, 2005, s. 68). Aynı zamanda bu alanlar simgesel özelliğe sahip alanlardır. Açık kamusal alanlar, kullanıcıları tarafından kültürel, siyasal ya da toplumsal anlamda yüklenen değerler ile sembolik hale gelerek insanlar arası etkileşimin artmasını sağlayan önemli kent parçalarıdır (Akkar Ercan, 2012, s. 177).

Tarihi kentlerde ise ele alınan döneme göre değişebilen ya da benzer kalabilen açık kamusal alanları günümüzde, sokaklar, meydanlar ve açık yeşil alanlar ile tariflemek mümkündür. Bu doğrultuda çalışma kapsamında Tarihi Yarımada'da canlılığın ölçülebilmesi için açık kamusal alan başlığı altında sadece yaya kullanımına açık olan yaya yolları, yerel ya da kentsel ölçekte olan park alanları ile tarih boyunca kent meydanı olma özelliğini koruyan meydanlar incelenmiştir.

Yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla İBB Ulaşım Koordinasyon Müdürlüğü (UKOME) Tarihi Yarımada'da 2005 yılından itibaren sokak yayalaştırma projeleri gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda Eminönü Bölgesinde yaklaşık 295 sokak yayalaştırılmıştır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 97). Alınan bu karar ise sokakların taşıt yerine yalnızca insanların kullanımına açılması yönünde kentsel canlılık için pozitif etkisi bulunmaktadır. Şekil 4.11'de görüleceği üzere yayalaştırılmış olan sokaklar Tarihi Yarımada'nın Eminönü Bölgesinde yer alıyor olup, gece nüfusunun oldukça az olması göz önünde bulundurulduğunda tarihi kentlerde kentsel canlılık için etkisi oldukça azdır.

Tarihi Yarımada'da bilinen en eski meydan Sultanahmet At Meydanıdır (Hipodrom). Bu meydanla (Sultanahmet) birlikte Aksaray, Beyazıt, Çemberlitaş ve Eminönü Meydanları tarihsel gelişim süreci içinde değişiklikler yaşamış olsalar da meydan vasıflarını günümüzde halen sürdürmektedir (İstanbul Alan Yönetim

Başkanlığı, 2018, s. 97). Bu alanlar tarih boyunca olduğu gibi günümüzde halen canlı olup hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler tarafından kullanılmaktadır. Bununla birlikte kentsel ölçekli meydanların yanı sıra alanda mahalle içinde küçük meydanlar da bulunmaktadır (Şekil 4.11).

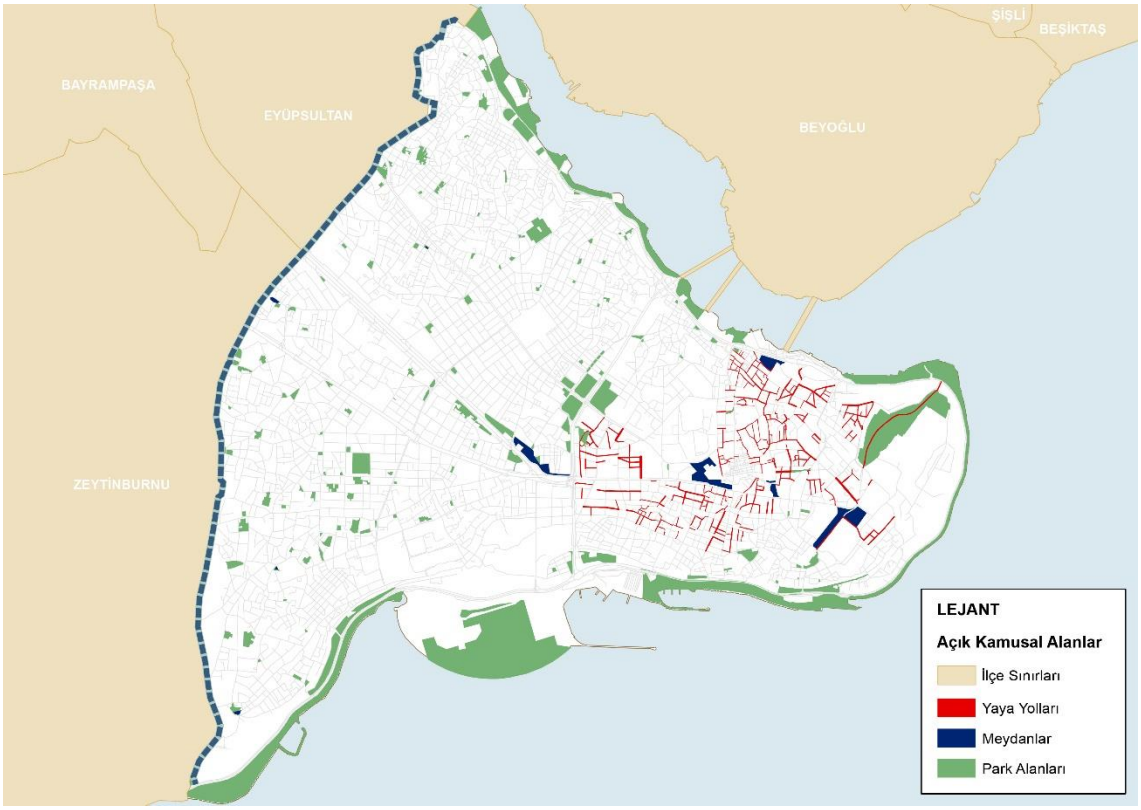

Şekil 4.11 Tarihi Yarımada açık kamusal alanların mekânsal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021)

Son olarak açık kamusal alan bileşeni içinde park alanları ele alınmıştır. Tarihi Yarımada içinde yaklaşık 170 hektar açık yeşil alan bulunmaktadır (Tablo 4.2). Bu alanlar hem kentsel ölçekte hem de mahalle ölçeğinde olup aktif bir şekilde kullanılan ve Tarihi Yarımada'yı canlandıran diğer kentsel alanlardır.

- **Kapalı Kamusal Alanlar**

Toplumun, etnik, dini, kültürel, ekonomik, yaş ve cinsiyet anlamında farklı gruplarını bir araya toplayan kamusal alanlar sosyal teması arttırarak insanlar arası iletişim fırsatı sağlamaktadır. Bu bağlamda açık kamusal alanlara ek olarak kapalı kamusal alanlar da kenti canlandırıcı özelliğe sahiptir. Kentlerde farklı açılardan kamusal alanları sınıflamak mümkün olup kapalı kamusal alanlar, cami-

kilise-sinagog gibi ibadet alanlarını, hastane-sağlık ocağı-dispanser gibi sağlık alanlarını, müze-kütüphane-okul-üniversite gibi eğitim ve kültürel alanları ya da çeşitli kamu yapılarını içeren kapalı mekânları tariflemektedir (Akkar Ercan, 2012, s. 176-177). Bu doğrultuda canlılığın sosyal ilişkilerin yoğun olduğu mekânlarda oluşacağı düşüncesi ile çalışma kapsamında ilçe bütününde açık kamusal alanlara ek olarak diğer donatı alanları, kapalı kamusal alanlar başlığı altında incelenmiştir.

Tarihi Yarımada, İstanbul'un tarihi merkezi olması nedeniyle bünyesinde, tüm kente hizmet eden donatı alanlarını barındırmaktadır. Günümüzde Tarihi Yarımada'da birçok anıt eser donatı alanı olarak kullanılıyor olup; dini alanlar, eğitim alanları, sosyokültürel alanlar, spor tesisleri, idari tesisler ve sağlık alanları ilçeye, yerli ve yabancı ziyaretçileri çekmektedir. Bu alanların ilçe içindeki toplam büyüklüğü yaklaşık 350 hektara karşılık gelmektedir (Tablo 4.2).

Çalışma kapsamında kapalı kamusal alanlar, mahalle ya da kent ölçeğinde ziyaretçilerin kullanım durumuna göre yüzölçümü bakımından ayrıştırılmıştır (Şekil 4.12).

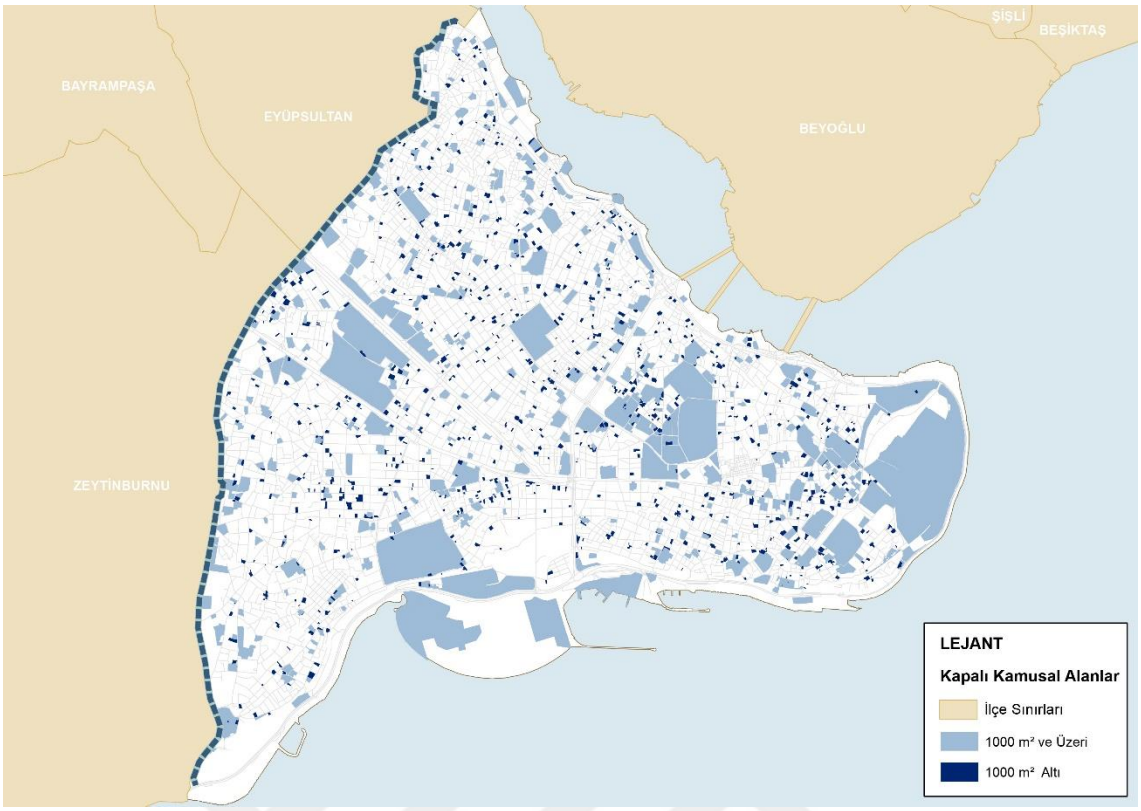

Şekil 4.12 Tarihi Yarımada kapalı kamusal alanların mekânsal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021)

4.1.3.2 Toplu Taşıma ile Erişilebilirlik

Sosyal ilişkilerin daha kolay sağlanması için mekânda bulunabilmek; mekâna erişebilmek önemlidir. Erişilebilirliği yüksek olan mekânlar ziyaretçiler için çekici olmaktadır. Bu doğrultuda kentsel bir mekâna erişim ne kadar kolay sağlanırsa kişinin o mekânda bulunma kolaylığı artacak ve bu durum kentsel canlılığı pozitif yönde etkileyecektir (Firidin & Aksel Enşici, 2006, s. 83). Mekâna araçla erişim ise toplu taşıma ya da özel araçlarla gerçekleşmektedir. Özel araç ile artan erişim toplu taşıma hizmetlerinde düşüşe sebep olabilmektedir. Aynı zamanda mekâna özel araç ile ulaşım, bölgedeki diğer hizmetlerin kullanımını da azaltmaktadır (Jacobs, 1961, s. 352). Özel araç kullanıcısı için ulaşılan mekân, yalnızca bitiş noktasından ibaret olup, bu durum sosyal ilişkilerin kurulmasını zayıflatmaktadır. Bu doğrultuda mekâna erişimin toplu taşıma ile sağlanması önemlidir.

Özel araç kullanımı kentsel canlılık üzerinde olumsuz etkilerine ek olarak aynı zamanda tarihi kentler üzerinde de çeşitli sorunlara sebep olmaktadır. Tarihi kentler özel araç kullanımı ile birlikte, trafik, gürültü kirliliği, görsel ve estetik

kirlilik gibi sorunlara maruz kalmakta, sosyokültürel ve turizm yoğunluğu ile beraber yıpranmaktadır (Hamacıoğlu & Yenen, 2009, s. 175).

İncelenen literatürden de hareketle tarihi kentlere erişimin toplu taşıma ve yaya olarak gerçekleşmesi durumunda canlılığın artacağı düşünülmektedir. Tarihi Yarımada'nın toplu taşıma ağını ise otobüsler, raylı sistemler ve deniz yolları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda bu başlık altında Tarihi Yarımada'da canlılığı ölçmek için toplu taşımaya olan erişim analiz edilmiştir.

Tarihi Yarımada'nın toplu taşıma ile erişilebilirliğini ölçmek için otobüs, raylı sistem ve deniz taşımacılığına yönelik erişilebilirlik haritaları oluşturulmuştur. Oluşturulan haritalarda erişilebilirlik, yer seçiminde 500 metre kabul edilen yürüme mesafeleri[8] dikkate alınarak ifade edilmiştir. Toplu taşıma durak noktaları için 500'er metre yarıçapındaki daireler ile erişim alanları ve erişilemeyen alanlar

[8] Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğine göre donatı alanı yürüme mesafelerinin 500-1.000-2.500 metre mesafeleri dikkate alınarak planlanabileceği belirtilmiştir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2014, s. Madde 12).

belirlenmiştir. İlçede otobüs durağına erişilemeyen alan Eminönü Bölgesi (Divan Yolu Caddesi ve çevresindeki alanlar) dışında hemen hemen yoktur (Şekil 4.13).

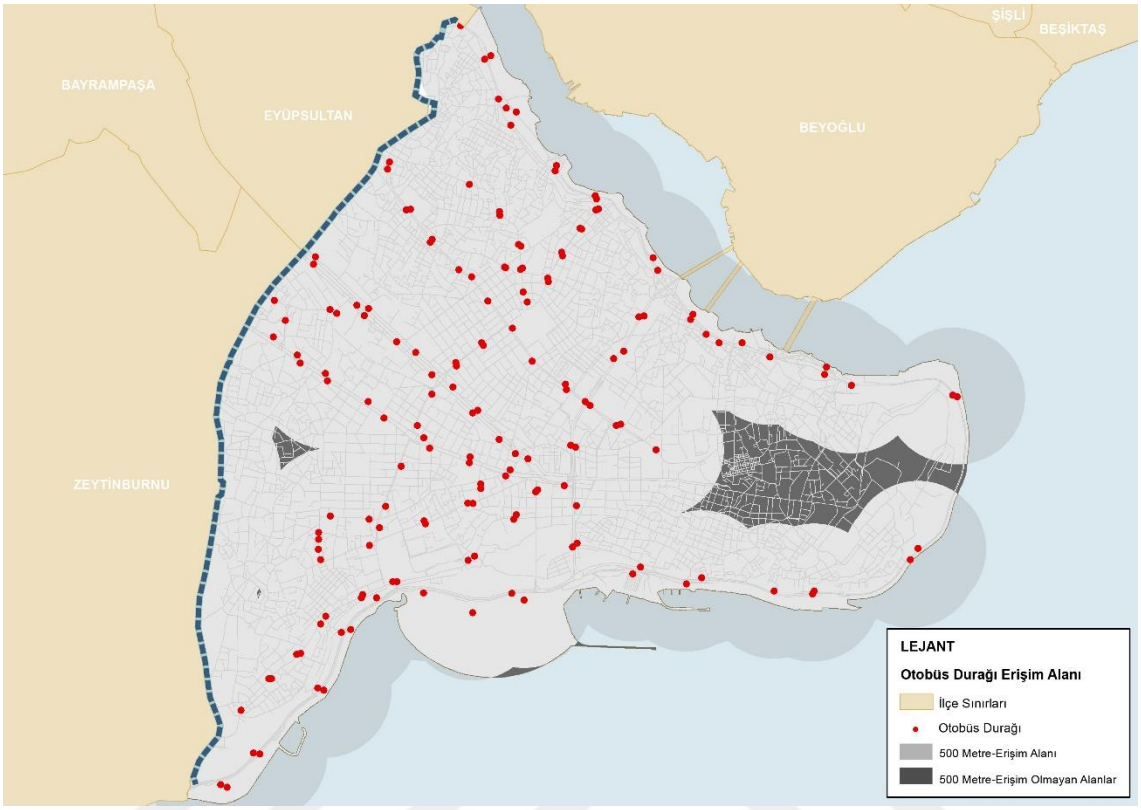

Şekil 4.13 Tarihi Yarımada otobüs durağı erişim alanının mekânsal gösterimi (İBB Şehir Haritası, 2022; Google Maps, 2022)

Aynı zamanda toplu taşıma açısından güçlü demiryolu bağlantıları olan ilçede, M1 Yenikapı–Atatürk Havalimanı / Kirazlı Metro Hattı[9] ve M2 Yenikapı-Hacıosman Metro Hattı[10] olmak üzere iki önemli metro hattı bulunmakta olup; bu hatlar Yenikapı İstasyonunda birbirine bağlanmaktadır. Bu hatlara ek olarak 2013 yılında tüp tünel geçişi hizmete açılan Marmaray da bugün Halkalı-Gebze arası hizmet veriyor olup; Anadolu Yakası'nda Üsküdar'a Sirkeci durağından bağlanmaktadır. Bu hattın ilçede Yenikapı ve Sirkeci olarak iki ana durağı bulunmaktadır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018, s. 98-99). Metro hatlarına ek olarak ilçede iki adet hafif raylı sistem yer almaktadır. Bunlardan ilki 1992'den itibaren Sirkeci-Aksaray arasında hizmet verip 2006 yılında

[9] Tarihi Yarımada'da, Yenikapı-Aksaray-Emniyet/Fatih-Topkapı/Ulubatlı İstasyonları bulunmaktadır.
[10] Tarihi Yarımada'da, Yenikapı-Vezneciler/İstanbul Ü.-Haliç İstasyonları bulunmaktadır.

günümüzdeki haline kavuşan T1 Bağcılar-Kabataş Tramvay Hattıdır[11]. Bir diğeri ise Tarihi Yarımadanın kuzey kıyı şeridinde yer alan T5 Cibali-Alibeyköy Cep Otogarı Tramvay Hattıdır[12]. T5 Tramvay Hattın ilk etabı Cibali ile Alibeyköy Cep Otogarı arasında 2021 yılında hizmete açılmış olup; ikinci etabı olan Küçükpazar ve Eminönü İstasyonları yapım aşamasındadır (Metro İstanbul, 2022). Son olarak ilçede, kapanmış olan Halkalı-Sirkeci arasında kullanılan banliyö hattının Sirkeci-Kazlıçeşme[13] arasında yeniden hizmet verme durumu projelendirilmiş olup hat yapım aşamasındadır (Fatih Belediyesi, 2022).

Bu doğrultuda çalışma kapsamında M1 Yenikapı-Atatürk Havalimanı, M2 Yenikapı-Hacıosman, T1 Bağcılar-Kabataş, T5 Cibali-Alibeyköy Cep Otogarı ve yapım aşamasında olan istasyonları ile yine yapım aşamasında olan Sirkeci-Kazlıçeşme tren hattının 500'er metrelik yarıçapta erişim alanları tespit edilmiştir (Şekil 4.14). Şekil 4.14'te otobüs ile toplu taşıma hizmeti alamayan bölgelerin demiryolları ile erişiminin sağlandığı görülmektedir. Eminönü Bölgesinde Küçükayasofya Mahallesinin bir kısmı, Fatih Bölgesinde Dervişali, Atikali, Alikuşçu, Zeyrek, Seyyid Ömer, Silivrikapı, Sümbül Efendi Mahalleleri ile Yedikule, Ayvansaray, Hırka-i Şerif ve Akşemsettin Mahallelerinin bir kısmı demiryolu hizmeti alamayan bölgelerdir.

[11] Tarihi Yarımada'da, Pazartekke-Çapa/Şehremini-Fındıkzade-Haseki-Yusufpaşa-Aksaray-Laleli/İstanbul Ü.-Beyazıt/Kapalıçarşı-Çemberlitaş-Sultanahmet-Gülhane-Sirkeci-Eminönü İstasyonları bulunmaktadır.

[12] Tarihi Yarımada'da, Ayvansaray-Balat-Fener-Cibali İstasyonları bulunuyor olup; Küçükpazar ve Eminönü İstasyonları yapım aşamasındadır.

[13] Tarihi Yarımada'da, Sirkeci-Cankurtaran-Kumkapı-Yenikapı-Cerrahpaşa-Kocamustafapaşa-Yedikule İstasyonları projelendirilmiş olup yapım aşamasındadır.

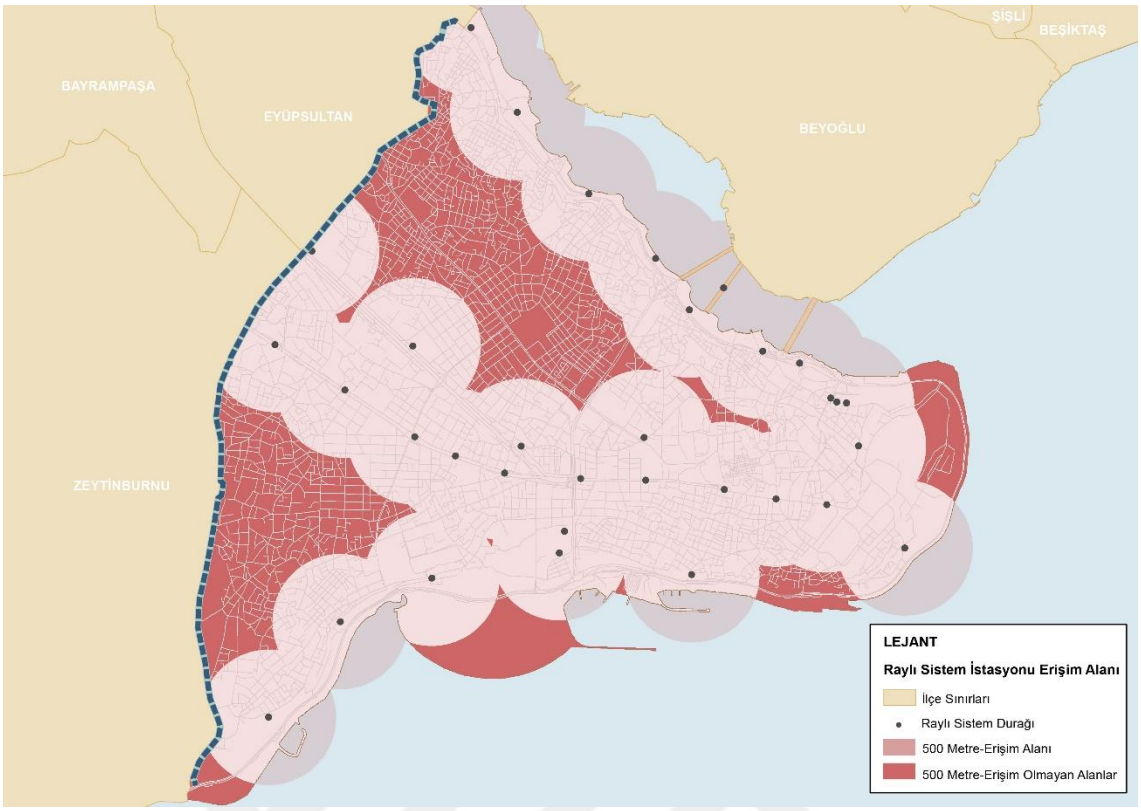

Şekil 4.14 Tarihi Yarımada raylı sistem durakları erişim alanının mekânsal gösterimi (İBB Şehir Haritası, 2022; Google Maps, 2022)

Son olarak deniz yolu ulaşımı açısından da yoğun kullanılan ilçede birçok iskele bulunmaktadır. Eminönü Bölgesinde yer alan iskelelerden Kadıköy, Beyoğlu (Karaköy), Üsküdar ve Boğaz Hattında bulunan diğer kent içi noktalara ulaşım sağlanmaktadır. Haliç hattı boyunca; Fener, Balat, Ayvansaray'dan Beyoğlu'nda Kasımpaşa, Sütlüce ve Hasköy'e Aynı zamanda Yenikapı'da yer alan iskeleleri sayesinde Marmara Bölgesinde bulunan birçok şehre (Bursa, Yalova, Balıkesir/Bandırma vb.) deniz yolu ile ulaşım sağlanabilmektedir.

Şekil 4.15'de ilçede yürüme mesafesinde deniz yolu ile toplu taşıma hizmeti alan ve alamayan bölgeler ifade edilmiştir. Deniz yolu taşımacılığı için Eminönü ve Yenikapı'da bulunan iskeleler aktarma noktası özelliği gösteriyor olup; kent içi ulaşımında bu duraklar önemli rol üstlenmektedir.

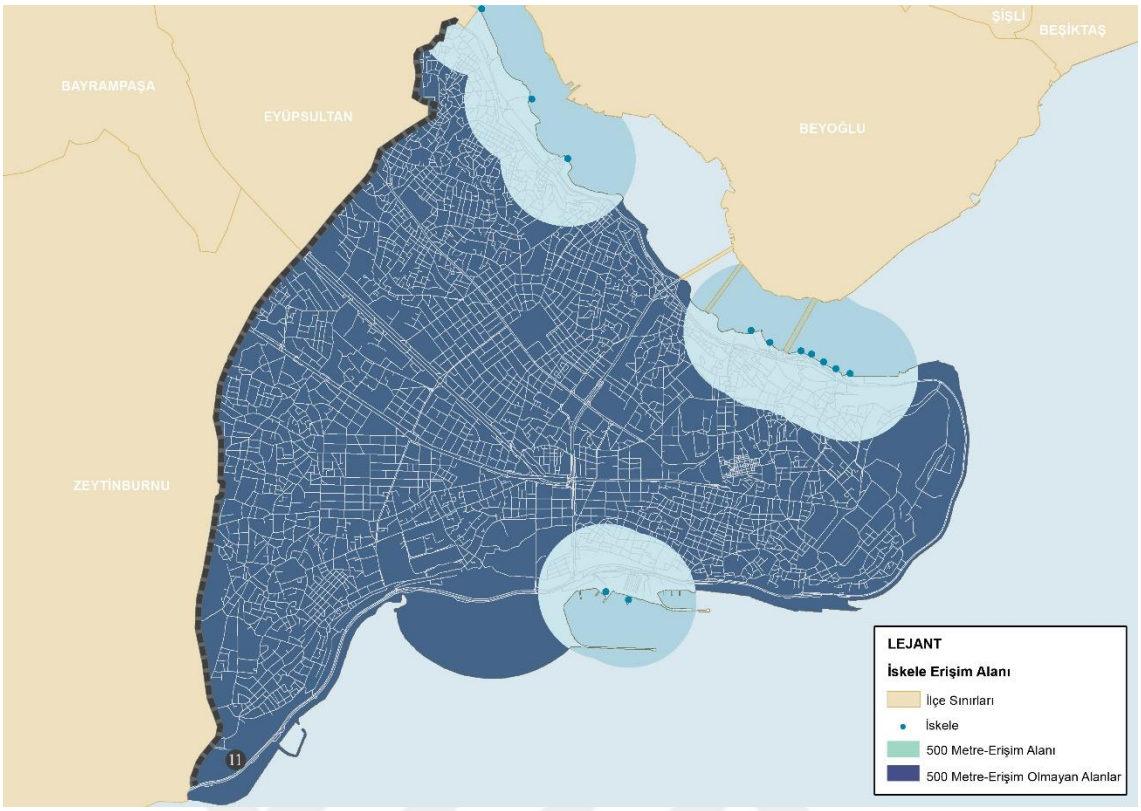

Şekil 4.15 Tarihi Yarımada deniz yolu iskeleleri erişim alanının mekânsal gösterimi (İBB Şehir Haritası, 2022; Google Maps, 2022)

4.1.3.3 Yol Genişliği

Montgomery'e göre canlı kentsel mekânlar sokak hayatına göre şekillenmektedir. Ona göre çok amaçlı kullanılan sokaklarda, insanlar birbirlerini izlemekte, iletişim kurmakta, gezmekte, kültürel aktiviteler gerçekleştirmektedir. Doğal bir gözlem alanı olan sokaklarda insanlar birbirleriyle samimi ilişkiler kuruyor olup, yerel kullanıcılar aynı zamanda mekâna yabancı diğer kullanıcılar ile de etkileşim fırsatı yakalamaktadır. Bu durum ise kentsel canlılığı arttırmaktadır (Montgomery, 1998, s. 108-109).

Sokak ve insan arasındaki bir diğer önemli unsur ise ölçektir. Yapılan araştırmalar, insan ölçeğinde yürüyen, hareket halinde olan kullanıcıların olumlu yönde etkilendiğini ortaya koymuştur. Geçirgen olma durumu ile bir sokaktan başka bir sokağın görülebilmesi, gerçekleşen aktivitelerin izlenebilmesi ve dolayısıyla mekâna canlılık için kullanıcıyı çekebilmesi sokağın insan ölçeğine uygun olması durumunda sağlanabilmektedir (Tekel & Özalp, 2016, s. 42).

Kentsel canlılığın sağlanması için sosyal yaşamı desteklemek önemlidir. Sokak yaşamının bir zamanlar canlı olan günümüz tarihi kentlerinin geleneksel yol dokusu insan ölçeğinde olup, sosyal yaşamı desteklediği düşünülmektedir. Bir yol ne kadar dar ve insani ölçekte olursa araç trafiği aynı oranda az olacak, dolayısıyla insanların birbirleriyle olan etkileşimleri ise artacaktır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında Tarihi Yarımada'nın insan ölçeğinde olan sokaklarının canlılığa etkisini tespit etmek için yalnızca yol genişliklerine bakılmış ve genişlikler ters orantılı şekilde derecelendirilmiştir.

İstanbul'u birbirine bağlayan D-100 karayolu Tarihi Yarımada'nın batısından geçiyor olup bu yola bağlantı Vatan Caddesi, Millet Caddesi ve Fevzipaşa Caddesi ile sağlanmaktadır. Atatürk Bulvarı ile ilçeden Beyoğlu'na geçiş yapılabilmektedir (Hamamcıoğlu, 2009, s. 97). Aynı zamanda iki yaka arası geçişi sağlayan Avrasya Tüneli ilçenin güneyinde Marmara kıyısında bulunan Kennedy Caddesi ile bağlantı sağlamaktadır. Sayılmış olan bu üst kademe yollar bir alt kademe yollarla beraber saçaklanmakta ve geleneksel ya da ızgara planlı yol dokusuna ulaşılmaktadır. Canlılık için pozitif etkisi olacağı düşünülen 1-4 metre genişliğindeki sokaklar, Eminönü Bölgesi ile Fatih Bölgesinin eski yerleşim yerlerini kapsayan kıyı hattı boyunca yoğunlaşmaktadır (Şekil 4.16).

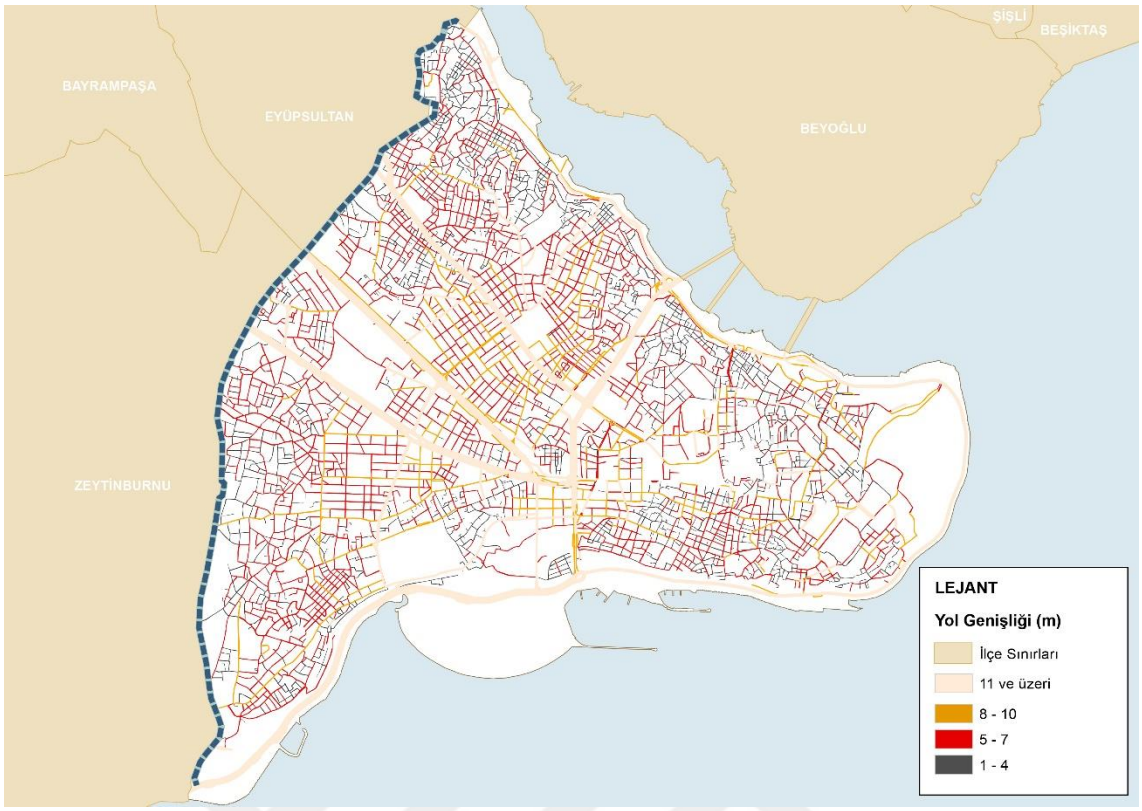

Şekil 4.16 Tarihi Yarımada yol genişliği analizi (Fatih Belediyesi, 2020)

4.1.3.4 Güvenlik Algısı

Toplumsal çevrede insanların birbirleriyle olan iletişimlerinin güçlü olması, gündelik ilişkilerini sağlıklı bir şekilde kurabilmeleri için mekânda kendilerini güvende hissetmeleri gerekmektedir (Koca & Erkan, 2019, s. 175). Kişi bir mekânda güvende ise orada bulunmaya devam etmekte; güvende değilse o mekânı terk ederek kendini güvende hissedeceği yere gitmektedir (Kaypak, 2016, s. 42).

Kentsel canlılık için ise mekânda insanın varlığı ve aktiviteleri önemlidir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında kentsel güvenlik algısı önem kazanmış ve bu bölümde ilçede yaşayan insanların yaşadıkları mekândaki güven duygusu irdelenmiştir. 2020 yılında Fatih Belediyesi, ilçede yaşayan 1.932 adet denekle Hanehalkı Araştırması yapmıştır. Yapılan bu araştırma ile katılımcılara çeşitli konular hakkında birçok soru sorulmuştur. Mekândaki güvenlik duygusu için ise, *"Bu mahallede kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?"* sorusu ile katılımcıların algısı ölçülmeye çalışılmıştır (Fatih Belediyesi, 2020, s. 207). Çıkan sonuca göre Ayvansaray, Dervişali, Topkapı, Zeyrek, Cerrahpaşa, Molla Gürani,

Kâtip Kasım, Alemdar, Küçük Ayasofya ve Sultanahmet Mahallelerinin belirli bölgelerinde güvensiz hissedilen mekânlar bulunmaktadır (Şekil 4.17).

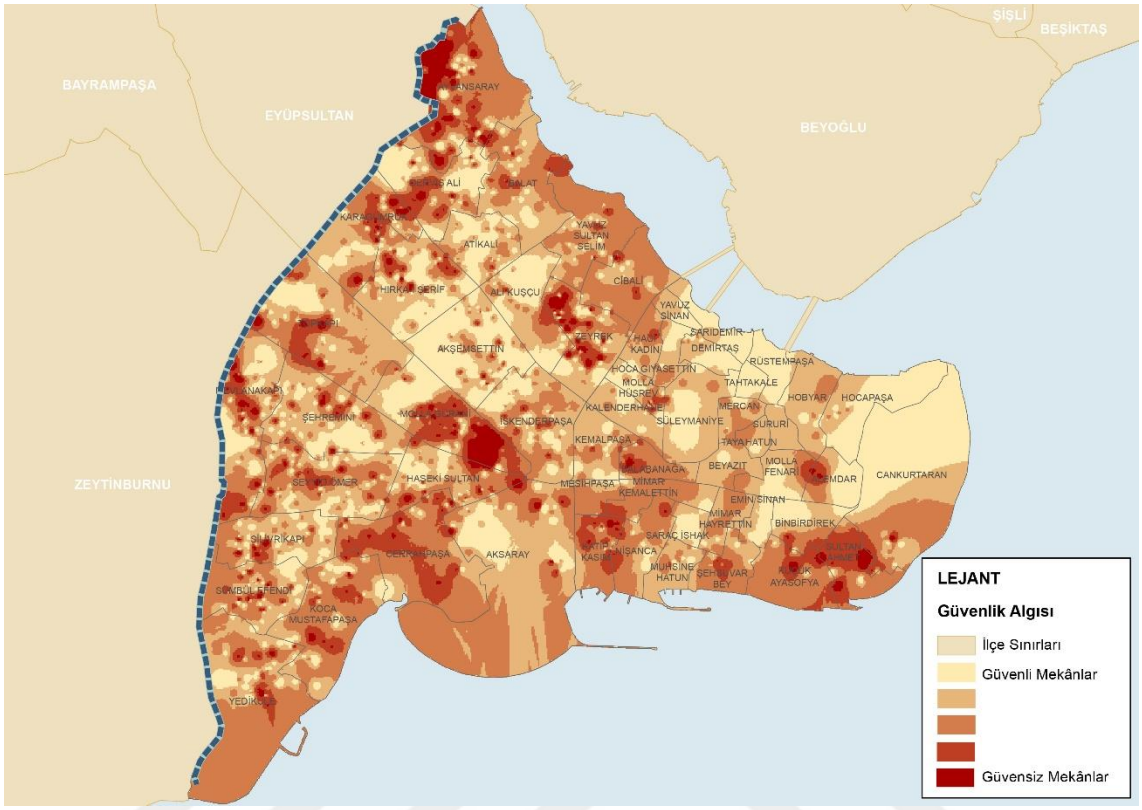

Şekil 4.17 Tarihi Yarımada güvenlik algısının mekânsal gösterimi (Fatih Belediyesi, 2021)

4.1.4 Tarihi Yarımada Kentsel Canlılık Analizi

Kent, sosyal yaşamın görülebilen somut bir hâlidir (Aydın Türk, 2012, s. 257). Bu sebeple kentsellik için insani ilişkilerin varlığı ve bu ilişkilerin her yolla desteklenmesi önemlidir. Tarihi kentler ise geçmişten günümüze farklı kültürlere sahip birçok insanın birlikte yaşadığı, yaşayabildiği, paylaşımlarda bulunabildiği özel alanlardır. Tarihi Yarımada da bu özel alanlardan birisidir ki; geçmişte çeşitli kültürlere sahip birçok insanın sosyal yaşamı, mekâna da yansımıştır.

Eskiden canlı olan fakat çeşitli sebeplere günümüzde, eski canlılığını yitirmeye başlayan Tarihi Yarımada için Jacobs (1961), Gehl (1989) ve Montgomery (1998)'den hareketle tarihi kentler için oluşturulmuş kentsel canlılık bileşenleri Tablo 4.1'daki gibidir. Tarihi Yarımada'da canlılığı üst ölçekte test edilebilmek için hazırlanmış olan bu bileşenler Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığıyla,Tablo 4.6'daki

değerlerde puanlama yapılarak üst üste çakıştırılmış ve kentsel canlılık mekânsallaştırılmıştır (Şekil 4.18).

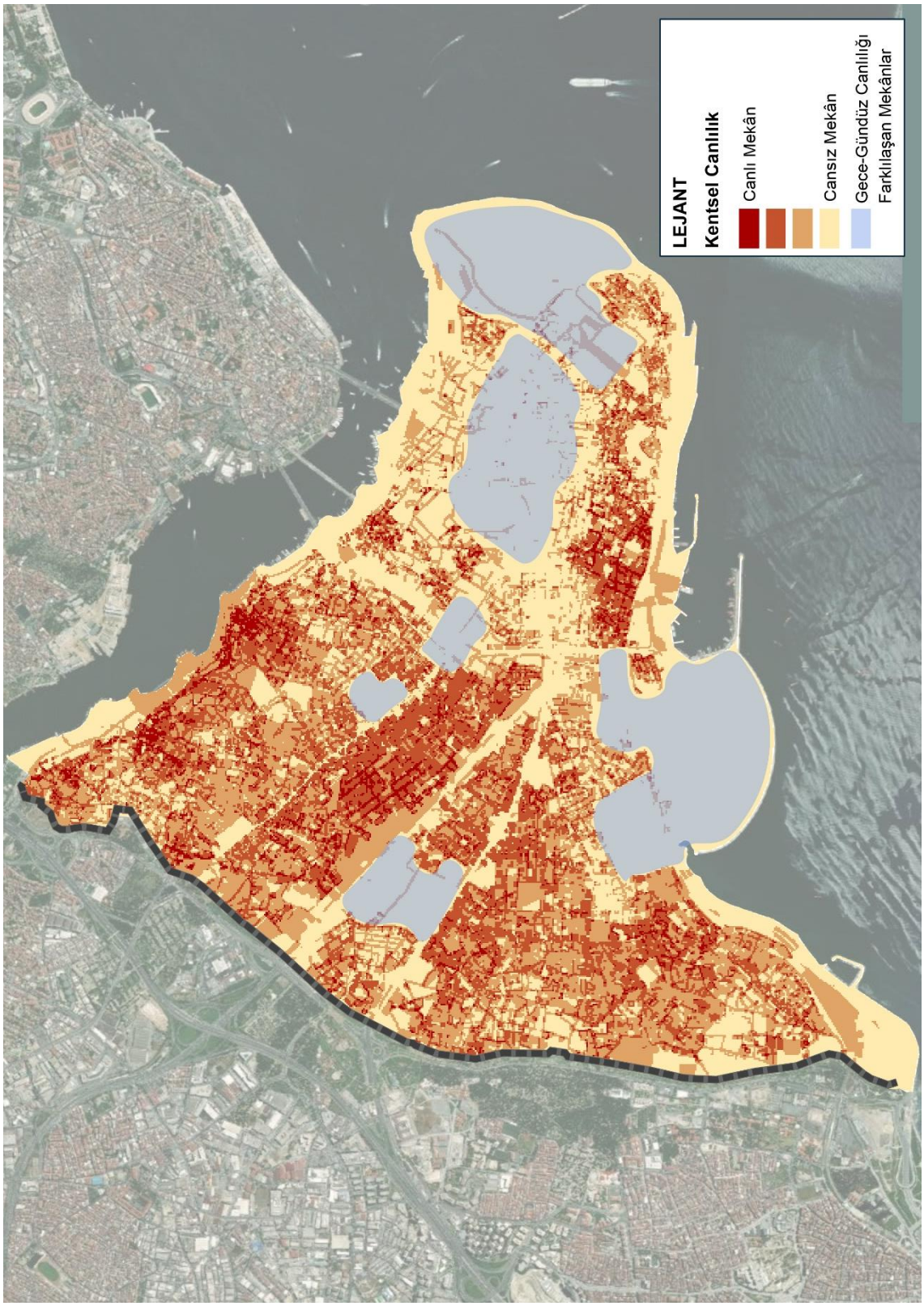

Şekil 4.18 Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığın mekânsal gösterimi

Kentsel canlılığı tespit edebilmek için yapılan puanlamada:

- Mekânda çeşitliliği oluşturan bileşenlere 100 üzerinden toplam 25 puan verilmiştir.

Arazi kullanımda çeşitlilik bileşeni için bir fonksiyonun birden fazla kullanım barındırdığı ticaret-konut alanları, turizm alanları ve konut dışı kentsel çalışma alanları kendi içinde önem derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizinde %10'luk bir ağırlıklandırma yapılmıştır. Özgün yapı ve alanlarda çeşitlilik bileşeni için Dünya Mirası Listesi'ne dâhil olmuş olan koruma alanlarına ve özgün tescilli eski eserlere eşit önem derecesi verilerek kentsel canlılık analizinde %10'luk bir ağırlıklandırma yapılmıştır. Yapı yaşındaki çeşitlilik bileşeni için tescilli eski eserler dışındaki tüm yapılar değerlendirilmiş ve yapı yaşı eski olandan yeni olana göre önem derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizinde %5'lik bir ağırlıklandırma yapılmıştır.

- Mekânda yoğunluğu oluşturan bileşenlere 100 üzeriden toplam 30 puan verilmiştir.

Nüfus yoğunluğu bileşeni için mahallelere göre hazırlanmış olan nüfus yoğunlukları yüksekten düşüğe kendi içinde önem derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizinde %15'lik bir ağırlıklandırma yapılmıştır. Ortalamanın üstünde bir oran verilmesinin nedeni kentsel canlılık için gece nüfusunun mekânda mutlaka bulunması gerekliliğidir. Ardından konut yoğunluğu bileşeni için alanda bulunan konut fonksiyonunun varlığı kentsel canlılık analizine %10'luk bir ağırlıklandırma ile katılmıştır. Yapı yoğunluğu bileşeni için ada bazında hesaplanmış olan kaks değerleri kendi içinde yüksekten düşüğe önem derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizinde %5'lik bir ağırlıklandırma yapılmıştır.

- Mekânda sosyal teması oluşturan bileşenlere 100 üzerinden toplam 45 puan verilmiştir.

Sosyal temas canlı bir kentin olmazsa olmazı olan insan unsurunu harekete geçiren temel bileşendir. Bu bağlamda sosyal teması oluşturan kamusal alanlar bileşeni, açık ve kapalı kamusal alanlar olarak ele alınmış olup kendi içinde önem

derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizinde %15'lik bir ağırlıklandırma yapılmıştır. Toplu taşıma ile erişilebilirlik sosyal temas bileşeni için otobüs, demiryolu ve denizyolu taşımacılığında durak noktalarına erişimin sağlandığı bölgelere eşit önem derecesi verilerek kentsel canlılık analizinde %15'lik bir ağırlıklandırma yapılmıştır. İnsan ölçeği ile sağlanan temasın etkisi için yol genişliği bileşeninde yol genişlikleri düşükten yükseğe önem derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizinde %10'luk bir ağırlıklandırma yapılmıştır. Son olarak güvenli hissedilen mekânda sosyal temasın artacağı öngörüsü ile analize güvenlik algısı bileşeni dâhil edilmiş ve ilçede yaşayan insanların bulundukları mekânda kendilerini güvende hissetme algısı yüksekten düşüğe önem derecesi belirlenerek kentsel canlılık analizine %5'lik bir ağırlıklandırma ile katılmıştır (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Tarihi kentler için kentsel canlılık bileşenleri ve haritalandırma puanları (Jacobs,1961; Gehl, 1989; Montgomery, 1998; Lynch, 2010)

Çeşitlilik	%	Yoğunluk	%	Sosyal Temas	%
Arazi Kullanımda Çeşitlilik	**10**	Nüfus Yoğunluğu	**15**	Kamusal Alanlar	**15**
Özgün Yapı ve Alanlar	**10**	Konut Fonksiyonunun Yoğunlaştığı Alanlar	**10**	Toplu Taşıma ile Erişilebilirlik	**15**
Yapı Yaşındaki Çeşitlilik	**5**	Yapı Yoğunluğu	**5**	Yol Genişliği	**10**
				Güvenlik Algısı	**5**

Yapılan puanlamanın ardından bütün bileşenler Tarihi Yarımada için analiz edilmiş ve bileşenlere yönelik toplamda on dört adet raster veri elde edilmiştir. Hazırlanan veriler, ARCGIS-Weighted Overlay (Ağırlıklı Çakıştırma) aracıyla

kendi içlerinde ayrıca ağırlıklandırılarak Tablo 4.6'daki puanlamaya göre çakıştırılıp analiz edilmiştir. Yapılan işlem sonucu ortaya çıkan Tarihi Yarımada'da kentsel canlılığın mekânsal gösterimi Şekil 4.18'de görülmektedir. Hazırlanan bu analize göre açık renkli alanlar kentsel alanda cansız mekânları, koyu renkli alanlar canlı mekânları ifade etmektedir. Lejantta mavi renkli lekeler ise gece ve gündüz kentsel canlılığın farklılaştığı alanları ifade etmektedir. Tarihi Yarımada genelinde koyu renkli gösterilmiş olan canlı mekânlar, kentsel canlılık analizi için belirlenmiş olan çoğu bileşeni içeriğinde barındırmaktadır. Ara renklerin bulunduğu bölgeler ise bir takım canlılık bileşenlerinin mekânda yer almasına karşın diğer canlılık bileşenlerinin alanda bulunmadığını göstermekte; canlılığını yavaş yavaş yitirmeye başlayan bölgeleri ifade etmektedir.

Bu bileşenler kent için test edilmiş bileşenler olup, ölçek itibarıyla daha sınırlı ve tanımlı bir alanda bu bileşenler incelendiğinde kentsel canlılık için yetersiz kalabilmektedir. Kentsel canlılığın daha alt ölçekte farklı bileşenlerle tespit edilebileceği düşünülmektedir.

4.2 Gece ve Gündüz Canlılığı Farklılaşan Mekânlar

Daha çok yaşayan olarak ele aldığımız bu çalışma içinde Tarihi Yarımada'da gündüz yaya sirkülasyonu açısından yoğun olduğunu bildiğimiz mekânlar bulunmaktadır. Şekil 4.18'de belirtilen numaralı alanlar gündüz yaya yoğunluğunun ve dolayısıyla canlılığın en fazla olduğu alanlar olup, çalışma kapsamında gece nüfus yoğunluğu ele alındığı için bu alanlar kentsel canlılık analizinde "cansız mekân" çıkmaktadır. Bu alanlardaki gündüz yaya yoğunluğu ise çalışan ve ziyaretçi yoğunluğu olarak şekillenmektedir. Tarihi Yarımada aynı zamanda kent içi ulaşım odağı olması sebebiyle transit geçiş güzergâhı olarak kullanılmakta; raylı sistem ya da denizyolu taşımacılığına yönelik aktarma merkezleri bulundurmasından dolayı da mekânı kullanan çok sayıda yolcu bulunmaktadır. Bu durumun alana genel anlamda gündüz canlılık kazandırdığını söylemek mümkündür.

Bir diğer açıdan geçmişte ticaretin merkezi olan imparatorluk başkenti olan Tarihi Yarımada, günümüzde geleneksel merkez olma özelliğini hâlen korumaktadır. Alanda bu özelliğinin de vermiş olduğu yaya hareketliliğiyle birlikte gündüz

canlılığın sürdüğünü söylemek mümkündür. İçerisinde kent ölçeğinde eğitim alanları, sağlık alanları, yönetim alanları ve turizm alanları barındırmasından dolayı Tarihi Yarımada, gün içinde farklı amaçlarla hareket eden birçok gündüz mekân kullanıcıları barındırmaktadır.

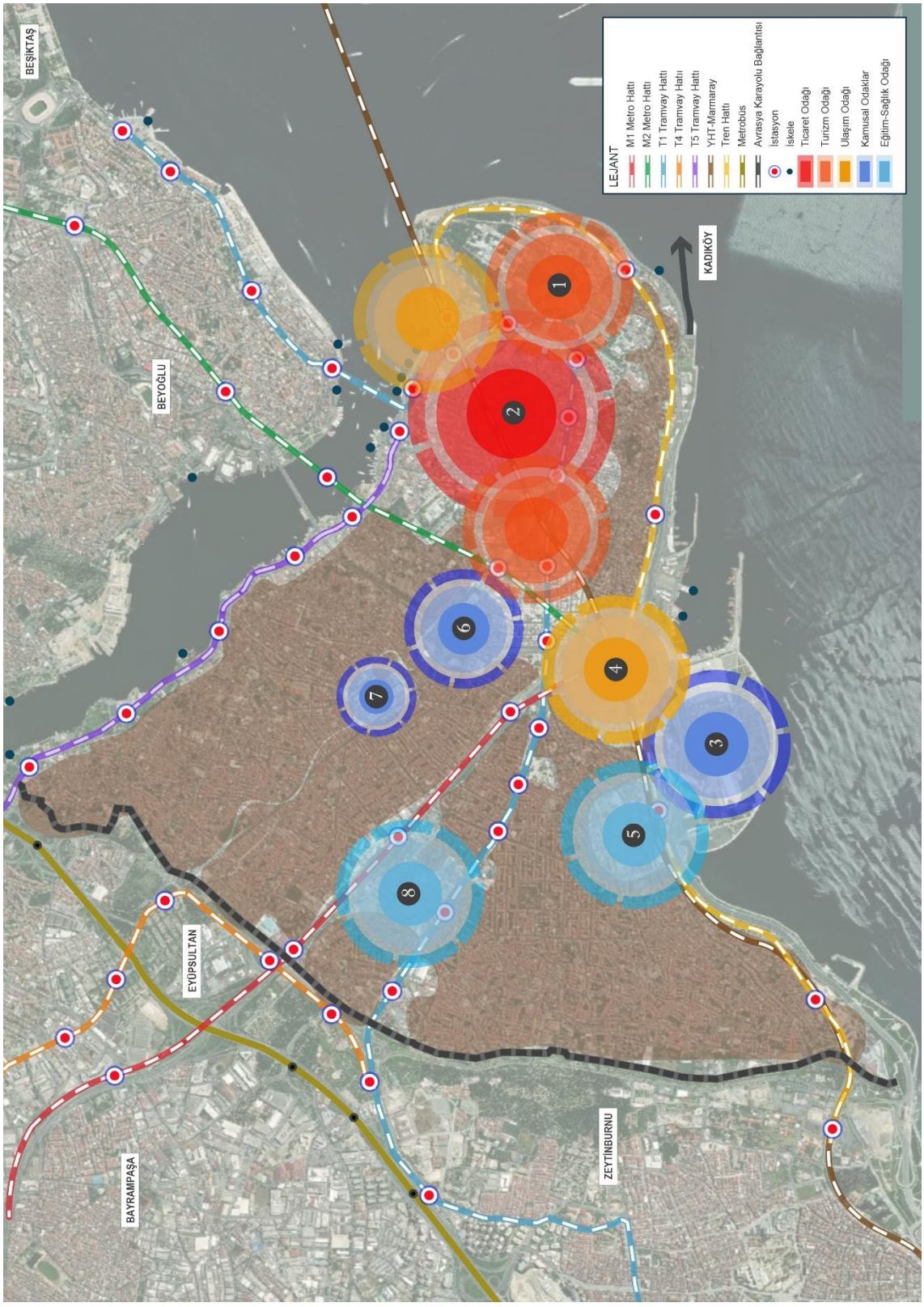

Şekil 4.19 Gece ve Gündüz Canlılığı Farklılaşan Mekânlar

Gece ve gündüz canlılığı farklılaşan mekânlar haritasında (Şekil 4.19), 1 numaralı bölge Topkapı Sarayı ve çevresinin, 2 numaralı bölge ise Kapalıçarşı ve Hanlar

Bölgesi'nin bulunduğu alandır. Bu iki bölge kent ölçeğinde hem yerli hem yabancı kullanıcıların günübirlik ziyaretlerinin çok yoğun gerçekleştiği alanlardır. Fakat bu iki bölge gece nüfus yoğunluğu barındırmadığı için mekânsal olarak canlı mekân kapsamına girmemektedir. 3 numaralı bölge Yenikapı dolgu alanı olup bu bölge, dönemsel olarak gerçekleşen çeşitli aktiviteler sonucu kent ölçeğinde yerli kullanıcıları yine dönemsel olarak kendisine çekmektedir. Fakat bu alanda nüfus, konut, yapı yoğunluğu, arazi kullanım çeşitliliği, tarihi kentlere özgü eski eser çeşitliliği ya da yoğunluğu bulunmamaktadır. Bu doğrultuda kentsel canlılığı ifade eden birçok etmeni barındırmadığı için canlı mekân kapsamına girmemiştir. 4 (Yenikapı Transfer Noktası), 6 (İstanbul Büyükşehir Belediye Binası ve Arkeolojik Park Alanları) ve 7 (Fatih Camii ve Külliyesi) numaralı bölgeler büyük kompleks yapı ve boşlukların bir arada bulunduğu kentsel ölçekte donatı alanlarını oluşturmaktadır. Bu bölgeler benzer şekilde gece nüfus yoğunluğu ve çeşitlilik barındırmadığı için canlı mekân kapsamına dâhil olmamıştır. Son olarak 5 (Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi) ve 8 (İstanbul Çapa Tıp Fakültesi ve Bezmialem Vakıf Üniversite Hastanesi) numaralı bölgeler kent ölçeğinde eğitim ve sağlık alanlarını oluşturmaktadır. Bu bölgeler de diğer bölgelerle benzer şekilde kent ölçeğinde yerli kullanıcıları ihtiyaçları doğrultusunda alana çekerek günübirlik gündüz nüfus yoğunluğu oluşturmaktadır. Fakat gece nüfusu ile çeşitlilik sağlamadığı için canlı mekânlar arasında bulunmamaktadır. Genel olarak numaralı açık renkli bölgeler yerel halk tarafından insani ilişkilerin bulunmadığı, gece nüfusunun ve gece yaşamının mekânda yer almadığı, fakat gündüz vakitlerinde alana aktif bir şekilde nüfus çeken bölgelerdir. Çalışma kapsamında kentsel canlılığın sosyal yaşam ile sağlandığı kabulü ile hareket edildiği için bu bölgeler cansız çıkmış olsa da kent için önemli aktivite alanlarıdır.

4.3 Canlılığını Yitiren ya da Yitirmeye Başlayan Alt Bölgeler

Tarihi Yarımada için ele alınan kentsel canlılık bileşenleri kapsamında yaşayan gece nüfusu göz önünde bulundurularak mekâna bakıldığında, canlılığını hala sürdüren alanlarla birlikte bu alanların içinde yer yer canlılığını yitirmiş ya da yitirmek üzere olan dokuların varlığını görmek mümkündür. Bu dokuların alt ölçekte daha detaylı kentsel canlılık bileşenleri ile ele alınması gerekliliği düşünülmekle birlikte bu bölümde canlılığını yitirmeye başlayan Sultanahmet-

Cankurtaran Bölgesi ile canlılığını yitiren Süleymaniye Bölgesi, Tarihi Yarımada için ele alınan bileşenler kapsamında tartışılmıştır.

- **Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi**

1985 yılında İstanbul-Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı olarak UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiş olan bölge, Roma-Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde kentin yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde Atmeydanı çevresinde gelişen İbrahimpaşa Sarayı, Sultanahmet Külliyesi'nin de etkisiyle seçkinlerin kullandığı konakların bulunduğu yerleşim alanı, zamanla ahşap sivil mimarlık örneği yapıların bulunduğu iki-üç katlı geleneksel konut dokusu haline dönüşmüştür (İBB, 2003, s. 240). Cumhuriyet Dönemi sonrasında tarihi kentlerin turizm sektörü ile ön plana çıkarılmasının gündeme geldiği 1980'li yıllarda, Sultanahmet Meydanı Turizm Merkezi ilan edilmiş ve ilk örneklerden biri olarak da Eski Sultanahmet Cezaevi 1996 yılında 5 yıldızlı Four Seasons Otel olarak kullanılmaya başlanmıştır (Ergun, 2010, s. 173). Fonksiyonel anlamda yaşan bu değişiklik ile bölge hızla değişmeye başlamış gerek turizm teşvikleri gerek imar planlarına atanan fonksiyonların etkisi ve yatırımcıların baskıları ile konut dokusu yerini turistik amaçlı işletmelere, butik otellere, pansiyonlara, günübirlik ticari kullanımlara bırakmıştır. Devam eden taşınmaz mal el değişiklikleri ise az da olsa mekânda kalan yerli kullanıcıları tehdit etmektedir. Bu eğilimin devam etmesi durumunda mekânın kaybetmek üzere olduğu canlılığını, geri dönülmez boyutlara ulaştıracağı öngörülmektedir.

Oluşturulan kentsel canlılık haritasında (Şekil 4.18) Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi, ilçenin geneline göre "canlılığını kaybetmek üzere" çıkmıştır (Şekil 4.20). Bu alandaki canlılığın azalmış olma nedeni yaşadığı süreç neticesinde etkilenerek değişime uğramış olması ve dolayısıyla tarihi kentler için irdelenmiş olan canlılık bileşenlerinin karşılığının mekânda az miktarda bulunmuş olmasıdır.

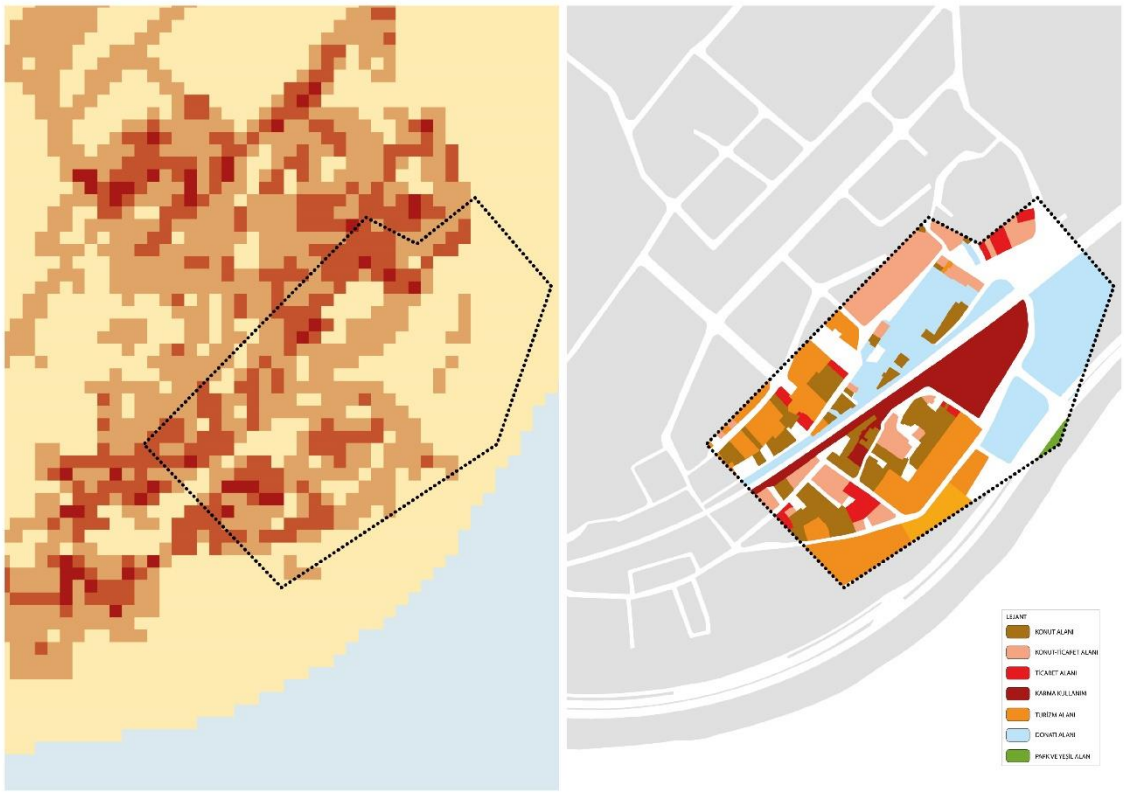

Şekil 4.20 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi kentsel canlılık ve mevcut arazi kullanım gösterimi

Bölgenin arazi kullanım çeşitliliği konut, konut-ticaret, ticaret, turizm fonksiyonları ile sağlanmaktadır. Mekânda konut kullanımına ek olarak, otel kullanımları ve turizm fonksiyonuna hizmet eden yeme-içme, hediyelik eşya, turizm acenteleri ile günübirlik kullanıma yönelik diğer ticari işletmeler bulunmaktadır. Turizme yönelik ticari kullanımların yanı sıra alanda aynı zamanda konut fonksiyonunu destekleyen az miktarda bakkal, büfe, kuaför gibi işletmeler de yer almaktadır (Şekil 4.21). Ancak diğer ticaret kullanımlarına göre sayıca daha az kalmış olmaları, konut fonksiyonunu destekleyen çeşitliliğin alanda yok olmak üzere olduğunun göstergesidir.

*Şadırvan Sokak *Cankurtaran Meydanı Sokak

Şekil 4.21 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi Mekânsal Gösterimi (Yazar Arşivi, 2020)

Sultanahmet-Cankurtaran alt bölgesi UNESCO Dünya Mirası Alanı/Koruma Alanı içerisinde yer almakta olup; bölgede 19. ve 20. yüzyıla ait birçok sivil mimarlık örneği eser yer almaktadır. Bölgedeki eserlerin çoğu eski durumda olup konut işlevi ile kullanılmakta ya da metruk olup fonksiyonsuz boş bir halde alanda bulunmaktadır. Aralarında yenilenmiş olanlar ise daha çok taşınmazın el değiştirmesi ile birlikte otel kullanımına dönüştürülmüştür. Günümüz ihtiyaçlarına cevap veremeyen bu eski yapıları, yan yana konumlanan yenilenmiş butik oteller, fonksiyon dönüşümü için baskı altına almıştır (Şekil 4.22). Sivil mimarlık örneği yapıların halen aslına uygun bir şekilde konut fonksiyonu ile kullanımı canlılığa olumlu etki etmektedir. Bu yapıların eskimiş durumda olması kullanıcıların bölgeyi terk etme ihtimali açısından kentsel canlılık için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

Şekil 4.22 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi kötü durumda olan konut yapıları ile yenilenmiş otel yapıları (Yazar Arşivi, 2020)

Canlılığın, mahalle kültürünün, sokak yaşamının devam ettiği 1960-1970'li yıllardan 2000'li yıllara kadar bölgenin en önemli odak noktası ve işaret öğesi ise Erol Taş Kahvehanesi olmuştur. Cumhuriyet Dönemi sonrasında sinema endüstrisinin de gelişmesiyle birlikte *"Yeşilçam Aktörü Erol Taş"* a ait olan ve Cankurtaran Meydanı'nda bulunan bu kahvehane ile bölge canlılığını sürdürmüştür. Hem gündüz hem de gece kullanılan, yerel halkın birbirleriyle etkileşim halinde olduğu dağılma ve toplanma noktası olan kahvehanenin, çalışma saatleri bakımından esnek olması nedeniyle de kentsel canlılığa pozitif etkisi olmuştur. Mekân, yerel kullanıcıların dışında sahibinin Yeşilçam Aktörü olması nedeniyle birçok kişinin ilgisini çekmiş ve bölgeye yerli kullanıcılar tarafından

yapılan ziyareti arttırmıştır. Birçok kez el değiştiren kahvehane, Sirkeci-Halkalı Banliyö Tren Hattı'nın kapanması, 2019 yılsonunda başlayan Covid-19 Pandemisi ve artan kira değerlerinin etkisiyle kapanmıştır.

Şekil 4.23 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi Erol Taş kahvehanesi (Yazar Arşivi, 2022)

Bölgenin semt meydanı (Şekil 4.24) ve çıkmaz sokakları (Şekil 4.25), canlılığı arttıran, raslantısal karşılaşmaları yoğunlaştıran, sokak yaşamındaki etkileşimi arttıran fırsat alanlarıdır. Aslında bu alanlar bir zamanlar canlı olan doku içinde kendiliğinden oluşmuş temas alanları olsa da yerel kullanıcıların çoğunun bölgeyi terk etmesi sonucu bugün birkaç semt sakininin kullandığı sessiz sakin, atıl durumda açık alanlar haline dönüşmüştür. Konut ve nüfus yoğunluğunun alandaki eksikliği ile temas alanlarının mekânda bir önemi kalmamakta bu durum ise canlılığa olumsuz yönde etki etmektedir.

Şekil 4.24 Cankurtaran Meydanı (Yazar Arşivi, 2022)

Şekil 4.25 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi çıkmaz sokaklar (Yazar Arşivi, 2022)

Mekâna olan erişim ise her yönden güçlüdür. Bölgede deniz kıyısına paralel olan sahil yolu olarak kullanılan Kennedy Caddesi yer almaktadır. Bu yol Fatih-Yedikule üzerinden ilçeye girmekte güneyde tüm sahili dolaşarak yine kıyı boyunca Sarayburnu etrafından Eminönü, Fener/Balat kıyısı boyunca devam ederek Ayvansaray üzerinden Eyüpsultan ilçesine uzanmaktadır. Aynı zamanda yine bu bölgede 2016 yılında Avrasya Tüneli açılmış olup; Avrupa Yakası'ndaki ilçeler Tarihi Yarımada üzerinden transit geçiş ile Anadolu Yakası'nda Kadıköy İlçesi'ne bağlanmaktadır. Karayolu toplu taşımacılığında otobüsler, Kennedy

Caddesi'ni kullanıyor olup bölgeye yürüme mesafesinde otobüs durakları yer almaktadır.

*Avrasya Tüneli *Kennedy Caddesi-Cankurtaran

Şekil 4.26 Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi ulaşım odakları (Avrasya Tüneli,2017; Google Maps-1, 2022)

Demiryolu taşımacılığında ise Cankurtaran Meydanı'na bitişik konumda bulunan Sirkeci-Halkalı arasında hizmet veren banliyö hattın Cankurtaran Tren İstasyonu, 2013 yılında Marmaray Projesi nedeniyle kalıcı olarak kapatılmıştır. Aynı yıl Marmaray Projesinin ilk etabı olan Kazlıçeşme (Zeytinburnu)-Ayrılık Çeşmesi (Kadıköy) arasında çalışan toplamda 5 istasyon hizmet vermeye başlamıştır (Marmaray, 2020).

Marmaray ile ilçeye olan erişim daha kolay hale gelse de Cankurtaran'a en yakın istasyon Sirkeci olarak konumlanmıştır. Halkalı Sirkeci Banliyö Hattı-Cankurtaran İstasyonu'nun kapatılması ile mekâna toplu taşıma ile doğrudan erişim kısıtlanmış olup bu durum bölgenin canlılığına olumsuz yönde etki eden önemli sebeplerden biri olmuştur.

Ele alınan canlılık bileşenleri kapsamında Sultanahmet-Cankurtaran Bölgesi'ne planlar eliyle atanan turizm fonksiyonu, bölgede fiziksel eskime gibi sebeplerle gerçekleşen taşınmaz el değişiklikleri, mekânı sınırlandıran ve aynı zamanda hareketliliği arttıran tren istasyonunun kapanmış olması gibi çeşitli sebeplerle kentsel anlamdaki canlılık tehdit altına girmiştir. Mekânda az da olsa bulunan diğer bileşenlerden de hareketle Cankurtaran Bölgesi canlılığını kaybetmek üzeredir.

- **Süleymaniye Bölgesi**

1985 yılında İstanbul-Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı olarak UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiş olan bölge, Osmanlı Dönemi'nde külliye çevresinde gelişmiş geleneksel dokuya sahiptir. Tarih boyunca konut işlevi ile kullanılan yerleşim bölgesi, Cumhuriyet Dönemi sonrasında kırdan kente göç, yangınlar, fizik mekânın eskimesi gibi nedenlerle terk edilmiş, kullanıcıları değişmiş ve bunun sonucunda köhneme sürecine girmiştir. 2005 yılında sit alanlarında uygulama yapabilmenin önünü açan 5366 Sayılı Yenileme Kanunu ile Süleymaniye Bölgesi, 2006 yılında yenileme alanı ilan edilmiştir. Bu kararın ardından 2011 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı ile 2018 yılında Yönetim Planı onaylansa da yenileme alanlarına yönelik kararların çözümü avan projelere bırakılmıştır. 2011 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanında bulunan bazı parseller için acele kamulaştırma kararı verilmiştir (Resmî Gazete, 2011). Yasal yönetsel süreç bu şekilde ilerlerken İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi'nce birçok ada projelendirilmiş ve bazı adalarda yıkım ile birlikte yenileme çalışmaları başlatılmıştır. Bütüncül ve sürekliliği olmayan bir şekilde yalnızca fizik mekânın yenilenmesine odaklanan bu süreç ile bölge canlılığını günden güne yitirmiştir.

Oluşturulan Kentsel Canlılık Haritası'nda Süleymaniye Bölgesi, ilçenin geneline göre "cansız" çıkmıştır (Şekil 4.27). Bu alandaki cansızlığın nedeni yaşadığı süreç neticesinde etkilenerek değişime uğramış olması ve dolayısıyla tarihi kentler için irdelenmiş olan canlılık bileşenlerinin karşılığının mekânda neredeyse yok denecek kadar az olmasıdır.

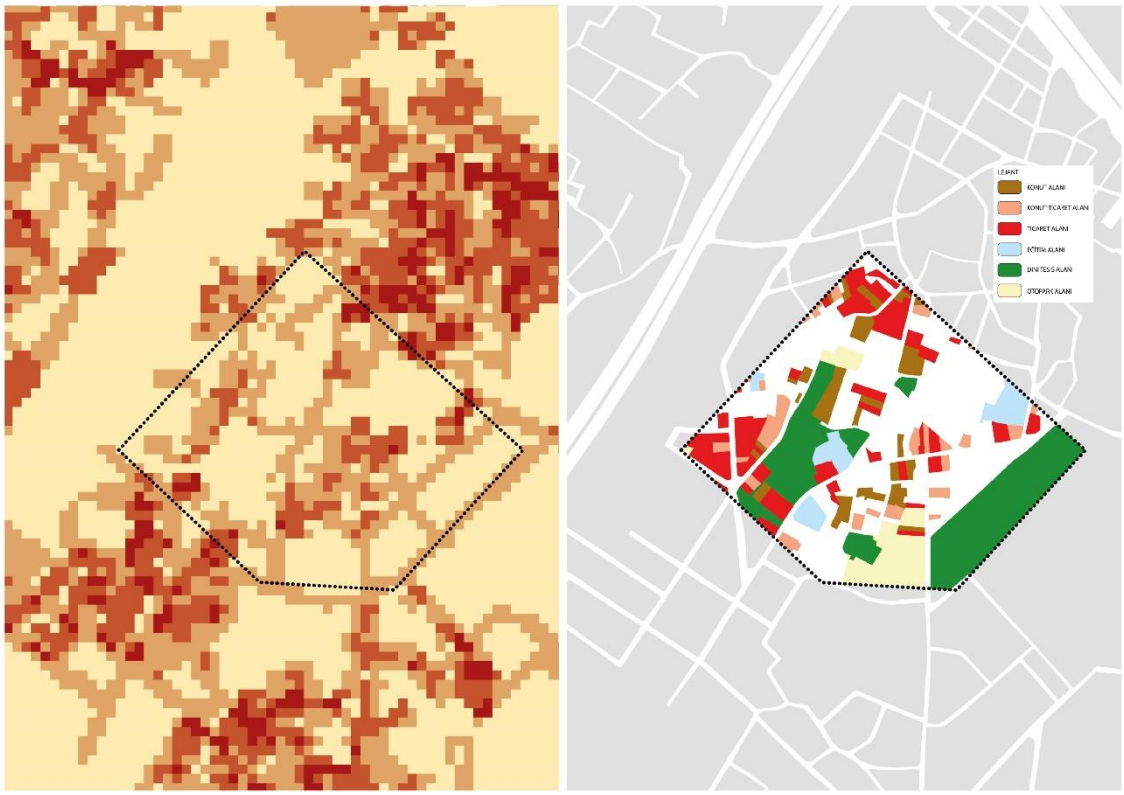

Şekil 4.27 Süleymaniye Bölgesi kentsel canlılık ve mevcut arazi kullanım gösterimi

Mekânda birçok yapı adası eski planlarda konut fonksiyonlu olmasına rağmen günümüzde bu adalar boş bir haldedir. Büyük miktardaki boş alanların bir kısmı kâğıt toplayıcıları tarafından depo alanları bir kısmı ise açık otopark alanları olarak kullanılmaktadır. Bölgede boş yapı adalarının çevresinde olan eskimiş yapılarda ise alt gelir grubuna ait çalışan bekâr kullanıcılar yer almaktadır. Bu alanda nüfus az olup mekânda seyrek ve dağınık halde bulunmaktadır. Kentsel canlılık için olması gereken ilk koşul insandır. İnsanın olmadığı bir yerde ise canlılıktan söz etmek mümkün değildir. Bölgenin canlılığı hem konut hem de nüfus yoğunluğunun az olması sebebiyle olumsuz etkilenmiştir.

Şekil 4.28 Süleymaniye Bölgesi Vefa Caddesi ile Divan Efendi Sokak kesişiminden görünüş (Google Maps-2, 2022)

Bölgede canlılık için fizik mekâna yönelik bileşenlerden bir diğeri çeşitlilik unsurudur. Alanda fonksiyonel anlamda çeşitlilik neredeyse yoktur. Konut kullanımının günlük ihtiyacını karşılayabileceği küçük ölçekli ticari işletmeler konut kullanımı ile iç içe bulunmamaktadır. Tarihi kent merkezinde yer alan bu bölgede ticari işletmeler yerine boş alanlar ve depolama alanları bulunmaktadır. Yükleme, boşaltma gibi çalışma eylemlerinin dışında gündelik hayatın yaşanmasına ve hareketliliğe olanak sağlamayan bu alanlar kentsel canlılığı olumsuz yönde etkilemiştir.

Şekil 4.29 Süleymaniye Bölgesi İmaret Sabunhanesi Sokak ile Darülhadis Sokak kesişiminden görünüş (Google Maps-3, 2022)

Geleneksel Osmanlı konut dokusunun izleri bulunan bölgede birçok sayıda ahşap ve kâgir sivil mimarlık örneği yapılar mevcuttur. 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı Dönemi'nde inşa edilmiş birçok yapı yenileme alanı kararının ardından bugün atıl durumda olup köhneme sürecine girmiştir. Sayıca fazla olan büyük kentsel boşluklar ve metruk yapıların varlığının da etkisiyle bölgede güvensiz alanlar bulunuyor olup kullanıcıların alanı ziyaret isteği kısıtlanmaktadır. Bu durum ise kentsel canlılığa etki eden bir başka olumsuz etkiyi oluşturmaktadır.

Şekil 4.30 Süleymaniye Bölgesi Divan Efendi Sokak'tan görünüş (Google Maps-4, 2022)

Yapılan literatür taramasında kullanıcıların hafızasında canlı imaj bırakan odak noktaları ya da işaret öğeleri bölgede bol miktarda bulunmaktadır. Süleymaniye Camii ve Külliyesi başta olmak üzere birçok anıt eser, sokaklardaki küçük meydancıklar, sokakların kesişme noktalarında bulunan sebil ya da çeşmeler, bir zamanlar canlı olan kentsel mekân için önemli temas fırsat alanlarını oluşturmaktadır. Kentsel canlılığı oluşturan girdilerden biri olan bireyler arasındaki iletişimi ve ilişkiyi arttıran temas alanları her ne kadar canlılık için gerekli olsa da kullanıcısı olmayan bir mekânda tek başına bir anlam ifade etmemektedir.

Şekil 4.31 Süleymaniye Bölgesi Vefa Caddesi'nden görünüş (Google Maps-5, 2022)

Mekâna erişim toplu taşıma vasıtasıyla mümkündür. Süleymaniye Bölgesi, Fatih İlçesi'ni Beyoğlu İlçesi'ne bağlayan Atatürk Bulvarının sınırında olup otobüs duraklarına yakın bir konumdadır. Demiryolu taşımacılığında ise M2 Yenikapı-Hacıosman Metro Hattı Vezneciler ve Haliç Duraklarına yürüme mesafesindedir. Geçiş güzergâhında yer alan ve birçok farklı varış noktasına ilerleyen çoğu kentlinin transit kullandığı alanın erişilebilirliği oldukça güçlüdür. Bölge, Dünya Mirası Alanı sınırlarında kalması sebebiyle önemli anıt eserlere yabancı kullanıcıların ziyareti ile hayat bulmaktadır.

*Atatürk Bulvarı *Vezneciler Metro İstasyonu

Şekil 4.32 Süleymaniye Bölgesi ulaşım odakları (Google Maps-6, 2022; Google Maps-7, 2022)

5
SONUÇ VE ÖNERİLER

Buluşma, toplanma, dağılma, fırsatları deneyimleme, güvenli hissetme, izleme, duraklama gibi günün her saatinde gerçekleştirilebilen çok sayıda sosyal aktivite, insana özgüdür. Canlı kentsel alanlar ise insani birçok eylemi birleştirmekte ve tamamlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın genel anlamda çıkış noktası, eskiden canlı olduğu düşünülen tarihi kentlerin günümüzdeki canlılığının sorgulanması durumu olmuştur. Bu kapsamda ele alınan Tarihi Yarımada'nın canlılığı test edilerek yorumlanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi öncesinde Osmanlı'ya kadar Tarihi Yarımada'da var olan farklı etnik gruplar, saraylar ve dini yapılarla, hipodrom vb. kültür ve eğlence mekânları ile sosyal yaşam alanları şekillenmiştir. Dönemine göre nüfus yoğunluğunun fazla olması, ticaret faaliyetlerinin özellikle liman çevresinde yoğunlaşması ve bunun sonucunda da sadece yaşayanın değil tüccarların da yarattığı bir canlılık ortamının varlığından söz edilebilmektedir. İstanbul'un fethinden sonra çeşitli etnik kimliğe sahip birçok grubun yaşamını sürdürdüğü Tarihi Yarımada'da, Osmanlının yaşam kültürünü yansıtan külliye, cami, tekke, medrese, darüşşifa, han ve çeşme gibi yapıların yapılması ile yerleşim dokusunun organik şekilde gelişmesi paralelinde çıkmaz sokakların varlığı, mekânsal anlamda canlılık açısından kente daha da katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında Hermann Ehlgoetz ve Henri Prost'un planları ile birlikte Menderes Döneminde gerçekleştirilen imar faaliyetleri genel anlamda Tarihi Yarımada'nın hâlen yönetim merkezi olma kimliğini desteklemektedir. Bu dönemlerde alınmış kararlar ise canlılık için hem olumlu hem olumsuz etkiler oluşturmuştur. Sanayi alanlarının Tarihi Yarımada'nın içinde planlanması, yeni ulaşım kararları, birçok eski eserin yıkımı ile birlikte kullanıcıların yerlerinden edilmesinin yanı sıra park, meydan düzenlemeleri gibi kamusal alan oluşturma çabaları mevcuttur. Tüm bu gelişmeler ise kısa süre içinde Tarihi Yarımada'nın hızlı bir şekilde değişimine neden olmuş ve bunun sonucunda Tarihi Yarımada, canlılığı sağlayan ana bileşenini; yerli kullanıcılarını kaybetmeye başlamıştır.

1980'li yıllarda Tarihi Yarımada içinde politikalar aracılığıyla sanayi sektörünün desantralizasyon süreci başlamış ve bunun sonucunda birçok üretici ile birlikte yaşayan gece nüfusu alandan uzaklamıştır. Bu durum ise alanın çöküntüye sebep olmasına dolayısıyla da canlılığın mekândan uzaklaşmasına sebep olmuştur. 1985 yılı ile birlikte Tarihi Yarımada'da bazı bölgeler Dünya Mirası Alanı ilan edilmiş; 1995 yılında ise alanın tamamı kentsel sit ilan edilmiştir. Bu dönem planlarında koruma bölgeleri bir taraftan korunmaya çalışılırken 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ve 5366 sayılı Yenileme Kanunu aracılığıyla diğer taraftan koruma alanları zedelenmiştir. Ardından 2011-2012 tarihli meri plan ile de Tarihi Yarımada'da turizm fonksiyonuna yönelik kararlar yoğun bir şekilde alınmış; alanda yaşayan nüfus bir kez daha ötelenmiş, konut alanları köhnemiş ve yatırımlar turizme yönelik yapılarak mekânın canlılığı yeniden tehdit altına girmiştir.

Tarihi Yarımada, kentin kuruluşunun nüvesidir. Üzerinde çok sayıda kültür yaşadığı için fiziksel anlamda çok çeşitli bir yapıya sahip olup, bu durumu günümüzde sürdürmektedir. Mekânda hem kilise hem sinagog hem de camii gibi farklı dini yapıya sahip eserler ve bu eserlerin etrafında yer seçen barınma alanları birarada görülebilmektedir. Bu durum ise sosyal yaşantıda canlılığı destekleyen bir yapı olduğu için kent her dönem canlılığını sürdürmüştür.

Çalışma kapsamında canlılık kavramının, mekânda farklı konularda farklı parametrelerle ele alınabilecek olduğu görülmüştür. Bu çalışmada canlılık kavramına ağırlıklı olarak konut nüfusunun yaşadığı alanlar üzerinden bakılmakla birlikte turizm, ulaşım, yönetim gibi kararların desteklendiği bünyesinde farklı fonksiyonların yer aldığı Tarihi Yarımada'nın, özel bir mekân olması sebebiyle alanda kendiliğinden oluşan bir canlılığın var olduğunu hatta gündüz oluşan bu yoğun canlılığın farklı boyutlarda sorunlara sebep olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan analizde cansız ve canlılığını yitirmeye başlamış olarak ifade edilen alanlar aslında konut nüfusu için bu alanın köhnediğinin ya da köhnemeye başladığının göstergesi olmakla birlikte genele bakıldığında Tarihi Yarımada gündüz nüfusu dolayısıyla canlılık açısından İstanbul'un en yoğun alanlarından bir tanesidir.

Çalışma kapsamında gece nüfus yoğunluğu esas alınarak incelenmiş olan Tarihi Yarımada'da arazi kullanımda, özgün yapı ve alanlarda, yapı yaşında çeşitlilik; nüfus, konut, yapı yoğunluğu; kamusal alanlar, toplu taşıma erişimi, yol genişlikleri ve güvenlik algısına yönelik sosyal teması sağlayan bileşenler doğrultusunda bakılarak tarihi kentlerde canlılık yorumlanmıştır. Canlılık için olması gereken ilk bileşen insandır; mekânda gerekli "yaşayan" nüfus yoğunluğunun sağlanmasıdır. Bu nüfus yoğunluğuna yönelik sosyal yapıdaki çeşitlilik ise canlılığa etki eden bir alt bileşen olup çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Alan kimliğinden de hareketle gündüz nüfus yoğunluğu genel olarak çoğu alt bölgelerde yüksek olsa da canlılık için temelde olması gereken günün her saatinde mekânda bulunabilen gece nüfusunun varlığıdır. Tarihi Yarımada'ya bu doğrultuda bakıldığında ise bir zamanlar gece nüfusunu barındıran konut alanlarının bir kısmının alandan silindiğini, metruk durumda olduğunu, kentsel boşluk oluşturduğunu veya turizm ya da ticaret gibi bir başka fonksiyona dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. Bu durum ise canlılığı oluşturan temel bileşen, "*yerli kullanıcı"* varlığının alanın bazı bölgelerinde yok olduğunun ya da yok olmak üzere olduğunun kanıtıdır. Kentsel canlılık için mekânda olması gereken ilk bileşenin insan olması gerekliliği düşünüldüğünde ise Tarihi Yarımada'da yerli kullanıcıların ve dolayısıyla çalışma kapsamında bakılmış olan gece nüfus yoğunluğunun az olduğu bölgelerde canlılığın yitirildiğinin veya yitirilmek üzere olunduğunun söylenmesi mümkündür. Canlılık için mekânda yaşayan insandan sonra olması gereken bir başka ana bileşen ise fiziksel yapıdaki çeşitliliktir. Bu çeşitliliği sağlayan ise bir bakıma alanda yaşayan yerli kullanıcıların sosyal yapısındaki çeşitliliktir. Birden fazla fonksiyonun birarada bulunma durumu, özgün yapıların varlığı, mekândaki günübirlik hareketliliği arttırırken, yapı yaşlarında farklılaşma ise yerli kullanıcılar arasında çeşitlilik sağlayarak denge kurmaktadır. Tarihi Yarımada için bu bileşen gözetildiğinde arazi kullanımdaki çeşitlilik Fatih Bölgesinde yoğunlaşırken, özgün yapı ve alanlar Eminönü Bölgesinde yoğunlaşmakta; yapı yaşlarındaki farklılaşma ise alanın tamamında denge içinde bulunmaktadır. Alanı günübirlik kullanan ziyaretçiler göz önünde bulundurulduğunda, arazi kullanımdaki çeşitliliğe ek olarak Tarihi Yarımada'da geçmişten günümüze devamlılığını sürdüren ticaret fonksiyonunun

içindeki alt kullanımlara yönelik çeşitlilik ve kümelenmenin de canlılık için olumlu etkisi bulunmaktadır. Son olarak insanlar arasında sosyal temasa etki eden her bir bileşen canlılık için kıymetlidir. Etkileşimi arttıran açık ve kapalı kamusal alanlar, günübirlik kullanıcıların mekâna erişimini sağlayan ve arttıran toplu taşıma sistemleri kentsel canlılık için vurgulu bileşenlerdendir. Yine kamusal alanların en önemli unsuru sokaklar ise çalışmaya yol genişliği olarak dâhil edilmiş; özellikle tarihi kentlerde insan ölçeğinde olan bu alanlar yerli kullanıcılar için canlılığı arttıran etkileşim alanları durumundadır.

Aslında kentin kuruluşundan beri canlılık için önemli olan işlevsel çeşitlilik, zenginlik, sosyal çeşitlilik, çok kültürlülük, kamusal alanların varlığı gibi birçok bileşen tüm süreç içinde Tarihi Yarımada'ya damga vurmuştur. Tarihi Yarımada bu canlılık ile öne çıkmış, eşsizlik kazanmış ve bunun ardından Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir. Tarihi kentsel parçaların yapılarında gerçekleşen herhangi bir değişim, zincirleme olarak diğer yapı taşlarını da tetiklemekte ve değişimin hız kazanması ile birlikte başlangıçta tercih edilmesine sebep olan etmenler de yok olmaktadır. Bir zamanlar canlı, kullanılan, yaşayan, her anlamda çeşitli ve kentsel hafızaya sahip olan Tarihi Yarımada günümüzde yer yer köhnemekte, durumu aynı kalmakta ya da çoğunlukla turizm amacı ile iyileştirilmektedir. Bu alanlar üzerindeki en büyük değişim, zamanın ihtiyacına cevap veremeyen konutlardaki yerli kullanıcıların banliyölere taşınması ya da çeşitli plan kararları sonucu yerinden edilen kullanıcılar ile gerçekleşmiştir. Bu durum ise mekânın sosyal ve kültürel anlamdaki etkileşim ve ilişkilerinin silinmesine, kırdan kente göç eden nüfusun boşalan bu mekânlarda yaşamaya başlamasına sebep olmuştur. Sonuç olarak göç ederek gelen yeni kullanıcılar ile sadece o bölgede çalıştığı için ucuza barınma ihtiyacını karşılamak isteyen bekâr nüfus sahiplik ve aidiyetlik hisleri bulundurmadan mekânı hor ve geçici kullanmıştır. Tarihi Yarımada'dan hareketle genel anlamda tarihi kentlerde yaşanan benzer sebepler neticesinde sürdürülmesi gerekli bu kentsel parçaların bazı bölgelerinde çekiciliğini, özgünlüğünü ve canlılığını kaybetmiş ölü, hareketsiz dokular oluşmuştur. Bu durum ise sadece o tarihi kentin ulusu için değil evrensel değerde kayba sebep olmak riski bulundurmaktadır.

Tespit edilmiş olan canlılığını yitirmek üzere olan ya da yitiren dokularda tarihi kentler için oluşturulmuş canlılık bileşenlerinin mekâna uyarlanması ile canlılığın korunacağı ya da eski canlılığın yeniden oluşacağı düşünülmektedir. Çalışma kapsamında başlıklandırılan bileşenler üst ölçek için bir fikir oluşturmakla birlikte bu bileşenlerin kentsel tasarım ölçeğinde daha da detaylandırılması mümkündür. Bir başka bakış açısı ile alt ölçekte uygulanan iyileştirilmelerin ise tüm bölgeye uyarlanması ile birlikte kentsel canlılık sağlanabilmektedir. Tarihi kentlerde:

- Konut ve nüfus yoğunluğunu kaybetmiş mekânların koruma amaçlı imar planları aracılığıyla geliştirilip desteklenmesi,
- Arazi kullanımda çeşitliliğin yanı sıra alt ölçekte ticari kullanımlarıma yönelik çeşitliliğin de sağlanması,
- Sokak hayatını canlandırıcı stratejiler belirlenmesi,
- Konut alanları içindeki ticari ya da sosyokültürel tesislere yönelik açılış ve kapanış saatlerinin düzenlenmesi ile birlikte akşam vakitlerinde mekânın kullanımı ve canlılığın desteklenmesi,
- Tarihi mekânlarda kullanılmayan boş, metruk durumdaki yapıların tespit edilerek canlılığı arttıran fonksiyonlar ile değerlendirilmesi ve mekândaki güvenlik duygusunun sağlanması,
- Güvensiz hissedilen alanların gerekçeleri doğrultusunda çözüm üretilmesi,
- Yapı ölçeğinin tarihi kentlerde mevcut olan insani ölçeğe göre yeniden düzenlenmesi,
- Geleneksel dokuda yer alan sürpriz mekânlar ile uygun boşluklara sokak hayatını desteklemek ve insani ilişkileri arttırmak yönünde kent mobilyaları ile gerekli iyileştirmelerin yapılması,
- Bünyesinde bulundurduğu eğitim alanları ile birlikte genç nüfusun barınması için gerek konut stoku gerekse merkeze yakınlığı açısından önemli bir alan bu doğrultuda genç nüfusu alana çeken ticari aktiviteleri canlandırıcı teşvik ve politikaların üretilmesi,
- Özgünlüğü bulunan kötü durumdaki sivil mimarlık örneği yapıların devlet eliyle iyileştirmelerinin yapılarak yerli kullanıcıların mekânı terk etmelerinin önüne geçilmesi,

- Alanda kullanıcıya yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yapılarak yanlış uygulamaların önüne geçilmesi ve yapıların köhneme sürecine girmeden bakımlarının yapılarak koruma ve kullanımlarının devamlılığının sağlanması,
- Tarihi kentleri ziyarete gelen kullanıcılar için gerekli düzeyde bilgilendirme panolarının hazırlanması ile hareketliliğin arttırılması

gibi öneriler ile kentsel canlılığın mekânda korunabileceğini ya da mekâna yeniden kazandırılabileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akbulut, R. (1994). Prost, Henri. N. Akbayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, B. Tanman, S. Koz, . . . Y. Yusufoğlu (Dü) içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 285-287). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Akın, O. (2012). İstanbul Kentinin Değişim Öyküsü. *Mimarist Dergisi, 12*(45), 46-59.

Akkar Ercan, M. (2012). Kamusal Mekan. M. Ersoy (Dü.) içinde, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (s. 175-178). İstanbul: Ninova Yayınları.

Avrasya Tüneli. (2017, Nisan 6). 05.12.2022 tarihinde https://www.avrasyatuneli.com/haberler-ve-duyurular/detay/8-9-nisan-2017-avrasya-tunelinin-gecici-sure-trafige-kapatilmasi adresinden alındı

Aydın Türk, Y. (2012). Kentsel Tasarım. M. Ersoy (Dü.) içinde, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (s. 255-258). İstanbul: Ninova Yayınları.

Aykaç, P. (2020). Kentsel Bağlamda Müzeleşme: Sultanahmet Bölgesi'nin Müze Alanına Dönüşümü. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*(21), 145-163. doi:10.22520/tubaked.2020.21.008

Aysan, M., Demir, O., Altan, Z., & Dökmeci, V. (1995). İstanbul'da Sanayinin Desantralizasyonu ve Kentsel Ulaşıma Etkisi. *Journal of the Faculty of Architecture/METU, 15*(1-2), 53-74.

Bilsel, F. C. (2016). Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması. A. Aydın, & C. Yılmaz (Dü) içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 8, s. 496-534). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları. 17.11.2022 tarihinde https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/gec-osmanli-doneminden-cumhuriyete-cagdas-sehir-dusuncesi-ve-istanbul-planlamasi-324.pdf adresinden alındı

Cangül, C. (2016, Nisan 5). 15.10.2022 tarihinde https://www.istanbulium.net/2016/04/alman-mavileri.html adresinden alındı

Cerasi, M. M. (1999). *Osmanlı Kenti: Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi.* (E. Işın, Dü., & A. Ataöv, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çelik, Z. (1986). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul.* (S. Deringil, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2014, 06 14). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği. Ankara. 19.10.2022 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19788&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 adresinden alındı

Delclòs-Alió, X., & Miralles-Guasch, C. (2018). Looking At Barcelona Through Jane Jacobs's Eyes: Mapping The Basic Conditions For Urban Vitality In A Mediterranean Conurbation. *Journal Of Land Use Policy, 75*, 505-517.

Dinçer, İ., Enlil, Z., & Evren, Y. (2009). İstanbul'un Koruma Alanlarının Değerlendirilmesi. *Megaron YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 3*(3), 310-324.

Doğan, M. (2013). Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci ve Son 10 Yıllık Gelişimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 511-550.

Durunay, N., Gürsel, E., & Ural, S. (1972). Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması. *Mimarlık Dergisi, 10*(7), 67-108. 18.11.2022 tarihinde http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/421/6606.pdf adresinden alındı

Erdönmez, M. E., & Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi, 1*(1), 67-87. https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-21939-ARTICLE-ERDONMEZ.pdf adresinden alındı

Ergun, N. (2010). İstanbul Kent Merkezi Yakın Çevresindeki Konut Alanlarında Kullanım ve Kullanıcı Farklılaşması. *İtü Mimarlık Planlama Tasarım Dergisi, 9*(1), 167-180.

Ergut, E., Akpınar, İ., & Akay, Z. (2016). Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Mimarlık. A. Aydın, & C. Yılmaz (Dü) içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 8, s. 558-597). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları. 17.11.2022 tarihinde https://istanbultarihi.ist/326-cumhuriyet-doneminde-istanbulda-mimarlik adresinden alındı

Erol, İ., & Özcan, U. (2021). Modernist Kent-Tabiat İlişkisinin Toplumsal Davranışları Belirleme Stratejisi Olarak İncelenmesi: Benzerlikler ve Farklar. *International Journal of Social and Humanities Sciences, 5*(3), 209-226.

Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi. (1960). 18.10.2022 tarihinde eskiistanbul.net: http://www.eskiistanbul.net/1288/sarachane-resat-nuri-guntekin-sahnesi-insaati-1960 adresinden alındı

Evren, Y. (2012). Taş Yerinde Ağırdır: İstanbul'da Geleneksel Kuyumculuk İmalatının Tarihî Yarımada'dan Kuyumcukent'te Desantralizasyon Sürecine Eleştirel Bir Bakış. *Mimarlık Dergisi*(363), 63-67.

Fatih Belediyesi. (2012). Fatih İlçesi (Tarihi Yarımada) 1/1.000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı. İstanbul.

Fatih Belediyesi. (2020). Bilgi İşlem Müdürlüğü. *Yol Orta Hattı Verileri*. İstanbul.

Fatih Belediyesi. (2020). Hanehalkı Araştırması Raporu. İstanbul.

Fatih Belediyesi. (2020). Plan ve Proje Müdürlüğü . *Yapı Durum Verileri*. İstanbul.

Fatih Belediyesi. (2021). Fatih İlçesi Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Analiz Raporu. İstanbul.

Fatih Belediyesi. (2022, Haziran 19). 16.10.2022 tarihinde https://www.fatih.bel.tr/tr/main/news/kazlicesme-sirkeci-rayli-sistem-ve-yeni-nesil/3291 adresinden alındı

Firidin, E., & Aksel Enşici, B. (2006). İstanbul'un Gündelik Yaşamında Kadıköy Çarşıiçi'nin Önemi. *Tasarım Kuram Dergisi, 3*(4), 78-93.

Gehl, J. (1989). A Changing Street Life in a Changing Society. *Journal Of Places, 6*(1), 8-17.

Google Maps-1. (2022, Haziran). 05.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0041336,28.9825634,3a,90y,356.17h,100.93t/data=!3m6!1e1!3m4!1slyMrCFPOPQsTdGVdQJQGpA!2e0!7i16384!8i8192?hl=tr adresinden alındı

Google Maps-2. (2022, Haziran). 10.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0168806,28.9607804,3a,59.5y,288.88h,70.3t/data=!3m6!1e1!3m4!1sV6YOACRldVggQVyWAHFxdg!2e0!7i16384!8i8192 adresinden alındı

Google Maps-3. (2022, Haziran). 10.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0181897,28.9597785,3a,90y,161.81h,84.07t/data=!3m6!1e1!3m4!1s_uTNarK0KjnnBQO4qbBViw!2e0!7i16384!8i8192 adresinden alındı

Google Maps-4. (2022, Haziran). 10.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0168806,28.9607804,3a,90y,182.77h,87.04t/data=!3m6!1e1!3m4!1sV6YOACRldVggQVyWAHFxdg!2e0!7i16384!8i8192 adresinden alındı

Google Maps-5. (2022, Haziran). 10.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0169663,28.9601906,3a,90y,25.88h,88.34t/data=!3m6!1e1!3m4!1slqzDJluElqlOVifZhub4NQ!2e0!7i16384!8i8192 adresinden alındı

Google Maps-6. (2022, Haziran). 11.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0168135,28.9565387,3a,75y,357.19h,72.68t/data=!3m6!1e1!3m4!1sD6S3hCjtv6sR6WGdblf5UQ!2e0!7i16384!8i8192 adresinden alındı

Google Maps-7. (2022, Haziran). 11.12.2022 tarihinde https://www.google.com/maps/@41.0121624,28.9594889,3a,75y,3.76h,73.16t/data=!3m6!1e1!3m4!1s239Lx4Ct3dC1RSzNjlQX6w!2e0!7i16384!8i8192 adresinden alındı

Gül, M. (2016). Menderes Dönemi İstanbul'unda İmar Hareketleri ve Arka Planı. A. Aydın, & C. Yılmaz (Dü) içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 8, s. 536-555). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları. 17.11.2022 tarihinde https://istanbultarihi.ist/325-menderes-donemi-istanbulunda-imar-hareketleri-ve-arka-plani adresinden alındı

Günay, B. (2012). Bahçe Kent. M. Ersoy (Dü.) içinde, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (s. 21-26). İstanbul: Ninova Yayınları.

Gyllius, P. (1997). *İstanbul'un Tarihi Eserleri.* (E. Özbayoğlu, Çev.) Eren Yayıncılık.

Hamacıoğlu, C., & Yenen, Z. (2009). İstanbul Tarihi Yarımada'da Ulaşım Ağı ve Kentsel Hizmet Alanlarının Yerseçimi Etkileşimi. *Megaron YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi, 4*(3), 175-190. https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_4_3_175_190.pdf adresinden alındı

Hamamcıoğlu, C. (2009). Doktora Tezi. *Ulaşım Ağının Kentsel Hizmet Alanlarının Yerseçimine Etkilerinin İstanbul Tarihi Yarımada Örneğinde Değerlendirilmesi*. İstanbul.

Hayta, Y. (2016). Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 165-184.

Hür, A. (1994). Teodosios II. N. Akbayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, B. Tanman, S. Koz, . . . Y. Yusufoğlu (Dü) içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (s. 247). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

İBB . (2011). *1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu.* İstanbul.

İBB. (2003). *1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu* (FSF Printing House Baskı b., Cilt 1-2). İstanbul.

İBB. (2019). Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü. *Envanter Verileri*. İstanbul.

İBB. (2022). *İBB Harita*. 31.03.2022 tarihinde https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/ adresinden alındı

ICOMOS. (2014). Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri. (Z. Ahunbay, Çev.) 09.09.2022 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr05929310015369122 60.pdf adresinden alındı

İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı. (2018). İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı & İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü. (2023, Ocak 09). 12.01.2023 tarihinde https://istanbul.goc.gov.tr/istanbul-ilinde-bulunan-yabancilar-hakkinda-basin-aciklamasi-01012023 adresinden alındı

Jacobs, J. (1961). *The Death And Life of Great American Cities.* USA: Vintage Books.

Kara, E. (2021, Şubat 22). 12.11.2022 tarihinde https://www.erolkara.net/2021/02/bu-kapnn-hatrasn-sakn-sormayn.html adresinden alındı

Kaypak, Ş. (2016). Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(33), 35-50.

Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası* (12. Baskı b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Koca, T., & Erkan, N. Ç. (2019). Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Bir Etmen: Mekansal Güvenlik Ölçütleri. *Megaron, 14*(1), 167-176.

Kuban, D. (1994). Mese. N. Akbayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, B. Tanman, S. Koz, . . . Y. Yusufoğlu (Dü) içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 404-405). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Kuban, D. (1996). *İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kubat, A. S. (2018). İstanbul Tarihi Yarımada:Morfogenetik Yapısı ve Değişim Süreci. *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu* (s. 17-33). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları. https://kentselmorfolojisempozyumu2018.files.wordpress.com/2020/05/tnum-2018_bildiriler-kitabc4b1_v2.pdf adresinden alındı

Lynch, K. (1960). *The Image Of The City.* USA: The MIT Press.

Lynch, K. (1981). *A Theory Of Good Cıty Form.* Cambridge: The MIT Press.

Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi.* (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Maas, P. R. (1984). *Towards A Theory Of Urban Vitality*. (Master of Science Thesis), University Of British Columbia, Vancouver/Canada.

Madran, E. (2012). Kültürel Mirası Koruma Mevzuatının Ülkemizdeki Gelişimi. M. Ersoy (Dü.) içinde, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (s. 303-305). İstanbul: Ninova Yayınları.

Mango, C. (2006). *Bizans Mimarisi.* (M. Kadiroğlu, Çev.) Ankara.

Marmaray. (2020, Şubat 28). 05.12.2022 tarihinde https://marmaray.gov.tr/faqsoru/marmaray-hatti-ne-zaman-hizmete-basladi/ adresinden alındı

Metro İstanbul. (2022). *İBB Metro İstanbul*. 16.10.2022 tarihinde https://www.metro.istanbul/Hatlarimiz/TumHatlarimiz adresinden alındı

Mimarlar Odası. (2006). Tarihi Yarımada Planları. *TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi 2004-2006 Dönemi Çalışma Raporu*. İstanbul. 26.11.2022 tarihinde http://www.mimarist.org/calisma_raporlari/38Donem/html/7.6.htm adresinden alındı

Montgomery, J. (1995). Urban Vitality and the Culture of Cities. *Journal of Planning Practice & Research, 10*(2), 101-109.

Montgomery, J. (1998). Making A City: Urbanity, Vitality And Urban Design. *Journal of Urban Design, 3*(1), 93-116.

Mutal, S. (2012). Some Definitions: Historic City. *(4)*. https://www.heritageanddevelopment.org/files/HANDOUT_04.pdf adresinden alındı

Müftüoğlu, B. G. (2010). Dünden Bugüne "Gedikpaşa": Bir Ayakkabı Üretim Merkezi. (F. Pınar , Röportaj Yapan) 21.02.2023 tarihinde http://isigmeclisi.org/636-dunden-bugune-gedikpasa-bir-ayakkabi-uretim-merkezi-berna-guler-muftuoglu adresinden alındı

Müller-Wiener, W. (2001). *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası: 17. yy Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul.* (Ü. Sayın, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Necipoğlu, G. (2010). From Byzantine Constantinople to Ottoman Kostantiniyye: Creation of a Cosmopolitan Capital and Visual Culture under Sultan Mehmed II. S. S. Üniversitesi içinde, *From Byzantion to Istanbul 8000 Years of a Capital* (s. 262-277). İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları. 14.11.2022 tarihinde https://www.academia.edu/42026186/From_Byzantine_Constantinople_to_Ottoman_Kostantiniyye_Creation_of_a_Cosmopolitan_Capital_and_Visual_Culture_Under_Sultan_Mehmed_II adresinden alındı

Özbayoğlu, E. (1993). Tarihi Kent Merkezlerinin Korunmasında Bir İşlevsizlik Örneği: 1990 İmar Planı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 36*(01.02), 345-352.

Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. M. Özbek içinde, *Kamusal Alan.* İstanbul: Hil Yayınları.

Pitarakis, B. (2017). Fetihten Önce Dini ve Gündelik Hayat. İ. Ortaylı içinde, *Suriçi İstanbul* (s. 119-165). İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları.

Resmî Gazete. (2011, 27 Mayıs). Bakanlar Kurulu Kararı. *(Sayı: 27946)*. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110527-5.htm adresinden alındı

Şahin, C. (2016). İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi Mekansal Gelişimi. A. Aydın, & C. Yılmaz (Dü) içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 1, s. 456-477). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları. 17.11.2022 tarihinde https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekansal-gelisimi adresinden alındı

T.C. Kültür Bakanlığı. (1996). *Gravürlerle Türkiye: İstanbul.* (M. Sevim, Dü.) Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (tarih yok). 25.11.2022 tarihinde https://kvmgm.ktb.gov.tr: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html adresinden alındı

TDK. (2022). *Canlı, Canlılık*. 08.08.2022 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Tekel, A., & Özalp, Y. (2016). Mekanın Fiziksel ve Algısal Niteliğinin Yürünebilirliğe ve Mekanda Yürümeden Duyulan Memnuniyete Etkisi: Ankara Atatürk Bulvarı Örneği. *Planlama Dergisi, 26*(1), 40-50. doi: 10.5505/planlama.2016.53825

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 10.11.2022 tarihinde https://www.academia.edu/30440029/%C4%B0stanbulun_Planlamas%C4%B1n%C4%B1n_ve_Geli%C5%9Fmesinin_%C3%96yk%C3%BCs%C3%BC adresinden alındı

TÜİK. (1965-2000). Genel Nüfus Sayımları. 09.09.2022 tarihinde https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul adresinden alındı

TÜİK. (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. *Belediye, Köy ve Mahalle Nüfusları*. 10.09.2022 tarihinde https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr adresinden alındı

Unesco World Heritage Convention. (tarih yok). *Unesco World Heritage Convention*. 25.11.2022 tarihinde whc.unesco.org: https://whc.unesco.org/en/list/356/ adresinden alındı

Yahyagil, M. Y. (2011). Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri. *Istanbul Journal of Sociological Studies, 0*(25), 105-120. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9525/119024 adresinden alındı

Yücel, C. (2020). 20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Kentleşmesi Üzerine Bir Derleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 200-230.

Yüzer, A. Ş., & Giritlioğlu, C. (2003). Sanayi Alanları Yeni Düzenleme Stratejileri - İstanbul Örneği. *İtü Dergisi, 2*(1), 119-127.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

Erdem Altun, Ş., & Örnek, E. (2022). 2nd International Istanbul Congress Of Multidisciplinary Scientific Research. Tarihi Kentlerde Kentsel Canlılık Parametrelerinin Araştırılması: İstanbul/Fatih Örneği, (s.84-85). İstanbul.